

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Andra kammaren.

Nr 31.

Onsdagen den 20 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 13 innevarande mars förda protokollen.

§ 2.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 79, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till vissa odlingsföretag m. m. ävensom fyra i ämnet väckta motioner.

§ 3.

Herr statsrådet Petersson avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 152, med förslag till förordning angående längden å saluhållen ved;

nr 173, angående utsträckning i tiden för utfästelse av inköp för statens räkning av produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri; och

nr 174, angående efterskänkande av viss kronan tillkommande fordran av jägmästaren i Stockholms revir A. E. A. F. Maass.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 4.

Föredrogos vart för sig:

bevillningsutskottes betänkande, nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning av tiden för tullfri disposition av tullpliktiga utställningsföremål, som införts till baltiska utställningen i Malmö år 1914;

lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.

Andra kammarens protokoll 1918. Nr 31.

Maj:it angående utredning om arbetstidens längd inom vissa arbetsområden samt fastställande av maximalarbetstid m. m.; och

nr 30, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen angående handelsregister, firma och prokura; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, angående statsbidrag till mellersta Sveriges sockerfabriksaktiebolag för täckande av viss förlust; och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående höjning av lösenavgift för godkännande av rekvisition av socker för industriell tillverkning m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtanden hemställt.

§ 5.

Vidare föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 31 A, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för år 1919 i vad angår jordbruksärendena.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 3 och 4.

Lades till handlingarna.

Punkten 5.

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Punkterna 6 och 7.

Lades till handlingarna.

Punkten 8.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 9 och 10.

Lades till handlingarna.

§ 6.

Härefter föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 31 B, angående reglering av utgifterna för kapitalökning å tilläggsstat till riksstaten för år 1918 i vad angår jordbruksärenden.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2—5.

Lades till handlingarna.

§ 7.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 164, angående pension till förre båtsmannen *Lameck Elof Johansson Fridén*.

Denna proposition blev på begäran bordlagd.

§ 8.

Vid härpå skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 32, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om lantmannaskolors förseende med jordbruk blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 4, i anledning av väckta motioner om ändring i vissa delar av lagen om val till riksdagen; och yttrade därvid:

Ang. ändring i lagen om val till riksdagen.

Herr *Hederstierna*: Jag skall icke framställa något yrkande i detta ärende, men jag kan icke underlåta att understryka de betänkligheter, som konstitutionsutskottet i ett visst avseende här anført. Det stora valkrängel och det myckna valtrassel, som ägde rum förra året vid riksdagsmannavalen, hava naturligtvis hos alla väckt en önskan att om möjligt kunna förebygga ett återupprepande härav. Jag måste emellertid från min föregående verksamhet såsom ledamot av regeringsrätten intyga, att det icke är blott förra året, som sådant valkrängel ägt rum, utan jag har under de gångna år, då den nya vallagen gällt, fått upprepade erfarenheter om, huru svårt det tydligen är för valförrättarna att fullt iakttaga lagens former. Man har numera kommit så långt, att genom prejudikat är fastslaget, att om en valförrättare har genom vårdslöshet vållat, att inom hans distrikt röstsedlar blivit kasserade, och dessa röstsedlar äro så många, att de kunnat inverka på valet, undanröjes hela valförrättningen i den valkretsen. Jag har själv varit med om att skapa detta prejudikat i regeringsrätten, och det var, synes det mig, alldeles nödvändigt att göra så. Det är nämligen varje valmans rätt att kräva, att den röstsedel han avgiver får den kraft och giltighet, som den enligt lag bör hava, och det får icke bero på

Ang. ändring i lagen om val till riksdagen. en valförrättare, att valmannens rätt i detta fall eluderas. Vidare är det nödvändigt att förebygga, att ens den misstanken uppstår, att en valförrättare med fullt uppsåt begått något formfel för att få valförrättningen i vad rör hans distrikt undanröjd.

(Forts.)

När nu konstitutionsutskottet har gått att pröva vad man skulle kunna göra för att förhindra de många upphävanden av val, som äga rum, har utskottet till en början föreslagit, att man skall vid varje val utgiva en handledning för valförrättarna.

Jag tror, att denna åtgärd är synnerligen klok. Man kan ju tycka, att valförrättarna skulle hava nog med att följa vallagen, som är mycket klar och tydlig, men jag tror, att det är en hjälp för dem, att de få ett särskilt papper, där det står precis vad de hava att göra.

Vidare har konstitutionsutskottet föreslagit, att staten skall anskaffa valkuvert och lämna ut dem till de valförrättare, som begära det.

Även detta tror jag är mycket klokt och förutseende.

Men sedan kommer man till det tredje förslaget, som konstitutionsutskottet upptagit till prövning, gentemot vilket utskottet visserligen har ställt sig mycket kyligt, men vilket utskottet dock tänkt sig skulle kunna genomföras.

Konstitutionsutskottet har tänkt sig den möjligheten, att Konungens befallningshavande skulle såsom nu taga upp valkonvoluten, räkna valsedlarna och göra valförrättningen fullständig, men när Konungens befallningshavande funnit, att inom något distrikt formfel blivit begångna, skulle Konungens befallningshavande beträffande detta distrikt upphäva valet och föreskriva nytt val. Det är således blott i de särskilda distrikt, där formfel blivit begångna, som ny valförrättning skulle äga rum.

Mot ett sådant förfarande har konstitutionsutskottet självt anfört, att denna utväg icke bör anlitas, därför att de distrikt, där valet bleve upphävt, skulle bliva utsatta för en sådan press från de olika partiernas sida. Man har nämligen fullkomligt klart för sig, hur många röster som behövas för att kasta om valutgången, och man skulle då försöka att driva upp alla valmän inom dessa distrikt och bearbeta dem för att förmå dem att rösta i den riktning man önskar.

Konstitutionsutskottet vill självt icke gå denna väg. I stället har man, i anslutning till vad en motionär i denna kammare föreslagit, tänkt sig, att Konungens befallningshavande skall gå igenom allt det, som i formellt avseende kräves, för att valsedlarna skola vara giltiga, granska omslagen, granska sigillerna, taga upp dessa omslag, granska valkuverten etc. Sedan Konungens befallningshavande gjort detta, skulle valförrättningen avslutas för den gången, och då skulle man se efter, i vilka distrikt man förfarit oriktigt, och där skulle föreskrivas nya val.

Konstitutionsutskottet har tänkt sig möjligheten att kunna gå fram den vägen, men har dock självt anfört vissa betänkligheter

däremot, och det är dessa jag skall be att särskilt få framhålla från en annan synpunkt än konstitutionsutskottet gjort.

Det är nog så, att när ett val är förrättat i en krets, veta de olika partiernas ledningar ganska väl, hur valet utfallit. Man har visserligen icke de exakta siffrorna, men man känner ändå något så när, vilken utgången blivit. Skulle Konungens befallningshavande upphäva valet i några distrikt, skulle säkerligen precis samma olägenheter inträffa, som jag nyss framhöll ifråga om de fall, där Konungens befallningshavande fullständigt avslutat valförrättningen, och som konstitutionsutskottet självt anser vara så avskräckande, nämligen att partiledningarna skulle bearbeta de stackars valmännen i de distrikt, som fått valet upphävt. Den av konstitutionsutskottet påpekade olägenheten i förra fallet kommer säkerligen att stå kvar även i detta fall.

Jag vill även framhålla en annan olägenhet.

Som jag nyss sade, undanröjes icke av regeringsrätten en valförrättning i en krets, därest icke de begångna felen äro av den art, att de komma att å valutgången inverka. Således kan regeringsrätten i massor av fall säga: här har valförrättaren förfarit oriktigt, men som det icke inverkar på valet, får detta stå fast. Om man nu skulle förfara, såsom konstitutionsutskottet tänkt sig, så vet man icke valresultatet, utan regeringsrätten blir nödsakad att i alla de fall, där formfel blivit begångna, föreskriva, att valen skola göras om. Och då dessa fall äro legio i olika kretsar, så blir det en massa upphävda val i massor av distrikt. Den regel, som man hittills haft genom att icke upphäva valet, om felen icke inverka på valresultatet, blir frändragen, och då kan det icke bli något annat resultat, än att valen upphävas i alla distrikt, där fel blivit begångna. Man kommer således ur askan i elden, och man slipper ifrån upphävande av val i hela kretsar men kommer att få upphäva val i massor av distrikt. Det är en olägenhet, som jag skulle vilja hava antecknad till protokollet med hänsyn till ärendets vidare prövning.

Jag har intet yrkande.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Då den siste talaren icke gjort något yrkande, kunde jag hava avstått från ordet. Men jag vill fästa uppmärksamheten vid det förhållande, att här naturligtvis finnas, och kunna även påpekas, en hel del olägenheter, som anknyta sig till det förfaringssätt, som i motionerna hava föreslagits rörande distriktsnyval, och detta har också utskottet pekat på. Men å andra sidan får man icke förbise, att det är en verkligt stor olägenhet, att, därför att ett fel blivit begånget av en valförrättare i ett valdistrikt, en hel valkrets skall behöva gå till nyval. Detta är en väsentlig olägenhet, och därtill kommer en annan, som man icke heller får förbise, och det är, att när masskassering sker i ett valdistrikt, bliva de valmän, som höra hemma inom detta distrikt, helt och hållet berövade sitt inflytande på valet.

Ang. ändring i lagen om val till riksdagen.
(Forts.)

Ang. ändring i
lagen om val
till riksdagen.
(Forts.)

Det är dessa synpunkter, som gjort, att utskottet för sin del ansett, att även frågan om distriktsnyval är värd att tagas under överbägande vid den blivande utredningen.

– Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Vidare föredrogos vart för sig konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av väckta motioner om ändring i vissa hänseenden av förordningen om landsting m. m.; och

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående beräkning av röstvärdet enligt kommunalförfattningarna för skattskyldig, vars beskattningsbara inkomst blivit vid beviljningstaxeringen år 1918 av viss anledning nedsatt.

Vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt bifölls av kammaren.

§ 11.

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

Till avgörande förelåg nu konstitutionsutskottets utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner dels om ändring i § 28 regeringsformen, dels om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 306, hade herr *Engberg m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i regeringsformens § 28, att dess sjunde punkt erhöles följande lydelse: »Till prästerligt ämbete kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran».

Vidare hade herr *Möller m. fl.* i en likaledes inom andra kammaren väckt motion, nr 309, yrkat, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av §§ 4 och 28 regeringsformen, att orden »av den rena evangeliska läran» i § 4 utginge och att § 28 bringades i överensstämmelse med denna ändring.

Konstitutionsutskottet, som till behandling i ett sammanhang förehaft ovannämnda motioner, hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, i vilken utsträckning villkoret att tillhöra den rena evangeliska läran skulle kunna bortfalla för de ämbeten och tjänster, som omnämndes i §§ 4 och 28 regeringsformen, och till riksdagen inkomma med de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer av:

herrar *Clason, Bellinder, von Geijer, greve Alexander Hamilton.*

Meurling, Olsson i Broberg och *Sundberg*, som på vissa i reservation angivna grunder hemställt om avslag på motionerna; samt

herrar *von Mentszer* och *Räf*, som med ett särskilt uttalande likaledes hemställt om avslag å motionerna.

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsform.

(Forts.)

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr Räf, som yttrade: Ja, herr talman, såsom herrarna behagade finna är det utskottets beslut, som här föreligger, fattat av elva vänstermän gent emot nio högermän inom konstitutionsutskottet. Och jag ber att få fästa uppmärksamheten på att den fråga, som här är före, är en bland de många antikristliga motionernas vid denna riksdag allra främsta fråga.

Det är nämligen på det sättet, att herr Engberg m. fl. i motion nr 306 vilja hava uteslutet ur regeringsformens § 28 det villkoret, att de som skola meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, skola vara sådana, som bekänna den rena evangeliska läran. Således vill herr Engberg att endast prästerna skola vara av den rena evangeliska läran, eller den enda ropande rösten i öknen. Vidare ha vi en annan motion nr 309, avgiven av herr Möller m. fl. Den ingriper mot två paragrafer i regeringsformen, nämligen §§ 4 och 28. Paragraf 4 angiver Konungens rätt att till statsråd utnämna svenska män, som äga vissa angivna egenskaper och då bland annat, att de skola vara »av den rena evangeliska läran». Detta villkor vill motionärerna ha bort. Dessutom förekommer i § 28 något, som herr Möller i överensstämmelse med sitt ändringsförslag rörande § 4 vill ha ändrat. Det förhåller sig så, att de, som skola såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvärd, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan, också skola tillhöra den rena evangeliska läran. Och då denna bestämmelse givetvis går ut även över statsråden, vill herr Möller hava den förändrad i överensstämmelse med den nya lydelsen i § 4.

Formellt sett är det således endast det där lilla uttrycket »den rena evangeliska läran» man vill åt. Men såsom i allmänhet vid grundlagsförändringar, har den lilla förändringen en mycket stor räckvidd. Och i detta fall är det som reservanterna herr Clason m. fl. säga: »De föreliggande motionerna liksom åtskilliga andra vid denna riksdag väckta avse att i grund förändra det hävdvunna förhållandet mellan stat och kyrka i Sverige.» Och konstitutionsutskottet säger självt på sid. 11 — om herrarna slå upp, så står det i början på sista stycket: »Utskottet vill erinra, att ifrågasvarande stadgande äger synnerligen stor praktisk räckvidd. Det gäller för lärarebefattningar vid de teologiska fakulteterna, för alla lärarebefattningar vid läroverk och gymnasier, i vilka ingår skyldighet att undervisa i kristendom, för det stora flertalet folkskollärarebefattningar och för alla lärarebefattningar vid semina-

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsför-
men.

(Forts.)

rier.» Därav torde var och en kunna förstå, att det som vi här behandla, är av synnerligen stor vikt. Men konstitutionsutskottets majoritet sviktar icke i knäveckan utan säger på samma sida 11. att det har »intet att invända mot det av herr Möller framlagda skrivelseförslaget» och i princip »icke heller någonting att erinra mot herr Engbergs förslag». Allting är gott, och allting synes vara bra i den vägen för konstitutionsutskottet anno 1918. Nu är det emellertid på det sättet, såsom jag sade i början av mitt anförande, att skulle vad som här förekommer bliva realiserat återstår i grundlagarna egentligen praktiskt taget icke något annat av ifrågavarande natur än att Konungen skall vara av den rena evangeliska läran ävensom prästerna. Jag behöver ej närmare beskriva för riksdagens ledamöter, vad detta vill säga.

Nu förvånar det mig icke alls, att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet gått med sina partikamrater, motionärerna. Det är helt naturligt då motionerna stå i fullaste överensstämmelse med det socialdemokratiska partiprogrammets främsta kardinalpunkter. Däremot hade jag icke trott, beträffande socialdemokrater och liberaler, att på detta område ännu åtminstone de tu skulle varda ett. Men det vill förefalla av skrivelseförslaget, som om de på sista tiden blivit det. Allra mest förvånar det mig i alla fall, att de av utskottet, som jag måste räkna såsom tillhörande missionsvännerna, alldeles oreserverat kunnat gå med på något sådant. Jag hade annars föreställt mig att missionsvännerna i hela landet skulle önska kristendomens utbredning och införande i snart sagt alla länders lagar och grundlagar. Dock visar det sig nu att det ingår i deras taktik att söka utrensa detta ur t. o. m. vårt eget lands lagstiftning. Detta har verkat icke blott överraskande utan mycket nedslående på mig och många andra, och jag befarar, att det måste verka pinsamt ute i landet, när det kommer ut bland folk, som förstår vad frågan gäller.

Det är så mycket mera onödigt ett sådant beslut som detta, som 1909 års riksdag beslöt en skrivelse till Kungl. Maj:t i ifrågavarande avseende. Vilja herrarne studera det närmare, så återfinnes en del av denna skrivelse på sid. 14, nämligen om frihet för svensk medborgare att utträda ur statskyrkan och i sammanhang därmed om ändring i gällande lagstiftning därhän att främmande trosbekännare och de som anmält sig till utträde ur kyrkan ej på grund därav uteslutas från rätt att deltaga i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas. Den saken ligger alltså redan på Konungens bord.

Nu säger 1913 års konstitutionsutskott något som är anført av årets konstitutionsutskott på sid. 9: »Men givetvis måste det resultat, vartill den av riksdagen begärda utredningen kunde komma att leda, bliva av den största betydelse för de utträdandes medborgerliga rättigheter också i övrigt, alltså för deras tillträde till statens ämbeten. Och i samband därmed måste tydligen samtliga grundlagens bestämmelser rörande de krav, som i konfessionellt

hänseende ställas på svenska medborgare för tillträde till statens ämbeten, således även till *statsrådsämbetena*, komma under omprövning.» Ja, samma 1913 års utskott yttrar också: »Om i statsrådet intages män, som icke tillhörde sagda trosbekännelse» (den evangeliskt-lutherska), »så kunde dessa icke deltaga i behandlingen av berörda frågor.» Detta synes mig vara resonligt talat.

Nu säger emellertid utskottet i år, att 1909 års riksdagsskrivelse, »savitt utskottet har sig bekant ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd». Jag uttalade i utskottet den förmodan, att detta icke var riktigt i överensstämmelse med verkliga förhållandet, och jag tror mig fortfarande kunna hålla på det. Jag ville minnas, sade jag då, men nu minns jag det, att jag i åt-killiga av Sveriges tidningar sett den uppgiften, att denna riksdagsskrivelse hade remitterats till domkapitlen för yttrande, och detta var visst i slutet av år 1911 eller i början av år 1912. Alltså äro verkliga åtgärder vidtagna i avseende på den skrivelsen. Då jag kan hava förtroende för att Kungl. Maj:t i nuvarande stund kommer att göra sitt bästa med avseende på samma skrivelse, synes det mig, som om vänstermännen icke borde hava mindre anledning att hysa förtroende för att Kungl. Maj:t gör vad som bör göras härutinnan.

Innebörden av den i år föreslagna riksdagsskrivelsen är den, att de medborgare i Sveriges land, som dock fortfarande hava kristendomen till sin statsreligion, komma att få en konung, som visserligen bekänner sig till den kristna läran enligt § 2 i regeringsformen, men som däremot kan komma att sakna någon som helst rådgivande församling, fullständigt sakna män, som ha intresse för samma lära, eller som ens nominellt bekänna sig till den. Detta är den situation man vill framkalla, och jag ber herrarne betänka vad det vill säga.

Vi få ej heller glömma att statsrådet praktiskt taget har det avgörande inflytandet på hela det administrativa området, t. ex. utfärdande av stadgar och förordningar etc. Vi komma ihåg, huru stavningsukasen kom till stånd år 1906. Det finns icke något hinder för att ukaser av liknande beskaffenhet på andra områden kunna komma till stånd.

1913 års konstitutionsutskott hade också, såsom jag sade, en varmare känsla av detta än årets konstitutionsutskott och jag ber härutinnan att få hänvisa till sid. 8 i föreliggande utlåtande. Nu kan man emellertid invända: Vi ha ju i alla fall Konungen, som representerar den rena evangeliska läran. Ja, men det kan mycket väl hända, att han kan vara sjuk eller på utrikes resa eller i fält och i sådana fall handlägger och avgör statsrådet, såsom om Konungen vore närvarande alla ärenden. Vid sådant förhållande och om utskottsmajoriteten får sin vilja fram kan den kristna läran bliva fullständigt i saknad av representant vid sådant avgörande.

Om det är farligt att gå med på denna punkt, är det icke mindre farligt utan mycket värre ifråga om den punkt, mot vilken herr Engbergs m. fl. motion riktar sig. Om det redan nu är syn-

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

(Forts.)

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

(Forta.)

nerligen betänkligt, såsom jag flera gånger påvisat, med ett icke så litet antal bland folkskollärarkåren i avseende på deras ställning till kristendomen, kunna herrarne tänka sig, huru det skulle bli, om dammluckorna bleve fullständigt uppdragna och hela smutsflödet av otro finge svämma över barnasjälarna. Jag har exempel med mig, ifall det skulle krävas, för att visa på vad man redan i närvarande stund kan prestera i det avseendet.

Nu säger man: Det lärer väl icke gå att lägga något band på lärarne i alla fall. Det kan då icke bli värre än nu. Jo, det är just vad det kan bli. Även om man är folkskollärare eller lärare vid ett läroverk, och även om man sitter vid Konungens rådsbord, har man väl kvar något, som heter samvete och på grund av samvetets bud är man bunden vid 28 § regeringsformen. Kommer denna att ändras, såsom ifrågasättes, är det såsom herrarne i konstitutionsutskottet själva sagt nog så, att det blir en annan ordning.

Jag skulle nog kunna visa vart det kan leda i detta fall, men tiden medger icke att närmare ingå på detta ämne. Nu må jag i alla fall blott säga att jag sällan varit så glad över att äga en första kammare som nu, där både förstånd finnes och styrka nog att säga nej till åtskilligt; och med den reservation, som herrarne här ha framför sig, kan man förstå, att första kammaren lyckligtvis säger nej till utskottets hemställan. Jag befarar, att beslutet antagligen kommer att gå i motsatt riktning i andra kammaren, och det är synnerligen beklagligt.

Emellertid skall jag vid detta tillfälle åtnöja mig att yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av herrar von Mentzer och mig avgivna reservationen, som även innefattar den av herr Clason m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Olsson* i Berg, *Andersson* i Eliantorp, *Hedin*, *Jonsson* i Hökhult, *Johanson* i Huskvarna och *Sandberg*.

Vidare anförde:

Herr Engberg: Herr talman, mina herrar! Innan jag går att i någon mån bemöta den kritik, som av herr Räf riktades gentemot konstitutionsutskottets majoritet, så skall jag, eftersom jag inom konstitutionsutskottet deltagit i behandlingen av detta ärende, be att få fästa uppmärksamheten på några principiella synpunkter, som det gäller att taga fasta på, när man har att behandla den här frågan, och jag skall då be att först ett ögonblick få dröja vid det begrepp, som i denna fråga otvivelaktigt är det centrala, nämligen begreppet »bekänna den rena evangeliska läran».

Det innefattar, därom kunna vi alla vara ense, ostridigt en sak, nämligen att man skall vara formellt kyrkoskriven, alltså formellt vara skriven i en evangelisk-luthersk församling. På frågan, huruvida utöver den formella kyrkoskrivenheten tarvas ett försant-hållande av den rena evangeliska läran, d. v. s. innehållet i den

oförändrade augsburgska bekännelsen av år 1530 och Uppsala mö- *Ang. ändring i*
 tetes beslut av år 1593, utfalla svaren högst olika. Somliga svara, *§§ 4 och 28*
 att det räcker med enbart den formella kyrkoskrivenheten, andra *regeringsfor-*
 åter svara, att utöver denna formella kyrkoskrivenhet dessutom *men.*
 måste krävas, att man i sin övertygelse omfattar kyrkans bekän- *(Forts.)*
 nelse.

Ställer man sig på den första ståndpunkten, bör naturligtvis redan från början en sak vara ställd utom diskussion, och det är, att en grundlagsenlig diskvalifikation i religiöst avseende i så fall kan föreligga först i och med att vederbörande formellt utträder ur statskyrkan. Ställer man sig åter på den andra ståndpunkten, d. v. s. att man kräver en inre tillhörighet till kyrkan, ja, då inses lika omedelbart, att grundlagsenlig diskvalifikation i religiöst hänseende föreligger, när någon varder förvunnen att i sin övertygelse avvika från innehållet i kyrkans bekännelseskrifter.

Det är nu emellertid att märka, att det enda som kan rättfärdiga den påtalade bekännelsens existens i vad avser § 28 rege- ringsformen är, att den skall utgöra någon slags garanti emot irr- lärlighet, en sak som också betonades av herr Räf i hans anförande. Det kan uppenbarligen icke sökas någon annan förnuftig mening för bestämmelsens förhandenvaro. Men om det förhåller sig på det sättet, är det också uppenbart, att den sistnämnda innebörden av stadgandet, nämligen att utöver den formella kyrkoskrivenheten skulle fordras en inre tillhörighet till kyrkan, blir omöjlig att praktiskt upprätthålla. Det skulle i det fallet innebära, att man skulle utan vidare omfatta uti sin övertygelse vad som föreligger i kyrkans bekännelseskrifter. Tolkar man det då på det första sättet, då är jag tillbaka till vad jag nyss sade, att det kan endast vara det formella utträdet ur kyrkan, som kan vara diskvalifi- kationsgrund.

Fråga blir emellertid, om man icke här från kyrkligt håll också kan hävda en tredje ståndpunkt, och det gör man uppenbar- ligen i den tolkning, som under de senare åren blivit auktorise- rad från det hållet, nämligen att man däruti inlägger betydelsen av en s. k. *preventiv garanti mot irrlärlighet*.

Det utvecklades i första kammaren år 1910 utav biskop Bil- ling vad man menar med en preventiv garanti i detta hänseende. Det var när det gällde frågan om inträdesbestämmelser till semina- rierna Herr Billing yttrade därvid bland annat: »Om det står i en lag såsom villkor för inträde i ett seminarium, att man skall bekänna den rena evangeliska läran, kan det i den praktiska tillämpningen icke få någon annan betydelse, än att den, som visar sig vara med- lem av den svenska kyrkan måtte anses bekänna den rena evan- geliska läran, tills det blir ådagalagt av någon annan, att han icke det gör.»

Jag ber att få fästa herrarnas uppmärksamhet på det egen- domliga i denna tolkning, i det att den förutsättning, som skall fyllas, för att man i religiöst hänseende skall vara grundlagsenligt *kvalificerad*, är en *annan* än den förutsättning, i vilken man skall

Ang ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

(Forts.)

brista för att i religiöst hänseende vara grundlagsenligt *diskvalificerad*. En sådan position är uppenbarligen ohållbar, ty sunt förnuft säger, att endast försyndelse emot den bestämmelse, som gör mig i religiöst hänseende kvalificerad, kan göra mig i samma avseende grundlagsenligt diskvalificerad. Alltså: därest det är så, att vad som i religiöst hänseende grundlagsenligt kvalificerar mig är den formella kyrkoskrivenheten, är det uppenbart, vid den ringaste eftertanke, att endast *utträde ur kyrkan* kan i religiöst hänseende göra mig grundlagsenligt diskvalificerad.

Den grundlagstolkning, mot vilken jag därför på den punkten skulle vilja vända mig, resonerar alltså på följande sätt. Den säger, att kyrkoskrivenhet får räcka såsom garanti, ty denna kyrkoskrivenhet presumerar en inre tillhörighet till kyrkan. Adagalägger däremot en efterhandsprövning, att denna presumption är oriktig, d. v. s. att ens kyrkoskrivenhet icke motsvaras av en inre kyrkotillhörighet, så skall man anses vara grundlagsenligt diskvalificerad. Samma gäller alltså även, om en förhandsprövning uppdykar, att presumptionen är oriktig. Men det torde utan vidare stå klart, att med en dylik grundlagstolkning är i § 28 faktiskt inlagd ett krav på att en formell kyrkoskrivenhet skall motsvaras av en inre kyrkotillhörighet. Med andra ord, *denna nyare tolkning avlägsnar endast skenbart stadgandets innebörd utav ett krav på att man skall i sin övertygelse omfatta kyrkans lära*. Vi äro realiter tillbaka till den gamla ståndpunkten igen, i det att man gör gällande, att man har rätt att bakom den formella kyrkoskrivenheten också fordra en inre tillhörighet till kyrkan.

Men om det alltså står klart, att man genom en dylik uttolkning inte kan komma någon annan väg än tillbaka till den gamla ståndpunkten, då inställer sig frågan: Vad menas då här med den rena evangeliska läran? Ja, det är tydligen uttalat i våra författningar: Det är Uppsala mötes beslut, och det är den oförändrade augsburgska bekännelsen. Därutöver ha vi inga bekännelseskrifter, som räknas till den rena evangeliska läran. Är det nu verkligen herr Råfs uppfattning, att man fortfarande kan tvinga alla medborgare att stå kvar på den åskådnings grundval, som markerats i dessa bekännelseskrifter, avslutade för vårt vidkommande 1593? Har det undgått herr Råfs och de andras uppmärksamhet, vilka stå på samma sida som han, att vi efter den tiden ha sett en stor och betydande teologisk forskning uppblomma, hur den ena dogmen efter den andra har skjutits åt sidan och hur man fått pruta av mycket, som man före 1593 betraktade som oeffervigt? Har det undgått reservanternas uppmärksamhet, att hela den moderna teologien skulle med den tolkning, som herr Råf vill ge åt dessa bestämmelser, drabbas av straff enligt den grundlagstolkning, som auktoriseras på det hållet? Universitetsteologien har på den punkten börjat vandra sina egna vägar, men skolundervisningen, den står alltjämt och stampar på samma ståndpunkt. Det har uppstått en klyfta mellan de båda åskådningarna, en klyfta, som sannerligen inte kan övervinnas på annat sätt, än att man

här också tar konsekvenserna av den nya tiden och släpper efter på bekännelse tvånget.

Det är att märka, att våra grundlagar ställa samma renlärighetskrav på folkskolläraren som på teologie professorn, på seminarieläraren som på teologie professorn. Men hur tillämpas det? Ja, om vi titta på universitetsstatuterna, finna vi där i § 53, att det enda, som kräves av en lärare vid universitetet — han må tillhöra teologiska fakulteten eller någon annan fakultet — är, att han skall ha ådagalagt vetenskaplig skicklighet. Däremot har man, när det gäller folkskolelärare och seminarielärare gått längre, i det att man i de särskilda författningarna inlagt bestämmelser, som ställa större krav på dessa än på de förra. Jag erinrar i detta avseende om folkskolestadgans § 18, där det säges, att såväl ordinarie som extra ordinarie skollärare skall vara känd för gudsfruktan, eller stadgan för folkskoleseminarier § 15, där det heter: »Den som skall anställas som lärare eller lärarinna i kunskapsämne vid seminarium och vid övningsskolan bör bekänna sig till den rena evangeliska läran, vara känd för gudsfruktan och goda seder.» Och i § 19 mom. 1 av samma stadgar heter det vidare: »För att kunna förordnas såsom lärare i övningsämne vid seminarium fordras att vara känd för gudsfruktan och goda seder.»

Ja, som herrarna märka, ställas här utöver vad som står i grundlagen långt strängare krav på renlärighet för folkskolläraernas och seminarieläraernas vidkommande än som ställes på de teologie professorerna. Detta är en omständighet, som uppenbarligen icke på förnuftig grund kan motiveras och längre upprätthållas. Jag skulle vilja till herr Räf på den punkten hemställa, huruvida han anser det rimligt, att man här skall ställa strängare renlärighetskrav på den, som innehar en lärarbefattning i matematik vid ett folkskollärareseminarium, än på den, som har en lärarbefattning i matematik vid högre allmänt läroverk. Ty som herr Räf har sig bekant, ställes på den, som har en lärarbefattning vid högre allmänt läroverk intet särskilt renlärighetskrav, annat än när det gäller lärare i kristendom, men vid folkskoleseminarierna ställes detta renlärighetskrav inte bara på läraren i kristendom utan på samtliga andra lärare, även gymnastiklärare och teckningslärare. Jag undrar, om herr Räf skulle anse den rena evangeliska läran vara hotad, därest en gymnastiklärare eller en teckningslärare vid ett folkskoleseminarium icke skulle råka fylla de bestämmelser den särskilda författningen kräver, att han skall fylla i detta avseende.

Men vidare är det också att märka, att hela den åskådning, som framträdde i herr Räfs anförande, har fått ett sjungande underbetyg av åtskilliga målsmän för den evangeliska teologien själv. Jag skall taga ett exempel. Den man, som man näst efter Luther inom den protestantiska kyrkan betraktar som den främste målsmannen för evangelisk-luthersk teologi, nämligen Harnack, en man som utav den evangeliska trons beskyddare, kejsaren av Tyskland, för sina förtjänster om teologien har fått ett von framför

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

(Forts.)

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

(Forts.)

namnet och som nu alltså heter Adolf von Harnack, har gjort ett särskilt märkligt uttalande med avseende på forskningsfrihet och tro, och jag skall be att till herr Räfs begrundande få andraga detta uttalande. Han säger: »Med hänsyn till forskning och kunskap måste friheten vara utan skrankor, emedan här en villkorlig frihet icke är någon frihet längre. Det finns saker, som kunna halveras och likväl besitta en del av sin kraft. Men till dessa hör icke forskningens och kunskapens frihet. Man har den eller man har den inte. Halva friheten är också bundenhet, bara mildare. Religionen på sitt högsta stadium vill icke veta av en sådan frihet, ty sanningen går för den över allting annat. Den skulle hellre dö i sin frihet, om det vore möjligt, än pålägga sig en boja, som trycker den. — — Lika visst som på religionens högsta stadium en konflikt med den fria forskningens princip är utesluten, emedan denna är religionens egen princip, lika visst är det, att denna princip råkar i en oundviklig och varaktig konflikt med auktoritetsreligionen.»

Ja, där hör herr Räf, huru en av de främsta målsmännen för den protestantiska teologien i nutiden bedömer de förhållanden, som här beröras i § 28, och särskilt den bestämmelse därstädes, som gäller lärare i teologi.

Men har herr Räf vidare tänkt på en annan sak, det förhållandet nämligen, att man å universitetsteologiens sida åtnjuter en frihet, som icke åtnjutes av dem, som i sin undervisning återgiva vad universitetsteologien säger. Om en folkskollärare faller på den idén att i sin undervisning referera vad den teologiska forskningen har fastställt, kan han bliva avskedad. Vi hade år 1915 ett fall uppe i Ångermanland, som kanske herr Räf känner till, där en folkskollärare endast därför, att han vågade betvivla ändamålsenligheten av Noaks ark, ställdes till rätta för denna sin irr-lärlighet. Jag undrar, om man i dylikt fall skulle inskrida mot en universitetsteolog. Man inskrider icke mot dessa trots att de, såsom det nog är herr Räf bekant, numera förneka icke blott mera periferiska dogmer, utan även så centrala dogmer som den om Jesu uppståndelse eller, det må icke förtigas, dogmen om Jesu gudom.

Man förstår, att här råder en orättvisa, som det gäller att avlägsna. Det är icke, såsom herr Räf sökt framställa saken, det avgörande att få en attack mot kristendomen och mot den evangeliska läran. I den reservation, som herrar Räf och von Mentzer avfattat, ha de verkligen uttryckt sig på det sättet, att läsaren får det intrycket, att den evangeliska lärans vara eller icke vara hänger därpå, huruvida dessa grundlagsbestämmelser alltjämt finnas till. Jag undrar, huruvida det kan vara sanning, såsom herrar Räf och von Mentzer säga här i reservationen: »Våra förfäder hava i vårt älskade fosterland och dess samhällsordning åt oss överlämnat ett stort och härligt arv. Den dyrbaraste klenoden i detta arv är den rena evangeliska läran. I striderna för denna hava de givit sina liv och sitt blod. För att även för framtiden

bevara denna klenod, hava de i våra grundlagar infört stadganden, *vilkas rubbning skulle vara av mycket ödesdiger art.*» De fäder, som herr Räf här har i åtanke, skulle väl vara 1600-talets fäder, tänker jag mig. Men herr Räf har väl märkt, att denna grundlagsbestämmelse undergått åtskilliga förändringar efter 1600-talet. Just 1600-talets ortodoxi var ett förtvivlat och storstilat försök att tillämpa den rena evangeliska läran i praktiken, att draga ut den till sina yttersta konsekvenser. Men detta försök strandade, och när vi fingo religionsfrihetsedikten under Gustaf III, och när vi kommo fram till år 1867, skötes där sådana bräscher i den muren, herr Räf, att det vill sannerligen till att sätta sin läsekrets på ett intellektuellt kraftprov, därest man skall söka inbilla den, att i detta fall skulle föreligga den första attacken gent emot den ståndpunkt, som intagits av våra s. k. fäder.

Men jag vill övergå från den sidan av saken till att påpeka en annan. De reservanter, som här i betänkandet uppträtt före herrar von Mentzer och Räf, ha särskilt fäst sig vid det krav, som framburits av herr Möller i hans motion på borttagandet av renlärhetskravet för statsråden. Reservanternas resonemang i den punkten är ganska karakteristiskt; det lyder ungefär på detta sätt: Konungen skall enligt regeringsformen § 2 vara utav den rena evangeliska läran, därtör skola även de, som inträda i Konungens stad och ställe vara av den rena evangeliska läran. Riksstyrelsen, varom talas i §§ 39—42 regeringsformen, består av statsrådet, och såsom inträdande i Konungens ställe skall statsrådet, mena reservanterna, vara av den rena evangeliska läran, och det samma skall då också enligt reservanternas mening gälla i fråga om tillförordnad regering enligt § 43 regeringsformen. Men det är karakteristiskt för reservanternas resonemang, att de fortsätta och göra gällande, att då skola också *de enskilda medlemmarna* av statsrådet vara av den rena evangeliska läran.

Jag skulle mot hela detta resonemang vilja invända, att det vilar på en sofistisk tankegång.

För det *första* överför det den bekännelseskyldighet som gäller Konungen personligen, till statsrådet såsom en kollektiv enhet. Grundlagen känner nu icke något kollektivt bekännande av den rena evangeliska läran; bekännelsekravet ställes överallt i grundlagen på person och icke på kollektiva, om också såsom personer tingerade enheter. Detta överförande saknar all grund, ty statsrådet kan såsom en kollektiv enhet icke bekänna någon lära alls.

För det *andra* vilar detta resonemang på ett felslut, när det av den omständigheten, att statsrådet såsom inträdande i Konungens stad och ställe skulle presumeras bekänna den rena evangeliska läran, drar den slutsatsen, att de enskilda medlemmarna av statsrådet därför också måste bekänna den rena evangeliska läran. Vad som här förutsättes gälla för en kollektiv enhet, får därför icke anses gälla för de enskilda medlemmarna utav denna kollektiva enhet; den saken borde vara klar.

Och för det *tredje* är riksstyrelsen icke att utan vidare, såsom

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

(Forts.)

Ang. ändring i §§ 4 och 28
regeringsform-
men.
(Forts.)

herr Räf i sitt anförande sökte framställa saken, likställda med Konungen, eller att anse såsom helt och hållet fungerande i Konungens stad och ställe. Konungen är, såsom herr Räf har sig bekant, oansvarig; riksstyrelsen är uttryckligen enligt regeringsformen ansvarig. Konungen utnämner till förtroendeposter med definitiv giltighet, men alla riksstyrelsens utnämningar till dessa poster, även när det gäller kyrkliga förtroendeposter, ha endast en provisorisk giltighet. Däri ligger också uttryckligen, att man icke har rätt att, såsom herr Räf och övriga reservanter i konstitutionsutskottet här göra, likställa riksstyrelsen och Konungen och därav draga de slutsatser, som man här gjort.

Men man har också resonerat på ett annat sätt, och även detta resonemang har framkommit ifrån högerhåll. Man har sagt: Konungen är svenska kyrkans summus episcopus; när nu statsrådet enligt regeringsformens här åberopade paragrafer inträder såsom riksstyrelse i Konungens ställe, så skall också statsrådet vara summus episcopus. En parallell, herr Räf! Konungen är enligt regeringsformens § 14, vill jag minnas, krigsmaktens högste befälhavare både till lands och sjöss. Om högerns resonemang gäller, bör man då också säga, att arméns överste och högste krigsherre är riksstyrelsen, när den inträder i Konungens stad och ställe. Jag undrar, om herr Räf vill upprätthålla den jämförelsen och draga de konsekvenser av densamma, som äro oundgängliga.

Jag skulle alltså med avseende å nu ifrågavarande punkt vilja säga, att de i detta avseende nu gällande bestämmelserna äro ohållbara. De skäl, som ha utvecklats i herr Möllers motion, synas mig fullständigt ovederlagda av det anförande, som herr Räf här höll, ty det är dock själfallet, att den omständigheten, att en person omfattar den eller den religiösa åskådningen, ingått i den eller den religiösa sammanslutningen, icke kan få ha något avgörande inflytande, när det gäller att bedöma, huruvida han är skickad att fullgöra de värv, som skola föreläggas honom såsom sittande vid Konungens rådsbord. Nej, saken är nog den, att vad det här gäller är vad som betonades av Viktor Rydberg i denna kammare 1870, när man hade att slutbehandla konstitutionsutskottets memorial och av 1867. Det gäller frågan om religionsfrihet eller religionstvång, yttrades då, och det är också min bestämda övertygelse att så är fallet även nu. Jag vill särskilt säga gent emot herr Räf, när han förundrade sig över, att en samlad vänster här ställt sig på konstitutionsutskottets majoritetens standpunkt, att det är nog ingen tillfälligheternas lek, ty kravet på religionsfrihet har alltid varit ett av de stora förgrundskraven vid de stora demokratiska genombrotten i världen och vid de stora demokratiska revolutionerna. Det må sägas, att det är egendommeligt, att man i detta land känner sig så upprörd, att man bildar medborgarförbund för suppfrihetens bevarande med annex långt inne i första kammaren, men på samma gång icke har någon känsla för det enkla och rättmätiga krav, som heter religionsfrihet. Det

är också min övertygelse, att denna kammars majoritet, som snart skall gå att slå vakt omkring den demokratiska friheten i detta land, när det gäller rösträtten, också skall veta att i denna fråga vara konsekvent och säga ifrån, så att det hörs över hela landet, att det gamla religionstvängets tid är förbi och att det är på tid nu, att vi taga ett bestämt steg, låt vara att det är blygsamt, fram mot en vidgad religionsfrihet.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Med herr Engberg förenade sig herr *Björck*.

Herr Sundberg: Eftersom jag haft äran att inom konstitutionsutskottet deltaga i detta ärendes behandling och därvid avslutit mig till den ena av reservationerna, skall jag be att här få yttra några ord rörande detsamma.

För de ifrågasatta grundlagsändringarna föreligga två motiv. Det ena motivet torde vara rent principiellt och inrikta sig på avskaffande av bekännelseväng. Det andra är av mera praktisk beskaffenhet och avser att göra här ifrågavarande ämbeten och tjänster tillgängliga för en större krets medborgare, än vad nu är fallet.

Vad nu först beträffar det s. k. bekännelseväng, så ber jag att få erinra om de nu gällande bestämmelserna av förevarande slag, vilkas upphävande icke blivit ifrågasatt från utskottets eller motionärernas sida. Det finns två sådana nu gällande bestämmelser. Den ena är bestämmelsen i 28 § regeringsformen, som stadgar, att icke någon får innehava ämbete eller tjänst, som icke tillhör kristna tros läran eller den mosaiska. Den andra bestämmelsen återfinnes i kungliga förordningen den 31 okt. 1873 angående främmande trosbämnare. Enligt nämnda bestämmelse får utträde ur statskyrkan icke beviljas någon, med mindre han uppger, att han ämnar övergå till annan kristen tros lära eller den mosaiska. Härav följer, att, även om villkoren att tillhöra den rena evangeliska läran skulle upphöra i fråga om statsraden och lärarebefattningarna i kristendom och teologi, kommer likväl att för dessa befattningshavare kvarstå skyldighet att tillhöra kristen eller mosaisk trosbämnelse; härav inses ju ganska lätt, att den ifrågasatta grundlagsändringen i själva verket icke kan avskaffa något bekännelseväng.

Härförutom förtjänar det att erinras om, att vad som nu kallas bekännelseväng i själva verket icke är något sadant. Jag tror, att bekännelseklausulerna numera allmänt tolkas icke såsom bekännelseväng utan endast såsom en fordran på medlemskap i svenska kyrkan, och för att vara medlem i svenska kyrkan fordras endast att vara kyrkskriven och icke ha lagligen anmält sitt utträde därur eller offentligen manifesterat sig omfatta åsikter, som stå i strid med den evangelisk-lutherska bekännelsen. Man har således, ehuru man tillhör den svenska kyrkan, full juridisk

Ang. ändring i frihet att omfatta vilken religiös åskådning man vill eller att §§ 4 och 28 icke omfatta någon alls.
regeringsform-
men.

(Forts.)

Det vill även synas, som om begagnandet av sådan frihet icke skulle åsamka samvetsbetänkligheter. Jag kan väl förstå, att vissa betänkligheter understundom kunna göra sig gällande hos lärare, som ha till uppgift att meddela undervisning i kristendom och teologi. Men icke blir väl hos sådana lärare betänkligheterna större, om de fortfara att tillhöra statskyrkan, än om de tillhöra en annan kristen trosbekännelse eller den mosaiska. Tvärtom synes det mig, som om samhörigheten med svenska kyrkan skulle skänka dessa lärare ökad trygghet i utövningen av deras kall vid undervisning i den evangelisk-lutherska läran. Jag kan i följd härav icke finna annat än att hela det föreliggande spørsmålet i denna del, d. v. s. bekännelse tvånget, är ett spørsmål egentligen om påvens skägg.

Vad vidare angår det andra motivet, det så att säga mera praktiska, påstår man, att det skulle vara till praktisk nytta, om även andra än sådana, som tillhöra statskyrkan, skulle bli behöriga till statsrådsämbeten och till lärarebefattningar i kristendom och teologi. Utskottet gör särskilt gällande, att en fordran på tillhörighet till kyrkan leder därtill, att personer, som av samvetsbetänkligheter föranletts att utträda ur kyrkan, skulle försättas i en mindre gynnsam ställning än de, som ehuru helt främmande för kyrkans åskådning dock kvarstanna i densamma.

Den nu ifrågasatta utvidgningen av behörighetsområdet för nu ifrågavarande befattningar omfattar emellertid, såsom jag förut antytt, endast andra kristna trosbekännelser och den mosaiska. Enligt 1907 års dissenterskattkommittés utredning angående inom riket befintliga trosbekännare av detta slag, äro de följande: baptister, engelsk episkopala, fribaptister, s. k. heligianer, grekisk-katolska, katolsk-apostoliska, irvingianer, metodister, mosaiska trosbekännare, nya kyrkans bekännare, svedenborgare, reformerta, fransk-reformerta, romersk-katolska och sjundedags-adventister.

Behörighet att vara statsråd och innehavare av tjänst, varmed följer skyldighet att undervisa i teologi och evangelisk-luthersk kristendom, skulle sålunda även, enligt utskottets förslag, tillkomma anhängare av dessa nu nämnda trosbekännelser. Jag för min del kan icke inse detta vara lämpligt.

Särskilt vad beträffar lärarebefattningar, är det påtagligt, att betänkligheter måste resas mot en sådan utvidgning så länge statskyrkan ännu är bestående — och därom behöver ju egentligen icke mycket ordas. Jag vill här blott särskilt citera några ord ur ett anförande vid 1913 års riksdag av professor Thyren, en man, som väl icke kan beskyllas för bristande vidsynhet i sådana ting som dessa. Det var då särskilt fråga om teologie professorerna, och han yttrade därvid bl. a.: »Det är nämligen det, att denna teologiska fakultet, som må hava flera andra uppgifter och däribland naturligtvis även den, att utbilda vetenskapen genom författarverksamhet, dock har en uppgift, som för *staten* är den cen-

trala och avgörande: den skall utbilda de män, som skola bli präster i statskyrkan. Dessa personer, när de komma ut i sin verksamhet, äro underkastade en särskild strafflag: straff drabbad dem och ganska allvarliga sådana, t. o. m. avsättning, ifall de förkunna en lära, som avviker från svenska kyrkans. Då stå vi inför en fråga. Kan det gå an, att staten skickar ut ämbetsmän, vilka under straffhot äro pliktiga att undervisa enligt en viss bekännelse, medan staten samtidigt låter dessa lärare i sin tur hava undervisats av andra lärare, vilka rakt icke äro underkastade — jag vill icke tala om straffhot — men några som helst restriktioner? Kan man straffa lärjungen för att han säger detsamma som läraren lärt honom? Det förefaller mig upprörande, och det är då åtminstone en flagrant logisk motsägelse i detta, att staten är fullständigt passiv i fråga om vad de lärare lära, som utbilda prästerna, men ögonblickligen straffar prästen eller åtminstone håller straffhotet svävande över honom, ifall han icke håller sig till de bestämda positiva åsikterna. Detta förefaller mig såsom det rike, som söndrar sig självt, och den ståndpunkten får staten akta sig för.»

Ang ändring i §§ 4 och 28 regeringsformerna.
(Forts.)

Nu skulle jag till sist vilja framhålla en ganska märklig sak.

I sin omsorg om bekännelsefriheten och den medborgerliga rättigheten att kunna bli statsråd och lärare i teologi och kristendom, ha både utskottet och motionärerna uteglömt en hel grupp medborgare, nämligen dem, som herr Möller kallar notoriska hedningar och av vilka han påstår, att statskyrkan vimlar. Dessa borde väl, enligt de principer, som hävdas från detta håll, också vara berättigade till bekännelsefrihet, d. v. s. frihet att utgå ur statskyrkan utan att angiva sin anslutning till någon bekännelse alls samt att likväl kunna godkännas såsom behöriga till ifrågasvarande ämbeten och tjänster. Att konsekvensen bjuder detta är ju alldeles uppenbart.

En utredning, om under vilka villkor det må tillåtas medlem av svenska kyrkan att utträda ur densamma utan avsikt att övergå till annat kyrkosamfund, beslöts också vid 1909 års riksdag, som herr Räf nyss nämnde, men den har ännu ej slutförts. Häri ligger just själva kardinalpunkten i spörsmålet rörande förhållandet mellan svenska kyrkans medlemmar, och svenska statens medlemmar, och det är uppenbart, att en utredning på denna punkt måste vara slutförd, innan man kan inlåta sig på det spörsmål, varom här är fråga. Detta har också blivit erkänt från auktoritativt håll. Vid behandlingen av en så gott som likartad fråga under år 1913, yttrade, under återopande av just denna 1909 års skrivelse nuvarande statsministern, herr Edén, angående skälen emot ett sådant förslag: »Det andra är det, som herr Lindhagen själv nämnde, nämligen att hela frågan om de medborgerliga rättigheter, som kunna tillkomma andra än medlemmar av svenska kyrkan, nu i alla händelser måste komma under en djupgående behandling. Genom riksdagens skrivelse av år 1909 är nämligen den frågan upptagen på sådant sätt, att riksdagen

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men,
(Forts.)

begärt en utredning om den rätt att deltaga i kommunala avgöranden, som bör tillkomma även dem, vilka utträtt ur svenska statskyrkan. Och det är att märka, att riksdagen här förutsätter, att ett sådant utträde skall få ske utan att vederbörande skall, såsom hittills varit fallet, vara skyldig att uppge annat kristet trossamfund, till vilket han ännar övergå. Det är i synnerhet denna sist nämnda del av 1909 års skrivelse, som är av genomgripande betydelse för hela frågan om dissenters ställning i vårt samhälle. Ty om den skrivelsens yrkande genomföres, så kommer här att uppstå en kategori av svenska medborgare, som icke tillhöra den svenska kyrkan, men icke heller något annat av staten erkänt trossamfund, och även deras medborgerliga rättigheter måste då lagarna, och främst grundlagarna, taga hänsyn till. Med ett ord: hela problemet om vilka rättigheter, som tillkomma dem som lämna statskyrkan, måste tagas upp på nytt från grunden och i mycket större omfattning än förut. Den lösning, som man då kommer att ge detta problem, måste givetvis inverka på rätten att bekläda ämbeten, även statsrådsämbetet.» I detta yttrande instämde också herr Branting, som för övrigt uttalade: »Det synes mig ostridigt, såsom också nyss utvecklats av herr Edén att, när hela denna stora fråga om främmande trosbekännares ställning och rätt till utträde ur statskyrkan, utan att uppgiva något särskilt av staten erkänt kristet trossamfund, till vilket man vill övergå, på grund av 1909 års skrivelse från riksdagen kommer under Kungl. Maj:ts omprövning, såsom given konsekvens därav följer, att Kungl. Maj:t måste överväga, huru de nya förhållandena kunna komma att återverka på olika områden och då även på det område, som är berört i denna motion.» Det var huvudsakligen dessa synpunkter, som föranledde, att de vid 1913 års riksdag väckta motionerna icke kunde bifallas.

Herr talman, jag skall be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Räf: På under diskussionen förekommen anledning måste jag verkligen fråga, vad som skulle återstå av § 28 regeringsformen, därest en sådan ändring skulle komma till stånd, som utskottets skrivelse här går ut på. Det är icke gott att säga, ty sedan utskottets majoritet givit de amplaste vitsord åt de nu föreliggande motionerna, säger utskottet, att »det torde emellertid vara anledning att till övervägande även upptaga de övriga stadganden av ifrågavarande art, som innefattas i § 28 regeringsformen». Vad som sedan återstår förbundet med den evangeliska beaktelsen, vet ingen människa i närvarande stund.

Herr Engberg sade här, att det icke skulle finnas religionsfrihet i vårt land. Jag tänker, att herr Engberg själv är det styvaste vittnesbördet på, att det verkligen finnes religionsfrihet i vårt land, och då han säger, att det icke heller finnes forskningsfrihet här, tror jag likaledes, att han själv är ett mycket sakert bevis för, att det verkligen finnes sådan i vårt land.

Vad de främmande trosbekännarna angår, utgöra de i själva

verket ett mycket litet antal. Allt som allt belöpa de sig till knappast en halv procent av hela Sveriges befolkning, och vad alla de övriga beträffar, vet jag icke annat, än att dessa ha den största möjliga frihet. De ha frihet såsom friänkare och frihet såsom kristna, och i denna deras frihet äger icke på något sätt någon inskränkning rum.

Men en sak är att medge religionsfrihet, och en annan sak är, om kyrkan skall sätta dessa religionsfientliga människor till lärare för våra barn. Det är detta, som vi icke vilja tillata, och det må väl ursäktas oss, om vi, som utgöra ungefär 99 $\frac{1}{2}$ procent av hela Sveriges befolkning och fortfarande vilja stå kvar i kyrkan, även vilja ha sådana lärare för våra barn, som lära i överensstämmelse med kyrkans läror.

Det är icke blott inom statskyrkan, som denna uppfattning gör sig gällande, utan den förefinnes även inom de fria evangeliska sammanslutningarna. Jag vill härvidlag särskilt erinra om svenska missionsförbundet. Detta har ju till den grad varit angeläget om, att de inom detsamma anställda lärarna skulle undervisa i överensstämmelse med den lära, som i allmänhet gör sig gällande inom detta förbund, att till och med deras allra framste man måste vika härom året, då han icke ansågs fylla detta krav. Huru skall det för övrigt vara tänkbart, att en kyrka, en statsreligion över huvud taget, skall kunna äga bestånd, om man skall ha lärare, som lära barnen och ungdomen tvärt emot vad samma religion, d. v. s. i detta fall kristendomen, innehåller? Räkna ut det den som kan!

Jag vill ännu en gång betona, att det förvånar mig icke det ringaste, när sådana förslag som det nu föreliggande komma från socialdemokratiskt håll, eftersom man där vill ha bort statskyrkan. Det är flera sådana punkter i deras program, och om herrarna läsa dem, skola herrarna finna, att det förhåller sig så, som jag säger, nämligen att de vilja ha bort kristendomen som statsreligion och i stället ha »religionsfrihet». Är det underligt, att man under dessa förhållanden kommer med förslag, sådana som framlagts i dessa motioner? Jag har aldrig ett ögonblick uttalat mig vare sig föraktfullt eller tvivlande beträffande den saken utan vad jag förvånar mig över är, det säger jag ännu en gång, att frikyrkliga och missionsvänner i vårt land kunna gå med på något dylikt. Och det kan icke gärna vara annat än ett för mig ofatbart öde, som ligger i den saken inom riksdagen, att var och en, han må tillhöra vilket parti som helst, skall vara tjudrad inom det parti, där han har sitt hemvist. Herrarna veta, att när jag talar på detta sätt, så talar jag icke som en, den där handlar tvärt emot, utan jag har visat i riksdagen, att jag kan taga bestämt avstånd från även högerns partipolitik och dess ledare.

Nu talar herr Engberg om någon annan betydelse av den bestämmelse, vari det heter, att Konungen skall vara av den rena evangeliska läran, än vad folk över huvud taget tänker sig. Emellertid förhåller det sig så, herr Engberg, att när man läser rege-

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

(Forts.)

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsför-
men.

(Forts.)

ringsformens § 2, så bör man läsa den rätt och icke som herr Engberg upplyser, att den bör läsas, utan som det verkligen står i regeringsformens § 2. Och då vet folk, att Konungen är av den rena evangeliska läran, och det är ganska gott för folket. Det kan jag också försäkra herr Engberg, att folket önskar, att Konungen skall vara omgiven av rådgivare, som tillhöra denna lära. Huru skulle det se ut, om det socialdemokratiska partiet hela vägen upp igenom bestode av socialdemokrater men man omgav sig uppe i kransen av en massa högermän? Jag undrar, huruvida de, som tillhörde detta parti, skulle vara belåtna med ett sådant rådgivarskap. Så även med kyrkan.

Nu säger herr Engberg, att vad man vill är att skaffa rum för den moderata teologien. Och i konstitutionsutskottets utlåta^{nde} talar man också om en friare riktning inom teologisk forskning och vetenskap. Då skall jag bara be att få relatera litet om vad socialdemokraterna mena med modern teologi, så få herrarna i kammaren avgöra, huruvida det kan vara lämpligt att gå med därpå.

Jag har här med mig några artiklar, som utan reservation intagits i socialdemokraternas främsta organ i vårt land, nämligen Socialdemokraten, och dessa artiklar äro signerade av en teolog eller apologet, som tecknar sig A. E-g. Jag förmodar, att herr Artur Engberg känner litet till, vem denne person är. Här få vi höra, att det är den liberala teologiens obestriddliga förtjänst att den påskyndat de kristna dogmernas förvittring. Författaren säger i otvetydiga ordalag: »Det är den liberala teologiens obestriddliga förtjänst att med sin kritiska gärning ha påskyndat de kristna dogmernas förvittring». Och vilka dogmer är det? Jo, de centralaste, t. ex. »läran om Jesu gudom, hans uppståndelse» o. s. v. Att dessa dogmer förvittras undan för undan är således något särdeles glädjande i motionärens ögon. Vidare talar han om att det icke längre är möjligt att »fasthålla vid Jesu historiska existens», eller, rättare uttryckt, han synes vara förnöjd över, att man icke längre tror sig kunna fasthålla vid läran om att Kristus ens existerat, d. v. s. författaren ger sig in på en linje, där detta historiska faktum förnekas. »Den dogmernas förvittringsprocess, varom det här är fråga, har uppenbarligen ännu icke avslutats», något som författaren tycker är rätt bra. När Jesu historiska existens redan håller på att uppgivas, så kunde det väl räcka till, herr Engberg. Nej, säger författaren, tvärtom kan man på goda grunder påpeka, »att endast en blygsam början är gjord». Var skall det då sluta?

Sedan gläder sig författaren över att »även våra svenska teologer mer och mer påverkats av den liberala teologiens metoder och resultat» och särskilt tycker man, att ärkebiskop Söderblom får ett ganska ampert betyg av herr A. E-g. Han tror också, att det icke torde vara många teologer i Sveriges land, som »vilja bryta en lans för läran om Jesu uppståndelse, himmelfärd», o. d.

Och så kommer författaren in på ett ämne, som tycks vara

ett kardinalämne, och som inledes med »vad som är sant i Jena, är dåligt skämt i Heidelberg». Och därmed är han inne på det ämne, på vilket dessa motioner i allmänhet syfta. I förbigående vidröres den där ledsamma katekesen, som vågar utsäga, vad detta och detta är. Sedan är det förstas kyrkans herravälde över skolan, som är och i alla tider har varit det svåraste, som över huvud taget finnes. Och då kommer han till vad han anser vara synnerligen egendomligt, att en folkskollärare eller småskollärlarinna icke får uttala sådana händelser, som vissa professorer tillåta sig uttala i Tyskland och på andra håll i världen. Det skulle alltså vara tillåtet att uttala en förnekelse av Kristi gudom icke blott i dessa utan även inom andra kretsar. En sådan förnekelse får ledsamt nog nu icke uttalas av en småskollärlarinna inför våra små barn, ja, icke ens av en folkskollärare, utan skulle tvärtom innebära något straffbart i hans mun, då den uttalas för småpiltarna inne i skolan. Tycker verkligen herr Engberg själv, att det skulle vara trevligt, om dessa barn finge i sig något sådant i skolan? De komma hem till sin mamma som med dem läser bönen: »Gud som haver barnen kär, se till mig som liten är!» Då säga de, att lärarinnan sagt, att detta är bara dumheter. Var ha ni fått det ifrån, säger modern. Jo, det har visst stått i riksdagens protokoll t. o. m. Jag skulle önska, att hon ginge till författaren och frågade honom om vad som egentligen menas med ordet Gud när vi bedja »Gud som haver barnen kär». Tycka ni inte, att solen skulle sjunka i väster i Sveriges land den dag vi skulle få något sådant genomfört i våra skolor.

Författaren yttrar vidare, att det bör föras en »oförtruten kulturkamp med spetsen riktad mot statskyrkosystemet», som han anser vara ett svårt hinder för vad han äsyftar. Det är mycket bra att få reda på detta, och det gör, att jag nästan kommer att sätta större värde på statskyrkan än jag hittills gjort. Och jag vet, att det finnes flera personer, som varit motståndare till statskyrkan, men som på grund av dylika yttringar nödgats ställa sig mera på kyrkans sida än förut. Kanske skall kontraktsprosten bliva mera villig att efter detta giva mig intyg på att vara en ordentligare statskyrkomän, som han nog förut måst vägra.

Men författaren anser sig icke endast böra uppträda som teolog utan — som det ju också anstår en teolog — som etisk författare. Han undersöker, om det finnes någon etik i den religionslösa staten och ger oss anvisning på den moral, som kan finnas i dessa nya förhållanden. Han börjar med: att »intet argument kan väl vara falskare» än »att folkmoralen behöver kristendomen till underlag» att vi »utan kristendomen skulle gå en moralisk upplösning och nihilism till mötes». Han sätter sålunda icke något värde på kristendomen som moraliskt underlag. Vidare säger han förnöjsamt: »Största delen av Sveriges folk är i nuvarande stund avkristnad. Våra stora folkrörelsers idealism hämtar icke sin näring ur kristendomen.» Om detta skall vara idealism, så vet jag, att det icke är från kristendomen, som man fått den; man har kanske fått

Ang. ändring:
§§ 4 och 24
regeringsför-
men.
(Forts.)

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.
(Ports.)

den från socialismen. Och så få nykterhetsvännerna en sprittande ny upplysning, som jag icke hört förr. Det säges nämligen: »Nykterhetsrörelsens moraliska drivfjädrar äro icke att söka inom kristendomens ram.» Om denna sats lagts fram för Peter Wieselgren undrar jag, om han icke skulle haft åtskilliga protester att avgiva; och han har likväl av nykterhetsrörelsens samtliga korporationer ansetts vara den främsta nykterhetskampen i vårt land. Han har utträtt på några få år mera än nykterhetsvännerna under 50.

Slutligen säger författaren: »Den fond av idealism, som kan och skall rädda oss undan mammonismens herravälde, har inga tillflöden från kristendomen.» Och vidare: »De breda lagrens avkristning har betytt deras vinnande för en mänskligare och renare solidaritetskänsla.» Jag har icke tid att uppehålla mig vid detta utan skall övergå till det följande.

Det har kanske varit överraskande för litet var bland oss att finna, att i det nya socialistiska samhället kristendomen skall få lov att vara en »privatsak». Jag har nämligen icke kunnat förstå, huru det skulle gå till. Men Socialdemokratens teologiske författare säger nu rent ut, att det icke heller är förenligt med det nya samhällets idealism och kultur att behandla kristendomen som en privatsak. Han säger: »En dylik hållning från socialdemokratins sida är endast ägnad att lämna fritt spelrum åt den kristliga småborgerligt-feodala jusutismen.» Ja, så karakteriseras de, som hysa den åsikten, att kristendomen endast skulle vara en privatsak. Han fortsätter: »Ingen tanke har väl varit Marx mera främmande än den, som på allvar innebär, att t. ex. religionen är en privatsak.» Under sådana förhållanden tror jag, att det socialdemokratiska partiet får komma tillsammans snarast möjligt och få sin teolog med sig och söka omformulera programmet, så att det blir bättre eller också får man låta teologen och den etiske läraren giva en bättre uttolkning av programmet, ty antingen är dess program eller dess lärare något på sned.

Vidare säges här, och det kan ju tjäna som slutkläm på det hela, om etiken och »privatsaken» i det socialistiska samhället:

»Utifrån denna ståndpunkt i socialpedagogiken blir principen för vårt program för religionsundervisningen självklar. Den måste lyda: Bryt väg, målmedvetet och utan försagdhet för en fostran till den livsåskådning, som är socialismens, och bryt därför hänsynslöst ned ett religiöst uppfostringsystem, som blickat endast tillbaka så länge, att det liksom Lots hustru till sist förvandlats till en livlös saltstod!»

Det kan väl hända, att dylika uttalanden icke äro avsedda för riksdagsdebatt, men så mycket mera för en stor och bland arbetaremassorna vitt spridd tidning. Jag är emellertid av en motsatt åsikt.

Till slut skall jag be att få giva uttryck åt den förhoppningen, att socialisterna måtte så vitt möjligt komma att bliva ensamma om detta utskottsutlåtande, som här blivit framlagt, så att

vi åtminstone någon gång måtte få bevittna något slags sammanhållning kring kristliga intressen.

Jag ber, herr talman, att fortfarande få yrka bifall till reservationen.

Ang. ändring i §§ 4 och 26 regeringsformen.

(Forts.)

Herr Möller: Herr talman, mina herrar! Det torde ursäktas mig, om jag icke vill förlora tid genom att gå in på ett betydande av herr Råfs senaste anförande. Jag tror det skall vara ganska svårt för denna kammaras ledamöter att finna något sammanhang mellan den här behandlade reservationen och de av herr Räf debatterade Engbergiska artiklarna, och det förefaller mig, som om, därest debatten skulle föras på det sättet om allt möjligt mellan himmel och jord, som tillfälligtvis rör sig om teologiska saker, därför att vi debattera frågan om den rena evangeliska lärans behövighet för ämbetsmän och statsråd, som om debatten då aldrig skulle taga slut.

Då jag väckte motionen om statsrådets renlärlighet, så gjorde jag det helt enkelt av det skälet, att det föreföll mig, som om bestämelsen därom vore fullkomligt föråldrad. Jag vill påpeka, att när herr Räf höll sitt första anförande, utgick han från att den rena evangeliska läran är fortfarande i full kraft, så att när statsråd skola utnännas eller teologiska ämbetsmän eller lärare i den kristna läran skola utnännas, så förvissas man sig om att dessa människor också äro bekännare av den rena evangeliska läran. Jag har den uppfattningen, att i vårt samhälle, sådant det nu är, finnes det kanske några bekännare av den rena evangeliska läran, men de äro sannolikt ytterst få. Och jag har tillåtit mig i motionen påpeka, att om det kravet verkligen skulle upprätthållas, vore det sannolikt, att vi icke skulle kunna få några kompetenta statsråd i detta land.

Jag har önskat, att man skall klargöra för sig, om en sådan bestämmelse som denna kan tillämpas eller ej. Är det en död bokstav, är det ett laglik, bör bestämmelsen avskaffas, ty även om man kan tolerera döda bokstäver i andra lagar, förefaller det mig principiellt oriktigt att behålla sådana bestämmelser, vilkas tillämpning är omöjlig, i grundlagen, därför att grundlagen vill man ju omgiva med alldeles särskild helgd och vördnad. Jag må beundra herr Råfs nit om den rena evangeliska läran, men jag kan icke neka till, att då jag hörde att han knappt kan få intyg på statskyrklig renlärlighet eller på att vara statskyrkomann, synes det mig en smula underligt, ty då fyller icke herr Räf ens den kvalifikation, som grundlagen realiter föreskriver på denna punkt.

Jag hörde rätt uppmärksamt på herr Sundbergs anförande. Han ställde sig på den ståndpunkten, att i själva verket är angreppet mot bestämmelsen om statsrådets renlärlighet överflödigt just därför att paragrafen icke tillämpas på annat sätt än att man kräver statskyrklig tillhörighet. I själva verket, även om herr Räf motiverar sin ståndpunkt med aldrig så mycket tal till kris-

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

(Forts.)

tendomens förmån, så står han på samma ståndpunkt. Han begär icke, att människorna skola vara bekännare av den rena evangeliska läran, utan allt vad han begär är endast, att de skola vara medlemmar av statskyrkan. Men i det ögonblick man ställer sig på den ståndpunkten att man icke begär, att människorna skola vara verkliga bekännare av den rena evangeliska läran utan bara fordrar, att de skola vara medlemmar av statskyrkan, vem utesluter man då från ämbetet? Varken herr Räf eller herr Sundberg vågar väl göra gällande, att tillhörighet till statskyrkan är något slags *garanti* för att människorna bekänna den rena evangeliska läran eller för att de äro kristna. Jag har den uppfattningen, och jag tror, att varje människa, som känner till vårt samhälle, måste bekräfta den, att i själva verket är vårt samhälle fullt av, som jag sagt i motionen, notoriska hedningar, och den bestämmelse, som finnes i grundlagen, hindrar icke alls, att notoriska hedningar bli teologiska lärare, om man med hedningar menar personer, som förneka t. ex. Kristi uppståndelse eller t. o. m. tillvaron av en personlig Gud. Den förhindrar icke heller att notoriska hedningar kunna bli statsråd och få andra befattningar, vilket grundlagen egentligen skulle förbjuda. Om man emellertid nu icke hindrar detta genom denna bestämmelse, varför kan man då icke taga steget fullt ut och erkänna, även i grundlagen, den religionsfrihet, som man ändå vill berömma sig av att hava?

Jag vill i förbigående opponera mig mot herr Räfs tolkning av begreppet religionsfrihet. Han säger, att herr Engberg är ett bevis på att religionsfrihet finnes, men med religionsfrihet menas icke bara rättighet att hysa andra religiösa åskådningar än statskyrkans utan därmed menas även, att sådana åskådningar icke skola vara diskvalifikationsgrund, då det gäller en del av de samhälleliga tjänsterna.

Om paragrafen skulle tillämpas strängt, skulle i själva verket statsrådsämbetena bliva ett monopol för mycket, mycket begränsade kretsar. Jag tror icke alls, att alla präster skulle kunna komma itråga, men jag förmodar att det skulle bli ett monopol för prästerna i vårt land. Allt detta bestyrker och bekräftar, att bestämmelsen, i den mån den rör sig om statsråden, är en död bokstav, som man icke har anledning bibehålla i grundlagen, därför att om man låter laglik uppkomma i grundlagen, kunna icke på längden helgden och vördnaden bibehållas. Det går icke an att låta grundlagen i en eller annan del bliva en historisk relik, som bör bevaras, därför att bestämmelsen en gång tillkommit, utan man måste se till, att åtminstone grundlagen hålles noga i kontakt med den allmänna utvecklingen.

Vill man fråga sig, varför hela detta oväsen hålles om denna paragraf, varför man är så ytterligt ängslig för att avskaffa bestämmelsen om statsrådets renlärighet, så står man uppriktigt sagt ganska svarslös, ty det kan icke vara någon mening med, att man tillåter människor, som icke ha någon religion alls, att vara statsråd, men utesluter mosaiska trosbekännare och katoliker från

statsrådsämbetena. För det första äro de senare så fataliga, att redan av det skälet är det meningslöst att upprätthålla en undantagsbestämmelse för dem, men dessutom kräver enligt min uppfattning religionsfrihetens allmänna princip, att dessa människor likaväl som hedningarna och de eventuellt befintliga bekännarna av den rena evangeliska läran få tillträde till de ämbeten det här är fråga om.

Skall man taga ut den innersta meningen i mitt yrkande, så är det den, att man bör ordna så, att det över huvud taget blir möjligt, att renlighet och sanningsenlighet tillförsäkras åt vårt offentliga liv. De människor, som hålla på statskyrkosynpunkten, intressera sig icke för, om det finnes överensstämmelse mellan liv och lära, de intressera sig icke för, om i det offentliga livet sanningsenligheten upprätthålles, utan de anse det vara tämligen likgiltigt, att vårt offentliga liv utmärkes av allmänt hyckleri.

Herr Hamrin: Herr talman! Då jag med samma utgångspunkt som Herr Räf, d. v. s. med intresse för och såsom varm anhängare av kristendomen, granskat de föreliggande motionerna, så har jag kommit till en alldeles motsatt slutsats mot den, som herr Räf gjort sig till målsman för. För det första synes det mig, som om herr Räf gör sig skyldig till en stor begreppsförvirring, i det han förblandar eller förväxlar bekännare av den rena evangeliska läran med inre övertygelse eller med att omfatta de kristna sanningarna på grund av inre övertygelse. På detta område liksom på alla andra tror jag icke en god sak kan främjas genom skrymteri eller hyckleri eller genom skenbart erkännande av en viss uppfattning, som man innerst i sitt hjärta är motståndare till. Det synes, som om den åberopade talaren i debatten själv på det mest eklatanta sätt bevisat, huru som ett bekännande av den rena evangeliska läran icke hindrar, att angrepp göras mot den kristna tron på ett mycket utmanande och karakteristiskt sätt. Herr Räf har ju citerat en mängd uttalanden, och jag förmodar, att den, som gjort dem, också enligt herr Räfs uppfattning är bekännare av den rena evangeliska läran. Vi läsa i historien, att fordomtima sände våra konungar krigshärar till andra länder för att med vapen i hand omvända deras innebyggare till den kristna tron. Den tiden är över, men däremot vill man i de dagar, i vilka vi leva, genom ett annat slags tvång eller våld främja kristendomens utbredning ute bland folket, ty det är icke något annat än att genom lagtvång söka göra proselyter för den kristna tron eller söka bygga upp murar och barriärer kring den kristna tron, då man håller på denna paragraf, som nu är föremål för debatt. Det förefaller mig för övrigt, som om dessa reservanter och liktänkande i själva verket ha dålig uppfattning om kristendomens förmåga att genom sin egen inneboende kraft värna om sin makt och ställning bland folket. Kristendomen vill framför allt ärlighet och rättfärdighet, och för min del hyser jag den bestämda uppfattningen, att kristendomens inneboende höghet och makt är det, som gör att kristendo-

Ang. ändring i §§ 4 och 24
regeringsformen.
(Forts.)

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.
(Forts.)

men skall segra i världen. Hade man icke den uppfattningen, skulle det vara lönlöst för oss, som icke blott vilja främja kristendomens utbredning bland det svenska folket, utan jämväl hysa intresse för och göra vissa uppoffringar för att sända svenska medborgare till andra länder, där kristendomen ännu omfattas av blott ett mycket ringa antal av dessa länders innebyggare, säger jag, att hysa ett sådant intresse. Om vi skulle tänka oss, att kristendomens utbredning vore beroende av de respektive ländernas lagstiftning på hithörande område.

Så har det vidare anförts av herr Räf, att vi borde ställa oss på den principiella ståndpunkten att främja kristendomens eller de kristna sanningarnas — jag vet icke riktigt vilket det var — införande i alla länders lagstiftning. Ja, herr Räf, i vår lagstiftning ha vi ju denna paragraf införd, och den äger ännu gällande kraft, men jag undrar, om detta, såsom redan papekats av en del talare, hindrar, att den första statsmakten kan komma att till väsentlig del bestå av personer, som i grund och botten äro rena hedningar. Men på samma gång är det mycket möjligt, att det utanför denna krets av våra högsta ämbetsmän kommer att ställas personer, som i själ och hjärta äro kristendomens varmaste och ivrigaste förespråkare och befrämjare i vårt land. Det har redan nämnts av en av de andra reservanterna, herr Sundberg, att vi ha en grupp av medborgare här i landet, som just på grund av sin inre övertygelse i religiösa ting, just på grund av sin övertygelse att statens tvång på detta område icke är i överensstämmelse med de kristna sanningarna och med Jesu Kristi religion, ställt sig utanför statskyrkan och därigenom gått förlustiga de rättigheter, som anslutningen till statskyrkan medför. Dessa personer äro således för närvarande urständsatta att tillhöra den första statsmakten.

Vill man för övrigt draga ut den konsekvensen av herr Räfs resonemang, kan jag icke finna annat än att han borde påyrka införande i grundlagen av en paragraf, som krävde renlärighet, icke blott för statsrådets ledamöter utan även för riksdagens ledamöter. Riksdagen utgör ju den andra statsmakten, och jag kan icke finna, för att nu taga ett drastiskt exempel, att det finnes något hinder för riksdagen att fatta ett beslut, gående ut på att anslå stora medel till bekämpande av kristendomen och dess lärof. Tror herr Räf verkligen, att man genom lagparagrafer, jag upprepar det ordet, kan bilda en mur kring kristendomen, ja, då må han fortsätta och draga ut de konsekvenser, som jag nyss antydde. Men vi kunna å vår sida hänvisa på andra länders lagstiftning på området, vi kunna peka på parlament, där man åtminstone i det yttre synes hysa mera respekt och äga mera förtroende för och mera omtanke om de kristna sanningarna än i vårt land, men där man icke har sådana lagparagrafer eller överhuvud någon statskyrka alls.

Nu förstår jag mycket väl, och herrarna kunna själva konstatera det, att herr Räfs anförande näppeligen är anlagt på att över-

tyga någon i denna kammare. Jag vill uttala min förhoppning, att ingen av demokratiens män här i kammaren måtte följa de locktoner, som herr Räf låtit höra, utan så vakt om det frihetskrav, som här framställes. Men det vill jag säga, att när man använt sig av ett sadant tillfälle som detta för att ånyo riva upp en religionsdebatt, så är detta ett av de olämpligaste ställen, som kan tänkas för det ändamålet. Det är icke första gången som det har slungats mot oss frikyrkomän i riksdagen, att vi genom vart arbete i riksdagen, om icke befrämjat avkristningen, så dock icke rest tillräckligt motstånd mot densamma. Jag ber att få bringa i kammarens hagskomst året 1911, då man framför allt på högerhall körde med den frasen. Då pekade man särskilt på, att det liberala partiet i andra kammaren hade bland sig en person, som fick utgöra åskådningsmateriel, när det gällde att framställa det liberala partiet sådant det var och dess ståndpunkt till kristendomen, och man åberopade också en del motioner, som blivit väckta, bl. a. den om hädelseparagrafens avskaffande. Men det dröjde icke så länge — det är ju en offentlig hemlighet — förrän samma person, som fått utgöra detta åskådningsmateriel, anmodades av kronans bärare att inträda i statsrådet. Detta är ju ett ganska tydligt bevis för huru mycket dessa lagparagrafer kunna främja de verkligt kristliga intressena i Sverige.

Ja, herr talman, i likhet med herr Räf representerar jag en valkrets, där kristendomen och särskilt den frikyrkliga verksamheten har många och varma anhängare. Men jag vågar sluta med det påståendet, att andningen till att kristendomen och de kristna sanningarna i våra landamären ha denna kraft och omfattas av det stora antal medborgare, som verkligen är fallet, icke är förefintligheten av dessa lagparagrafer, utan det är, jag vågar säga det, i trots av dessa paragrafer, som rörelsen där vunnit utbredning. Ty under de gångna tiderna, då genombrottet skedde på dessa områden, var det just sådana män, vilka bekände den rena evangeliska läran, som med alla till buds stående medel bekämpade denna rörelse, och det var män av den rena evangeliska läran, som använde sig av lagparagrafer för att hindra den frikyrkliga rörelsens utbredande och därmed sökte förkväva det liv, som höll på att uppväxa och som sedan vuxit upp.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Leander: För mig är det rätt svårt att deltaga i denna debatt, ty med all respekt för denna kammares sakkunskap i övrigt anser jag dock knappast, att den är rätt forum för att debattera religionsfrågor.

Herr Räf har under sina anföranden upprepande gånger vänt sig till mig, som om han velat säga: Vad har du att yttra mot vad jag har andragit? Därför anser jag mig i allt fall böra säga några ord. Herr Räf har nu bl. a. hänvisat till svenska missionsförbundets avlidne ledare, lektor Waldenström, och jag skall därför be att få citera ett uttryck av honom, som han vid ett till-

Ang. ändring i §§ 4 och 24 regeringsformen.
(Forts.)

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.
(Forts.)

i fälle hade här i kammaren. Han sade: »Om själva djävulen säger, att två gånger två är fyra, så är det sant, och jag ger honom rätt.» På samma sätt vill jag påstå, att om här kommer ett förslag från socialdemokraterna eller högern, så är det mig likgiltigt; finner jag det riktigt, så ansluter jag mig till det i annat fall. Men det vill jag säga, att när herr Räf påstår att detsamma är fallet med honom, så tror jag visst, att han menar det själv, men han torde få ursäktas om icke alla taga honom på orden härvidlag eller taga för kontant vad han säger, då han förklarar, att han icke frägar efter från vilket håll ett förslag eller ett yrkande kommer.

Nu har herr Räf också citerat en artikelförfattare i Socialdemokraten. Emellertid förmodar jag, att denna artikelförfattare är medlem av statskyrkan och alltså, enligt den betydelse grundlagen inlägger i detta begrepp, av den rena evangeliska läran. Ty alla äro vi ense om, även herr Räf, att det endast fordras medlemskap av statskyrkan, för att man skall anses vara av den rena evangeliska läran. Personen ifråga duger således till statsråd och kristendoms lärare, om han eljest fyller nödiga kompetensvillkor. Men om en person utträtt ur statskyrkan och slutit sig till metodisterna eller baptisterna, så duger han icke till statsråd, han må vara hur rättfärdig och hur gudfruktig som helst. Är det rim och reson att uppställa sådana villkor? Det gör emellertid herr Räf, och han kan icke komma ifrån dessa konsekvenser. Han har ju också själv påpekat, att här finnas nu biskopar och teologie professorer, som tillhöra nyteologerna, och som enligt herr Räfs begrepp och uppfattning icke äro av den rena evangeliska läran. Men intet hindrar dem dock ifrån att bekläda just dessa ämbeten och stå som ledare för statskyrkan.

Nej, vi fordra ärlighet, vi frikyrklike, som tillhöra vänstern, och på grund härav ansluta vi oss nu till utskottets förslag. Jag ber att få erinra kammaren om den franske konungens yttrande: »Paris kan väl vara värt en mässa.» För att få konungakronan måste han, som vi veta, byta om religionsbekännelse. Det är sådant vi icke gilla. Vi vilja icke att personer skola nödgas skrymta för att kunna bekläda ett visst ämbete. Vi fordra ärlighet överallt, i synnerhet när det gäller kristendomen. Det är i korthet var ståndpunkt, och detta är anledningen till att jag röstar för utskottets förslag, men jag gör det icke, såsom jag sade här för några kvällar sedan, därför att jag på minsta sätt önskar att kristendomen skall lida förfång, ty det är min livliga önskan, att ärlig, sann och levande kristendom alltmer måtte vinna insteg hos vårt folk.

Herr Engberg: Jag blev uppkallad av en enda punkt i herr Räfs anförande. Jag ber att få fastslå, att han icke med ett enda ord sökt bemöta den argumentering, jag framförde gent emot reservanternas ståndpunkt. I stället valde han den taktiken, som han följde vid ett föregående tillfälle, nämligen att rulla upp en

debatt om ovidkommande frågor. Jag skall inte följa honom på hans teologiska utflykt utan endast be att få taga ut ur hans anförande den punkt, jag nyss omnämnde.

Aug. ändring i §§ 4 och 2^a regeringsformen.

Herr Räf förklarade, att därest en ändring av § 28 i enlighet med konstitutionsutskottets förslag skulle åvägabringas, så skulle följden bli, att villoläraror finge fritt spelrum i skolan, och att lärarne, som han tillade, skulle få förkunna vad de ville i strid med kristendomen.

(Forts.)

Ja, herr Räf, det var just på den punkten jag satte fingret i mitt första anförande, genom att söka visa, att den s. k. preventiva garanti, som man sökt lägga in i § 28 regeringsformen, i själva verket icke kan upprätthållas, utan att man griper tillbaka till den gamla ståndpunkten, som krävde en inre kyrklig tillhörighet såsom motsvarighet till den yttre tillhörigheten. Innan herr Räf vederlagt den argumenteringen, har han icke på något sätt träffat den standpunkt, jag gjort mig till tolk för. Herr Räf torde dock få erkänna, att det icke finnes någon garanti i § 28, om man tolkar den rent formellt, som han syntes böjd för att göra. Ty den omständigheten, att en folkskollärare är kyrkskriven, utgör naturligtvis ingen som helst garanti för att han undervisar och ännu mindre att han hyser åsikter i överensstämmelse med kyrkans lära och uppfattning. Den saken borde stå klar till och med för herr Räf.

När han vidare betonade, att man icke kan ändra § 4 i regeringsformen, ty då skulle man riskera att konungen komme att omgivas av ogudaktige män, hade jag svart att hålla mig allvarlig. Visserligen är det sant, att chefen för det parti, herr Räf tillhör, herr Lindman, för några år sedan proklamerat den religiösa renässansen. Emellertid tror jag, att om man också ransakar herr Lindmans hjärta och njurar, nödgas man erkänna, att det var en gest åt galleriet, ty icke lär man på den kanten och icke heller lär herr Räf inbilla sig, att svenska högerpartiet tar någon som hålst hänsyn till frågan om en inre kyrkotillhörighet, när det gäller sådana ämbeten som statsrådsämbetena, utan den allt dominerande synpunkten blir och måste vara: är vederbörande skickad, är han kompetent, är han mannen, som passar för den posten?

Herr Räf, jag nämnde i mitt första anförande, att den evangeliska trons framste beskyddare i Europa hade utnämnt Harnack till adelsman för hans förtjänster inom teologien. Kanske jag i detta lilla anförande får tillägga, att samme den evangeliska trons framste beskyddare i Europa har till rikskansler kallat — *katoliken* Hertling. Håll till godo, herr Räf!

Herr Hallén: Det är med en viss tvekan jag tar till orda i denna debatt, och jag skall icke länge upptaga kammarens tid.

Ifall en sådan uppfattning göres gallande, att det socialdemokratiska partiet på något sätt är solidariskt med eller får ställas till ansvar för vissa uttalanden, sådana som exempelvis citerats ur en artikel i tidningen Socialdemokraten för i höstas, så vill jag

ing. ändring i säga — och det borde vara en onödig upplysning — att någon sådan solidaritet icke alls behöver förekomma. Och i den mån man antingen vid detta tillfälle eller eventuellt vid något annat beträffande sådana reformfrågor anser sig ha fog för att tala icke blott om ökad religions- och samvetsfrihet utan även om förefintligheten av en direkt mot religionen i allmänhet och mot den kristna religionen i synnerhet hätsk uppfattning, är detta något, som måste hänföras till enskilda personer och icke till något visst parti.

Vad den föreliggande frågan beträffar, skulle jag vilja säga, att det ligger något motbjudande i att höra den ängslan man lägger i dagen för att söka med yttre grundlagsskydd värna om religionen och sedligheten inom ett folk, och jag kanske också har rätt att säga som representant för statskyrkan, att det enligt mitt sätt att se denna sak även ligger något ytterst motbjudande för en verkligt fri folkkyrka, något synnerligen kränkande, nedsättande och skymfligt i att en sådan kyrka skulle liksom tigga sig till alldeles värdelösa pappersgarantier. Det, som bär mig mest emot, är att kyrkan över huvud kan vilja sätta värde på den omtalade yttre formella anslutningen. Det vittnar om, att man icke tar så allvarligt på sanningskravet, som man skulle göra, och jag må säga det, att en kyrka, som tillmäter en sådan betydelse åt dylika, som det sagts i debatten, rent ohållbara, värdelösa yttre pappersgarantier, att den, som icke har större krav, när det gäller att värna om sanningen, i själva verket kommit, sorgligt att säga, oändligt långt bort från sanningen själv. Jag skulle också vilja framhålla, och jag kan i det avseendet instämma med en del frikyrkliga talare här i dag, att det är en oändligt mycket trosstärkare och lugnare och vissare övertygelse man hyser, då man anser, att de sedliga och religiösa livsvärdena inom ett folk äro endast betjänta av, att de få leva så mycket som möjligt både i frihetens och det upplysta förnuftets klara dag. Den som tror, att en sådan frihet på olika områden på något sätt skall påskynda något slags avkristning eller dödande av de religiösa tankarna och livet inom nationen den människan bekänner i samma ögonblick, på vilken svag grundval hon ställt sig, vilka lerpelare hon byggt sin tro på, om hon tror, att detta yttre spelar någon roll.

Jag tar ett exempel, som bevisar detta. Det talas om, hur det är ställt med de religiösa och moraliska värdena hos andra folk, låt oss säga i Amerika. Där finnas, om jag är riktigt undermåttad, icke några bestämmelser i motsvarande lagar om hur statens högsta ämbetsmän skola vara beskaffade ifråga om sin ställning till religionen. Hur verkar detta? Alla måste vi erkänna, att om också ej Amerika är ur moralisk synpunkt något idealland, så icke beror det på frånvaron av dessa betryggande garantier, lika litet som någon kan påstå, att, om man tar in i den amerikanska lagen en bestämmelse, som säger, att regeringens ledamöter skola hylla en kristen eller religiös livsåskådning, detta skulle på något sätt öka Amerikas möjlighet att i religiöst och

sedligt avseende verkligen träda fram på ett mera tilltalande sätt än nu. Jag vill säga, att om Amerika går skyndsamt fram mot avkristningen, vilket jag tror att det gör, beror det på andra orsaker, nämligen, att det landet liksom kulturvärlden för övrigt måste dras med en samfundsordning, som i sitt innersta väsen verkar ödeläggande på de moraliska och sedliga värdena över huvud.

Att man söker få in sådana yttre bestämmelser, som äro rena adiaföra, garantier, som reellt icke innebära någon som helst garanti, icke utgöra det ringaste plus eller minus för de religiösa och sedliga krafterna inom vårt folk, det vittnar enbart om klenstro. Och jag skulle vilja sluta detta korta och, jag far bekänna det, improviserade anförande med att än en gång uttrycka min personliga motvilja och hur motbjudande det kännes, då vi få se, hur man i all välmening kan liksom rida upp till storms för att skydda någonting, som icke spelar någon roll för ett lands religiösa och sedliga krafterns liv och utveckling. Det är att syssla med utanverk, och jag skulle vilja säga, att det är, för att taga exemplet med statsråden, oändligt mycket viktigare, att folket, när dessa ämbetsmän skola tillsättas, liksom ha på känn, att det är personligen rättskaffens och rättfärdiga människor, oavsett den ståndpunkt, som de må intaga till olika religiösa samfund. Jag skulle förresten kunna tillägga, att jag från en av kyrkans främsta spetsar för kort tid sedan fick den upplysningen, att det är något innerst vittnande om klenstro, att man klamrar sig fast vid pappersgarantier. Det erkände denne framskjutne kyrkoman för mig, och jag är säker om, att de flesta av oss kunna förstå och gilla en sådan uppfattning.

Som slutord i denna fråga om hur olyckligt det är, när man stannar inför dessa utanverk och tror, att man skall mäta de sedliga och religiösa värdena hos folket efter sådana här yttre ting, i stället för att det bedömandet skall ligga på helt annat plan och utföras efter annan norm, skulle jag vilja erinra herr Räf och hans eventuella meningsfränder om ett ord från Honom själv, för vilken de yttre förmerna spelade en likgiltig roll, när Han säger till dem, som i fåvitskt nit syssla med sådana yttre ting »I tagen tionde av dill, mynta och kummin, men låten fara vad större och viktigare är, domen och rättfärdigheten.»

Herr Räf: Herr Hallén var denna gång mycket snällare än han brukar vara, och jag tackar honom för det.

Jag vill emellertid gent emot honom påpeka, att det icke är vi, som väckt någon storm, utan det motsatta partiet. Vi ha bara sökt försvara oss, och försvaret brukar ju anses mera tillåtet än anfallat.

Nu säger herr Hallén, att kyrkan icke borde begära garantier i något avseende, men det är då besynnerligt, att till exempel de olika politiska partierna försöka skaffa nya garantier undan för undan för de åskådningar, som de förfäktat. Varför skulle det icke

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.
(Forts.)

vara med kyrkans intressen förenligt att behålla de garantier, som den har i den angelägenhet, som nu är ifråga?

En sak, som intresserade mig i hög grad, var att finna, att herr Hallén icke synes ha samma uppfattning som Socialdemokraternas exeket på detta område, och att han också tar bestämt avstånd från herr Engberg, vilket förvånade mig mycket. Det skall bli intressant att se, om även Socialdemokraten tar ett sådant avstånd, och då blir åtskilligt uppklarat, som varit oklart mellan de tre parterna.

Herr Leander säger, att jag vill hindra metodisterna genom den ställning jag intar i frågan. Men jag har tvärtom sökt befordra deras möjlighet att bli till och med statsråd därigenom att jag ansluter mig till 1909 års riksdagsskrivelse. Om, som jag sade från början, herr Leander och övriga ledamöter av utskottet ville ställa sig på den ståndpunkten, som angivits i nämnda skrivelse, finge vi frågan utredd, men nu blir saken förvittrad, och det är sämre.

Vidare säger jag, att herr Engberg, som intog den ståndpunkt, som framgick av de papper jag hade framme, en dag kunde bli utsedd till statsråd. Men då menar jag, att herr Engberg, som jag anser vara en mycket hederlig karl, skulle känna sig bunden av §§ 4 och 28 regeringsformen. Och handlade han icke i överstämmelse med dessa paragrafers innehåll, då först skulle jag börja sätta ifråga, hur det stode till med hederligheten. Nu vill jag här i förbigående säga, att det är intressant att resonera med personer, som utge sig för vad de äro, därigenom kommer diskussionen på rätt sida.

Herr Engberg beskyllde mig för att jag icke gav svar på de frågor, som han framställde i sitt första anförande, och detsamma har påståtts från flera håll, varför jag är tvungen att klargöra min ståndpunkt. Man har frågat, vad det ville säga att vara medlem av statskyrkan. Därpå har den liberala ecklesiastikministern Berg givet ett svar, och jag tänker, att herrarna ha förtroende för vad han sagt. Han förklarade, att bekännelsekravet i regel är fyllt genom formell tillhörighet till kyrkan. Dock undantages härifrån den, som »blivit i laga ordning överbevisad om avvikelser.» Det är precis vad jag talat om, att det är synnerligen behöfligt att skaffa sig bevis för, om exempelvis en lärare avviker från kyrkans läror. Och därigenom att det finns en grundlagsparagraf, som säger, att lärare skola stå på kyrkans ståndpunkt, har man möjlighet att sakföra dem och få dom rörande den frågan. Jag har erfarenhet från elementarläroverken om, vilken oerhörd roll det spelar, ifall man fäster uppmärksamheten på vad en deras lärare har sagt. Jag skulle kunna berätta, hurusom en rektor fick resa upp hit från Lund för att tala med mig om ett sådant fall med anledning av ett anförande, som jag hållit i riksdagen för något år sedan.

Herr Hamrin framhöll, att det förr i världen var så, att de, som bekände den rena evangeliska läran, voro de värsta bekäm-

parna av de fria rörelserna. Jag undrar, om man icke att döma av herr Engbergs artiklar har att befara något ännu värre, om den sidan han tillhör kommer till makten. Läs i synnerhet den sista artikeln! Där ser man, vad vi ha att vänta av den nya staten. Där är det fråga om att nedriva allt gammalt och upprätta en helt annan och ny kultur i överensstämmelse med den statens innehåll. Vart skola vi då komma i avseende på kristlig tro?

Jag kunde ha åtskilligt att säga i anledning av herr Hamrins anförande, men då min uppfattning står i rak strid med vad han uttalade, komma vi icke till något resultat, även om vi träta aldrig så länge. Vad tjänar det då till att resonera om saken? Vill herr Hamrin gå med herr Engberg och socialdemokraterna, må det vara hans egen sak. Jag går icke med dem.

Herr Berg i Staby: Jag har känt mig nödsakad att begära ordet, men jag har icke gjort det för att förlänga debatten. För debatter sådana som denna idag står jag alltid bävande, därför att vid dessa debatter behandlas ofta på ett mer eller mindre lätt sätt angelägenheter, som för en stor del av vårt folk framstå såsom allvarsamma, för att icke säga såsom de högsta. Men jag har känt mig skyldig att med några få ord framhålla min uppfattning uti den fråga som nu föreligger.

Så länge statskyrkoinstitutionen finnes, kan ett bifall till utskottets förslag enligt min mening icke ifrågakomma. Denna institution är ett uttryck för att staten vill hålla på evangeliskt kristen tro och stödjande utbredandet av kristen lära. Jag tror att vårt folk i stort ännu står på den ståndpunkten, att det ej vill ställa sig likgiltigt för kristendomen. Frågan blir då först och främst, om statskyrkan skall bibehållas eller ersättas med stödjande verksamhet på annat sätt. Den frågan föreligger icke nu; den torde snart komma under behandling.

När förhållandena äro sådana, kan jag icke annat än idag ställa mig på reservanternas ståndpunkt och ber att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå samt bifall i stället till den av herr Clason m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen och 3:o) avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till den reservation, som avgivits av herrarn von Mentzer och Räf; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 3:o) avgivna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Ang. ändring i §§ 4 och 28 regeringsformen.

(Forts.)

Ang. ändring i
§§ 4 och 28
regeringsfor-
men.

Den, det ej vill, röstar

Nej;

(Forts.)

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herrar von Mentzer och Räf avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 94 ja mot 49 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12.

Härpå föredrogos vart för sig konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 63, i vad den avser förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 i förordningen den 27 februari 1858 angående ordningen och villkoren för utländsk mans upptagande till svensk medborgare; och

nr 9, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 8, 13 och 14 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 4, 6 och 24 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Ordet lämnades nu på begäran till

Svar å inter-
pellation.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet Petersson, som anförde: Herr talman! Kammarens ledamot herr Lithander har i en till mig riktad interpellation berört de förhandlingar, som ägt rum med bohusländska fiskare angående överlåtande å folkhushållningskommissionens varuförmedlingsbyrå av deras sillfångster under innevarande vinters sillfiske samt till mig riktat följande spörsmål:

1) Har herr statsrådet för avsikt att tillse det ovannämnda genom folkhushållningskommissionen träffade avtal med bohusländska fiskare blir bindande icke endast för fiskarena utan även för folkhushållningskommissionen?

2) I vad mån kommer bohusländska fiskare genom herr statsrådets medverkan att hållas skadeslösa för den förlust, de redan lidit genom att folkhushållningskommissionen för sin del ej vidhållit det omnämnda avtalet?

3) Vilka anstalter äro träffade eller komma att träffas för att vid rikligt sillfiske snabbt distribuera och tillgodose landets eget behov av detta viktiga födoämne?

4) Ämnar regeringen vid riklig tillgång på sill bevilja export-

licenser för den del av fångsten, som icke kan förbrukas eller förvaras inom landet?

I detta ärende har jag från folkhushållningskommissionens varuförmedlingsbyrå mottagit följande redogörelse:

»Sedan importen av salt sill under förra delen av år 1917 helt upphört och de partier, som tidigare importerats genom folkhushållningskommissionens försorg, blivit slutexpedierade, hotade brist att uppstå å denna viktiga förbrukningsartikel. Med hänsyn härtill och då några säkra utsikter att kunna möjliggöra en ny import för tillgodoseende av behovet av salt sill under den nu löpande konsumtionsperioden icke vid denna tidpunkt föreläge, upptogs sistlidna höst inom folkhushållningskommissionen till övervägande frågan om åtgärder för ett rationellt tillvaratagande och saltning av de kvantiteter svensk sill, vilka under den då stundande fiske-såsongen kunde komma att fångas. Under vanliga förhållanden äger som bekant under tiden november—februari ett betydande sillfiske rum vid Sveriges västkust dels av snörpvadfiskare och dels av trålfiskare. Avsättningen av dessa sillfångster sker under vanliga förhållanden till konsumtion i färskt tillstånd inom landet och till export i färskt tillstånd. Med ett tillvaratagande genom saltning av här ifrågakvarande sillfångster ansågs kunna aväga-bringras ersättning i någon mån för den uteblivna importen. På denna grund och då den hotande bristen på salt sill föranledde spekulation och ytterligt uppjagade priser, upptog folkhushållningskommissionen i början av november månad förhandlingar med representanter för fiskarena om en anordning, varigenom spekulation och onödig prisfördyring å sill kunde förhindras samt saltning och förvaring till senare förbrukning säkerställas. Det förslag, som därvid förelades fiskarens representanter, gick ut på, att de förråd av brännolja, som kunde disponeras för sillfisket på västkusten och som var så ringa, att det svarade endast mot *en sjättedel* av behovet under full drift, skulle fördelas till fiskare, vilka ville förbinda sig att till fastställda priser sälja sina fångster till folkhushållningskommissionen. Vid fastställande av priserna var därvid att taga hänsyn till, att den tillgängliga kvantiteten olja kunde räcka till endast ett mycket begränsat fiske, trots alla åtgärder för besparing genom ordnandet av rekogno-cering, bogsering o. dyl. åtgärder, samt att avkastningen av detta fiske vore de huvudsakliga inkomster, som en stor fiskarbefolkning hade att lita till för sin utkomst. Av sakkunniga män, bl. a. fiskeriintendenten i distriktet doktor K. A. Andersson, beräknades, att under de givna förutsättningarna i gynnsammaste fall kunde räknas med en fångst under säsongen av 125.000—140.000 hektoliter. Från dessa förutsättningar beräknades det pris folkhushållningskommissionen skulle betala för sillen till 55 öre per kg. för den största sorteringen, 45 öre per kg. för en mindre sortering samt 20 öre per kg. för småsillen, allt i färskt tillstånd. Dessa priser motsvara ett genomsnittspris av 45—48 kronor per hektoliter. Till jämförelse kan nämnas, att medelpriset under 1914—

Near å inter-
pellation.
(Forts.)

Svar å interpellation. 1915 utgjorde kronor 6:77 per hektoliter och under 1915—1916 kronor 29:12 per hektoliter.

(Forts.)

Sedan representanterna för vadfiskarna förklarar sig kunna, ehuru med uttalande av beklagande över att priset icke satts ännu högre, tillråda fiskarna att vid erhållande av olja avgiva förbindelse att på dessa villkor överlåta fångsterna till folkhushållningskommissionen, samt regeringen godkännt, att åtgärder på detta sätt vidtogos, blevo dessa omedelbart igångsatta.

Av vad nu anförts torde framgå, att intet avtal träffats mellan kommissionen, å ena, och vadsillfiskare gemensamt, å andra sidan, utan har kommissionen allenast, efter förhandlingar med fiskarens representanter och genom dessa tillkännagivit, att kommissionen såsom villkor för medgivande av tillstånd till erhållande genom statens försorg av fotogen och smörjolja för bedrivande av sillfiske fordrade förbindelse av vederbörande fiskare att till kommissionen till ovan angivna pris försälja all av tillståndshavaren under vintersillfiskesäsongen fångad sill med undantag av viss småsill.

I överensstämmelse härmed har sedermera varje vadlag vid erhållande av dylikt tillstånd avfordrats och avlämnat en förbindelse av det innehåll, det i interpellationen angivna formulär utvisar. Att dessa ensidiga förbindelser icke i och för sig kunna medföra någon alltjämt fortlöpande förpliktelse från kommissionens sida att göra de däri gjorda utfästelserna gällande torde vara klart och synes även vara interpellantens uppfattning, då han ifrågasätter vidtagande av särskilda åtgärder för att den förut ensidiga förbindelsen skall göras bindande jämväl för kommissionen.

Någon avsikt från kommissionens sida att ikläda sig skyldighet att under alla förhållanden emottaga *all* fångad fisk har förvisso icke förelegat och att ej heller fiskarna avsett att binda kommissionen vid leverans torde framgå, förutom av förbindelsens tydliga rubrik och ordalagen särskilt i förbindelsens sista stycke, därjämte av frågans förhistoria och de med fiskarens representanter förda förhandlingarna. Detta bekräftades föröfrigt ytterligare av här bifogade utav K. A. Andersson utfärdade intyg.

För möjliggörande av fiskens mottagande kontrakterade kommissionen med så gott som samtliga sillsalterier på västkusten om mottagning och saltning av sill för kommissionens räkning i den utsträckning, som dessa förfogade över tunnor och salt. Sammanlagt förfogade de kontrakterade salterierna över möjlighet att mottaga och salta c:a 120.000 tunnor motsvarande c:a 165.000 — 170.000 hektoliter färsk vara — således väsentligt mera än vad som beräknats kunna i gynnsammaste fall komma att tillföras.

På grund av de sålunda träffade dispositionerna har folkhushållningskommissionen av vadsillfiskarna nu inköpt i runt tal 190.000 hektoliter, av vilka c:a 165.000 hektoliter insaltats och 25.000 hektoliter distribuerats i färskt tillstånd genom kommissionens fiskhandelsavdelning. Av ifrågavarande kvantitet å 190.000 hektoliter mottogs icke mindre än 108.000 hektoliter under de

Svar å interpellation
(Forts.)

tre dagarna 13—15 februari. Genom emottagande av dessa enorma kvantiteter under loppet av några få dagar blevo salterierna blockerade och urständsatta att mottaga mera sill. Den 16 och 18 februari meddelades därför vadfiskarena, dels genom annonser i Göteborgs dagliga tidningar och dels genom direkta meddelanden till fiskelägena, att fiskarena i trots av de av dem givna förbindelserna fingo fritt förfoga över sina fångster. Kommissionen avsåg att återupptaga mottagandet, så snart salterierna blevo i stand därtill. Det visade sig emellertid, att den tillgång på tunnor och salt som återstod, sedan de emottagna masspartierna insaltats, var så ringa, att någon ytterligare mottagning icke kunde ifrågakomma, helst som ytterligare mottagning ej kunde inskränkas till endast en del fiskare med uteslutande av andra. Av detta sistnämnda skäl kunde ej heller mottagas sill för försäljning i färskt tillstånd, enär därvid endast leverans från enstaka fiskare kunnat komma i fråga. De ytterligare rätt avsevärda fångster (ca 50,000 hektoliter), som därefter fångades, innan dåliga väderleksförhållanden tillsvidare avbröto fisket, fingo således försälas i öppen marknad och delvis till lägre priser än de av kommissionen betalade.

Det är tydligen på detta förhållande interpellanten syftar då han i motiveringen till sin interpellation framhåller, att folkhushållningskommissionen genom »att icke stå fast vid överenskomsten» som han uttrycker sig, och genom sina övriga åtgärder åsamkat fiskarena avsevärda olagenheter och ekonomiska förluster.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, saknas fog för detta påstående. Folkhushållningskommissionen har till de bestämda, mycket höga priserna inköpt större kvantitet än vad som vid förhandlingarna med fiskarena förutsattes kunna bli fråga om. Den skyldighet fiskarena till en början mycket motvilligt åtagit sig, men sedermera uppfattat såsom en *rättighet*, har kommissionen utnyttjat så långt som det praktiskt varit möjligt, d. v. s. så långt tillgången på tunnor och salt medgav detta, och i större utsträckning än vad som vid förhandlingarna med fiskarens representanter var beräknat. Det kan också med bestämdhet fastslås, att de från statens sida vidtagna åtgärderna hava medfört för de bohuslänska fiskarena en väsentligt större avkastning av vinterns sillfiske, sådant detta gestaltat sig, än vad densamma skulle hava blivit, därest fiskarena varit hänvisade att avsätta sina fångster på den fria marknaden. De åtgärder, som i sammanhang med här nämnda åtgärder vidtagits för åvägabringande av största möjliga kvantitet olja samt en rationell fördelning och användning av densamma, hava ock varit till gagn för fisket och dess utöfvare. Interpellantens påstående, att ifrågavarande åtgärder *direkt skadat fiskerinäringen*, måste därför tillbakavisas såsom icke med verkligheten överensstämmande och torde endast kunna förklaras av obekantskap med och missuppfattning av de verkliga förhållandena. Så långt FHK:s varuförmedlingsbyrå.

Det i byråns redogörelse omförmälda intyget från fiskeriint-

Svar & interpellation.
(Forts.)

denten Andersson, vilket intyg närmast gäller en inkommen framställning från herr Herman Carlberg i Göteborg, är av följande lydelse:

»Till statens Folkhushållningskommissionens Varuförmedlingsbyrå.

Med anledning av eder skrivelse den 28 sistlidne februari jämte en skrivelse från Herm. Carlberg av den 21 i samma månad angående sillfisket och sillens avsättning får jag anföra följande.

För några fiskare har jag föredragit denna herr Carlbergs skrivelse och dessutom undersökt fiskarenas uppfattning angående de klagomål, som i skrivelsen framställas över det sätt varpa mottagningen av sillen ordnades av folkhushållningskommissionens ombud. Såsom totalomdöme beträffande denna sak har jag funnit den mening vara allmän, att mottagningen av sillen även under dagar med rikligt sillfiske gick oväntat bra, och att systemet för mottagningen i det stora hela fungerade till allmän belåtenhet. Även under normala förhållanden, då exporten pågått obehindrat och avsättningen alltså försiggått under fullt fria former, har det vid rikliga fiskedagar tillhört den vanliga ordningen, att en del båtar fått vänta någon tid, innan deras laster hunnit lossas. Detta förekom endast i ringa utsträckning under den tid folkhushållningskommissionen köpte sillen, och ej heller gingo något nämnvärt antal fiskedagar förlorade. Den villervalla m. m. herr Carlberg i sin skrivelse talar om, hade fiskarena ej märkt.

Jag saknar anledning att ingå på någon vidare behandling av det mångskiftande innehållet i herr Carlbergs skrivelse. Jag vill blott nämna, att då jag föredrog den för Göteborgs och Bohus läns Havsfiskeförenings styrelse, av vilkens medlemmar bl. a. fem fiskare voro närvarande, dessa förklarade sig taga avstånd från skrivelsen.

Av helt naturliga skäl råder bland fiskarena ett visst missnöje över att folkhushållningskommissionen ej längre mottager deras sill, men de äro dock medvetna om, att avtalet med kommissionen i hög grad stegrat deras inkomst av sillfisket.

Stockholm den 9 mars 1918.

K. A. Andersson.»

Av den av folkhushållningskommissionens varuförmedlingsbyrå lämnade redogörelsen framgar, att det av kommissionen träffade avtalet med fiskarna icke varit avsett att binda kommissionen till mottagande av obegränsade kvantiteter eller av hela fångsten under sillfiskesäsongen. Att man inom folkhushållningskommissionen vid tiden för avtalets träffande hade denna uppfattning kan jag vitsorda på grund av de uttalanden enskilda ledamöter av kommissionen vid överläggning om saken då gjorde.

Givetvis är det beklagligt, om det verkligen bland fiskarena uppstått något missförstånd rörande innebörden av de gjorda utfästelserna. I och för sig kan det väl tankas, att folkhushåll-

ningskommissionen betingat sig rätt att för visst pris inköpa all fångst utan att fördenskull ikläda sig *skyldighet* att mottaga så mycket som helst. Då kommissionen blev urståndsatt övertaga mera sill, löstes fiskarna från sina skyldigheter och fingo sälja i den öppna marknaden, varom ju även meddelande spreds bland fiskarbefolkningen. För Bohusläns fiskare lär avtalet ändock medfört stora fördelar, eftersom sannolikt ett mycket avsevärdare prisfall skulle ha inträtt, om hela den oväntat rikliga fångsten skulle ha försålts i den fria marknaden.

Såsom av det anförda torde framgå finnes icke anledning att från Kungl. Maj:ts sida vidtaga några sådana åtgärder, som ifrågasatts i de av interpellanten under 1) och 2) framställda frågorna.

Till svar å den under 3) framställda frågan må erinras, att folkhushållningskommissionens fiskhandelsavdelning såsom det visat sig bl. a. vid den förut nämnda stora tillförseln den 13—15 februari är i stånd att genom sina förbindelser med livsmedelsstyrelser och livsmedelsnämnder snabbt vinna avsättning för stora partier sill samt att i samverkan med trafikmyndigheterna ernå största möjliga lättnader och skyndsamhet i fråga om transport av denna vara. Utöver upprätthållande av denna organisation för tillgodoseende av de ortliga och lokala livsmedelsmyndigheterna och vilken innebär att betydliga tillskott utöver den fria handelsmöjligheter att vid masstillförsel distribuera denna vara för konsumtion inom landet, äro för närvarande inga åtgärder planerade och torde icke heller vara behöfliga.

Till svar å interpellantens fjärde fråga meddelas, att några licenser för export icke kunnat medgivas.

Vidare yttrade:

Herr Lithander: Herr talman! Jag anhåller att till herr statsrådet få uttala mitt tack för det svar, som han nu har lämnat på den interpellation, jag i början av månaden framförde. Det skulle emellertid ha glatt mig, om svaret hade kommit något tidigare. Redan för två dagar sedan tillkännagav chefen för bevakningsfartyget Skagerack att sillrekognosceringarna för innevarande fiskeperiod äro avslutade. Det är ju alldeles givet, att de meddelanden rörande denna angelägenhet, som regeringen har haft att göra, alltid äro av vikt att få. Men det måste i alla fall för Bohusläns fiskare ställa sig betydligt fördelaktigare att få ett snabbt svar, att få det under den tid, sillfisket pagår. De skulle då bättre kunnat veta, vad de haft att rätta sig efter.

I sitt svar har herr statsrådet relaterat vad regeringen har åtgjort. Men min fråga rör sig i rätt hög grad om vad regeringen eller rättare sagt dess organ ha uraktlätit att göra. Kärnpunkten i hela frågan är det utfärdade kontraktet. Och jag kan icke komma till någon annan uppfattning — jag har läst det synnerligen noga — än att i och med att ett sådant kontrakt underskrives, så är det också bindande åt bägge hållen. Den uppfatt-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

ningen har även en i saken mycket förfaren jurist kommit till. Och därest det blir några rättsliga påtalanden från fiskarens sida, så är det nog ganska sannolikt, att folkhushållningskommissionen också kommer att få stå för kontraktet. Det må nu emellertid vara hur det vill med den saken. Men när en statsmyndighet lägger fram för fiskarna ett kontrakt, som de skola skriva under och som de måste skriva under, om de över huvud taget skola få någon olja, då bör man kunna ha berättigade anspråk på att, ifall det icke är statens mening, att den skall under alla förhållanden vara bunden av kontraktet, detta tydligt och klart säges ut, så att fiskarna vid kontraktets underskrivande icke behöva vara i tvivelsmål härom utan veta, att här kan det under vissa förhållanden inträffa, ett staten drar sig tillbaka. Då kunna de veta på förhand, om de skola våga till höga priser köpa in olja, om de skola våga ikläda sig utfästelser av för deras förhållanden betydande ekonomisk räckvidd eller ej. Då är det tydligt och klart besked åt alla håll, och då har man ingen anmärkning att göra. Men här har det förhållandet ägt rum, att så länge det för folkhushållningskommissionen var önskvärt att kontraktet skulle gälla, så fick det gälla, men när det icke längre var det, så kastade man bort det precis som en bit papper. Det är detta som har upprört, och inte annat än jag kan finna med full rätt upprört fiskarebefolkningen i Bohuslän.

Att doktor Andersson, enligt vad herr statsrådet i sitt svar nämnde, haft den erfarenheten, att fiskarna äro belättna, må så vara. Jag tror dock, att doktor Andersson i rätt hög grad har misstagit sig på uppfattningen bland Bohusläns fiskare. Jag kan för min del intyga, att en rakt motsatt uppfattning har gjort sig gällande och mycket starkt uttalats av de fiskare, som till mig framfört sina bekymmer i denna sak.

Herr statsrådet sade, att någon utfästelse att under alla förhållanden mottaga sillen icke gjorts. Men jag vill erinra om, att det finns ingen begränsning i kontraktet. Det omfattar vintersäsongen i år. Och det står inte talat ett ord om, att när säsongen är som bäst givande så skall kontraktet upphöra ett tu tre, utan det står tydligt och klart att det gäller för vintersäsongen. I den punkten ha fiskarna icke haft den ringaste tvekan. De ha haft den uppfattningen, att det skulle gälla hela säsongen. Och minst av allt ha de trott, att det skulle bliva ett så häftigt avbrott. Även de, som äro mera vana att läsa handlingar än vad fiskarna äro, måste komma till samma uppfattning.

Herr statsrådet nämnde, att man har underrättat fiskarna om, att kontraktet icke gäller längre. Ja, efter vanliga begrepp är ett sådant tillvägagångssätt fullkomligt uteslutet. Man måste hålla sig till kontraktets ordalydelse, och där finns intet, som skulle kunna tillåta den ena parten, att ett tu tre komma och säga till den andra: nu äro vi icke med längre. Lika litet som fiskarna skall ha rätt att så göra, lika litet har den andra parten det. Det

är fullkomligt meningslöst, synes det mig, att i så fall göra upp något kontrakt alls.

Herr statsrådet tillbakavisade det uttalande jag gjort i min interpellation, att den ifrågakvarande åtgärden direkt skadat fiskerinäringen. För min del sade jag också det, att den även verkat skadligt på andra områden. Jag vill då gentemot herr statsrådet göra gällande, att just ett sådant osäkerhetstillstånd, som skapas, därest kontrakt behandlas på detta sätt, det skadar direkt fisket, därför att fiskarena för denna säsong och även för kommande säsonger våga icke och kunna icke lita på uppställningar med staten så som det ur alla synpunkter är önskligt att man kan göra. Och går staten före med åtgärder i denna riktning, så vill jag göra gällande, att icke endast fiskerinäringen skadas utan att det medför skada i långt vidsträcktare grad även på andra områden. Det var en tid här i landet, och det finns även nu fall då så sker, då det inte behövdes vare sig skriftliga avtal eller några som helst kontrakt utan då ett handslag var nog, då ett givet ord var allt som behövdes att trygga sig till. Det är nog så, att det är den grundtonen, som bör vara den ledande, när det gäller att göra ekonomiska avtal. Tar man avsteg därifrån, då skadar man enligt min mening icke bara den näring, som det närmast gäller, utan man skadar långt därutöver.

Att fiskarena i och för sin näring hava stora ekonomiska utgifter vill jag bara med några få siffror belysa. Det är ingen likgiltig sak, om ett sådant här kontrakt fullgöres eller icke, ty i och med dess underskrivande måste fiskarena beräkna avsättningsmöjligheterna för sin produkt samt ikläda sig betydande utgifter. Det kan ju kanske intressera kammaren att höra, hur det ställer sig i vissa fall. Här har jag t. ex. ett fall, där ett vadlag haft en utgift av 94,000 kronor för inköp av fotogen och tjärolja. Sådant är för fiskarena en given utgift. Men när det sedan gäller att få det åter i reda pengar, då vill man kunna räkna på att staten skall taga deras produkt till ett visst pris. Men om då staten, när de fått sin fångst ur havet, säger nej, säger, att produkten skall tvingas ut i den allmänna marknaden, så kan det bli förlustbringande för fiskarena, och det är icke sagt, att de då få tillbaka sina utlägg. Det är alltså ingalunda likgiltigt för dem, om staten står vid sitt avtal eller icke. Jag har här en hel del uppgifter och utgifter för redskap och oljor m. m., och det framgår av dem, att fiskarens inkomster i många fall ha varit ganska begränsade. Jag skall villigt erkänna, att i många fall ha vadlagen haft goda inkomster. Men det ha *de* icke någon glädje av för sitt vidkommande, vilka ha haft det illa ställt i det avseendet.

Det har uppgivits, att folkhushållningskommissionen, efter hävandet av kontraktet, skulle ha uppköpt sill i den öppna marknaden. Jag har knappast velat sätta tro till detta påstående, men det skulle vara av värde att få det dementerat, ty det har i alla fall gjorts sådana påståenden. Jag skall be, att få ett svar härpå från dem, som äro inne i den saken.

Svar å interpellation.
(Porta.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

Något ganska betecknande för hur fiskarena känna det i denna sak yttrades av en av dem vid ett tillfälle, då jag hade förmånen att tala med dem: »att fiskarena i förlitande på kontraktets helighet kontraherat o. s. v.» — det ordet »helighet» säger mig tillfyllest, att fiskarena hava trott på kontraktet. De ha ansett sig vara i sin fulla rätt, när de för sin del påyrkat, att folkhushållningskommissionen också skulle vidhålla det.

Det är så med fisket, att man icke på förhand vet, hur det skall utfalla. Fiskarena kasta ut sina garn, på lång tid ligga de ute på havet, och det är ganska ovisst, om de få någonting. När de så få in rika fångster, så är det som ett slag i ansiktet, när kommissionen kategoriskt bestämmer, att vad vi överenskommo om, stå vi icke längre vid.

Att fisket icke alltid är förenat med förtjänst, vill jag belysa. Tvenne vadlag på tillsammans fyra båtar och 32 man höllo på från den 1 oktober till slutet av december sistlidne år. De fiskade för 30,000 kronor, men utgifterna för olja gingo till samma belopp. I det ena vadlaget träffade en förlust för mistat nät 13 man med 4,000 kronor. Dessa fiskare hava alltså icke haft någon förtjänst, tvärtom ha 13 man tillsammans förlorat 4,000 kronor, och vidare haft slitage på fångstmaterialet. Flera exempel i samma väg skulle kunna anföras.

Vid besvarande av den andra punkten i min interpellation nämnde herr statsrådet, att det skulle vara tillräckligt sörgt för den snabba transporten ut över riket. Det skulle mycket glädje mig, om organisationen verkligen är sådan, att den räcker till, men jag tror, att åtminstone i åtskilliga fall den icke visat sig vara så.

Ett fall känner jag särskilt till. Av folkhushållningskommissionens fiskehamnskommissionär beställdes en ilgodsvagn att avgå från Göteborg torsdag förmiddag. Godset framkom lördag morgon till den station, till vilken det skulle, vilken ej är mera avlägsen från Göteborg än att under vanliga förhållanden det tager $\frac{5}{4}$ timme att resa dit. Nog finns det många tillfällen där det hakat sig, det är icke att undra på. Jag tror, att man kan hysa tvekan beträffande huruvida det är tillräckligt gjort för att taga hand om denna mycket ömtåliga vara, på sätt som kräves, när man vet, att ett dagsfiske för bohusflottan understundom kan röra sig om 30 000 hektoliter, d. v. s. 3,000 ton, för vilken kvantitet åtgår 300 stycken tiotons täckta vagnar, eller rättare 30 lokomotiv plus tio vagnar per sätt. Det är ett svårlöst problem att med ett slag få ut den bohuslänska sillen över hela landet. För min del har jag det intrycket, att man kanske icke haft det grepp på den saken, som skulle varit önskvärt.

Att sillfisket för den ifrågavarande landsändan är av oerhört stor betydelse, torde framgå därav, att cirka $\frac{3}{4}$ av Bohusläns fiskarebefolkning är beroende av detsamma. I detta fiske hava de en inkomstkälla, som i avseende å vad den ger är växlande, men just därför är det av så stor vikt för denna befolkning, att när

källan ger, befolkningen icke genom en del anordningar berövas denna möjlighet att få en beräknad inkomst.

Detta sillfiske är icke någon lättvindig sak. Förberedelserna för detsamma taga ganska lång tid. Det tager två månader att bereda vaden. Darpå kommer en väntetid, och sedan blir det tre, kanske fyra dagars fisketid. När så fiskarna fått sillen, vill kommissionen ej köpa. Jag tror nog, att man får handla på ett helt annat sätt, än som gjorts. Sillfisket är så egenartat, att det kräves, att man lägger ett rätt grepp på det, gar till väga litet anorlunda än man ofta gör beträffande en del saker och ting. Jag skulle vilja göra gällande, att man beträffande betydelsen av detta fiske lägger an något av samma uppfattning, som den gamle kappellpredikanten på Karingön hade. Han höll just på och predikade, då han fick se sillen glittra ute på sjön. Då sade han: »Mina åhörare, nu är det icke tid att predika; nu skolen I gå ut och fiska!» Han förstod, vad det betydde att vara rask i vändningarna, när det gäller sillfisket. Det är den raskheten, det greppet på saken, som jag skulle vilja tillråda var och en, varje myndighet, som har med den saken att göra. Ty där man icke har denna uppfattning härvidlag, förfelas och förfares mycket i denna för vår folknäring så oerhört viktiga näring. Vi uraktlåta då att utnyttja en möjlighet, som under alla förhållanden har sin betydelse för oss, men som i alldeles särskilt hög grad har det under nu rådande exceptionella förhållanden, då varje tillskott av livsmedel är av betydelse för landet och minskar behovet att med för oss tyngande kompensationer skaffa ersättning från annat håll.

Då jag talar om, att man borde hysa förståelse för vad detta sillfiske betyder för landet, så skulle jag vilja peka på, att man borde försöka ordna sillrökerier på västkusten. Genom åstadkommandet av sådana skulle man kunna i långt högre grad än vad nu är fallet tillgodose arméns, flottans och befolkningens behov av födoämnen. Jag skulle vilja nämna, att man i andra länder har haft en helt annan uppfattning om betydelsen härutav än hos oss. Jag vet, att t. ex. i Tyskland det finnes en organisation, som vaket beaktar allting, som rör havsfisket, och man har där på orter långt inne i landet anordnat undervisning med uppmärksammande av vad havsfisket betyder. Där man vet, att så är förhållandet ute, kan man icke annat än känna en icke så liten beklänning, när man erfar, att förståelsen härför och det stöd, som gives åt det bohuslänska fisket, icke alltid är av den beskaffenhet denna viktiga sak kräver.

Herr statsrådet har i sitt anförande icke kunnat giva ett jakande svar på vare sig den första eller den andra frågan. Det blir väl då ingenting annat än att Bohusläns fiskare få försöka att med de möjligheter, som kunna stå dem till buds, skaffa sig den rätt, som tillkommer dem. De få ju på samma gång en för dem dyrköpt lärdom och erfarenhet om vad dessa avtal ha att betyda. Jag tror, att de vid ett annat tillfälle komma att med

Svar å interpellation.
(Forts.)

stor tveksamhet underteckna kontrakt av det slag, som varit dem förelagt, därest detta skulle återupprepas.

Beträffande den fjärde punkten gav herr statsrådet ett direkt avslag. Herr statsrådet sade, att det kommer icke att beviljas några licenser. Jag har mycket svårt att förstå, att såsom denna fråga är formulerad: ämnar regeringen vid riklig tillgång på sill bevilja exportlicenser för den del av fångsten, som icke kan förtäras eller förvaras inom landet? det enda naturliga svaret på den frågan kunnat vara annat än ett obetingat ja. Ty om landets behov är fyllt för den närmaste tiden och även genom saltning, frysning och rökning fyllt för en tid framåt, finnes det väl ingen rimlig anledning att förvägra Bohusläns fiskare att, där de kunna få den bästa betalningen, avsätta sina alster. Sådan försäljning bör ju för övrigt kunna ske mot kompensation åt vilket håll det nu än må ske. Det är ju dock en uraktlåtethet att icke taga det som finns i havet, där möjlighet därtill förefinnes, när man har redskap och alla äro utrustade. Jag kan icke se annat än att man då går en felaktig väg.

Jag är ju givetvis tacksam för att herr statsrådet velat så utförligt besvara den fråga, som jag hade ställt, men det skulle glatt mig, ifall svaret hade för Bohusläns fiskares vidkommande varit av mera glädjande art.

Herr Sundberg: Herr talman! Jag har samma åsikt som herr Lithander därom, att en stor del av fiskarne har ansett, att kommissionen varit bunden genom den förbindelse, varom nu är fråga, och jag tror också, att de allra flesta icke jurister, som läsa detta kontrakt, få den föreställningen, att kommissionen skulle vara bunden genom detsamma. Emellertid vill jag icke påstå, att kommissionen är juridiskt bunden. Förbindelsen är nog så knepigt avfattad, att något sådant icke kommer ifråga. Jag skulle för min del helst vilja likna den vid ett kontrakt, som uppgöres av en smart affärsfirma i syfte att förvärva sig så stora förmåner som möjligt utan att behöva iklåda sig några förpliktelser. Det är nog icke lämpligt, att sådana kontrakt komma till genom statsmyndigheternas försorg, ty det är ju så, att när man gör en affär eller ingår ett avtal med staten, så hyser man en viss tillit till statsmyndigheternas vederhäftighet, och man kan då ofta gå in på villkor, som man icke skulle ha accepterat, därest man haft att göra med en enskild person.

Nu är det ju så, att fiskarne enligt denna förbindelse ha alla skyldigheter och egentligen ingen rätt, icke ens rätt att få olja, ty även denna kan ju uppsägas när som helst genom kommissionen. Emellertid kan man dock utläsa en rätt enligt förbindelsen. Om ett vadlag infinner sig på utlämningsstället för olja och får olja, utan att det säges ifrån, att förbindelsen är uppsagd, och om vadlaget vidare går ut på fiske och gör fångst, utan att vadlaget vid utgången till detta fiske har haft kännedom om att avtalet uppsagts eller kunnat få kännedom därom, så måste detta

vadlag anses ha fiskat för kommissionens räkning och följaktligen ha fordran på att kommissionen skall mottaga fångsten och betala den enligt kontraktet. Vid mitt sista besök i hemorten uppgavs för mig, att det var åtskilliga vadlag, som voro just i den ställningen. Jag har med anledning härav begärt ordet för att uttrycka den önskan, att en utredning måtte komma till stånd, huruvida dylika fall verkligen existera och huruvida i så fall icke möjligen någon ersättning skulle kunna beredas sådana vadlag, som ju faktiskt genom kommissionens åtgörande åsamkats förlust, därigenom att de fått sälja sin fångst billigare, än de hade varit berättigade till enligt förbindelsen.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Röing: Herr talman, mina herrar! Vad jag än må beskylla den förste ärade talaren för, så vill jag åtminstone icke beskylla honom för att han vid detta tillfälle visat någon större fond av blygsamhet. Jag hade verkligen trott, att när han framfört till herr statsrådet det sedvanliga tacket för besvarandet av interpellationen, han skulle ha uttalat en förståelse av att de fiskare, som besökt honom och uttalat sitt missnöje över att de icke i fortsättningen fingo sälja till folkhushållningskommissionen sin till till det i kontrakten fastställda priset, de misstagit sig rörande innehålllet och innebörden av kontraktets bestämmelser och att, i rak strid mot vad de ansågo, folkhushållningskommissionen hade full rätt att handla på så sätt som den gjort. Och herr Lithander hade ju bara behövt vända sig till sin politiske meningsfrände och nära granne på Bohuslänsbanken den jurist som nyss hade ordet för att få veta, att detta kontrakt innehåller sådana bestämmelser, att det är uppenbart, att folkhushållningskommissionen hade juridisk rätt att, när den ansåg, att det var förenligt med statens intressen, säga till fiskarne, att nu vilja vi icke längre köpa sill av er, emedan vi ha alldeles tillräckligt av denna vara. Att sedermera denne siste ärade talare, borgmästare Sundberg från Lys-kil, uttalade, att han ansåg kontraktet vara skrivet på sådant sätt, som endast mycket smarta affärsmän brukade skriva dylika kontrakt, de orden må ju stå för den ärade talarens räkning.

Herr Lithander framhöll gång på gång i sitt anförande, i rak strid med vad folkhushållningskommissionen yttrat i det svar herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet nyss uppläste, att det står fast, att folkhushållningskommissionen har brutit avtalet, och att följden kommer att bli, icke allenast att fiskarne icke få betalt för sillen till det pris som de tänkt för sin rikliga fångst, utan också att de nästa år icke komma att ha något vidare intresse för fisket, emedan, som herr Lithanders ord föllo, fiskarne betvivla kontraktets helighet med folkhushållningskommissionen. Och i olika vändningar framhöll talaren den ena gången efter den andra, att folkhushållningskommissionen brutit kontraktets klara bestämmelser. Det är en köpare, som man över huvud taget i framtiden icke kan ha att göra med, även om det finnes

Svar å interpellation.
(Forts.)

skriftliga kontrakt, ty fiskarne äro vana vid att ord och avtal hållas, även om skriftliga kontrakt icke finnas.

Det är bra märkvärdigt, får jag säga, att en person anser sig från denna talarstol kunna utslunga sådana beskyllningar mot en kommission som på bästa sätt försöker befrämja landets verkliga intressen. Det är icke rätt av herr Lithander att göra så. Man kan uttala ett beklagande över att ett kontrakt innehåller sådana bestämmelser, att det i tydlighet lämnar ett och annat övrigt att önska, så att den andra parten, fiskarne, lätt kunna få en annan uppfattning om kontraktets bestämmelser, än vad kontraktet egentligen avser. Det medger jag till fullo, och det hade jag trott, att herr Lithander skulle ha begränsat sig till att framhålla och att anhålla hos herr statsrådet att se till, att för nästa säsong kontrakten skrivas på sådant sätt, att fiskarne få fullt klart för sig, att folkhushållningskommissionen icke är bunden att köpa sill mer än i en viss utsträckning.

Jag måste — och det var huvudsakligast därför jag tog till orda — anhålla om herr statsrådets alldeles speciella uppmärksamhet just för kommande säsong. Det går icke an att få kontrakten skrivna på sådant sätt, som de båda sista årade talarne önskade, ty dylika kontrakt skulle vara, i rak strid mot statens verkliga intressen, då staten skulle bli bunden att till ett högt pris, som man kan betala under vissa förhållanden för begränsade kvantiteter betala de obegränsade kvantiteter, som fiskarne äro i tillfälle att fiska upp ur havet.

Herrarne förstå lätt, huru detta s. k. missnöje kommit upp och varför dessa fiskare ha vänt sig antingen direkt till herr Lithander eller till den person herr statsrådet uppgav i svaret på interpellationen, herr Herman Carlberg. De hade hoppats att tjäna så mycket mera än de nu gjort. Detta har till följd av folkhushållningskommissionens ingripande och kontraktets bestämmelse förhindrats. Nu känna de sig besvikna och vilja giva uttryck åt sitt missnöje över att icke ha fått utnyttja situationen ekonomiskt på det sätt de hade hoppats. Men det går icke an, att den ena gruppen av näringsidkare efter den andra får utnyttja dessa möjligheter, som råda under världskriget, på sådant sätt att de endast gagna sina intressen på det allmännas bekostnad. Man måste obetingat tillse, att det är statens intresse, som i första rummet skall tillgodoses, och det nya kontrakt, som jag antager kommer till stånd i höst bör under inga förhållanden innehålla andra bestämmelser. Det är ingenting smart i det kontrakt, som borgmästare Sundberg tillät sig kalla det, vilket uppgöres på det sättet, att staten förbinder sig att leverera vissa kvantiteter olja och fotogen, mot det att staten har förköpsrätt till visst pris, innan sillen får säljas till någon annan, och att först när staten säger till, att nu äro vi icke i stånd att köpa längre, få fiskarne rätt att sälja i den fria marknaden.

Fiskarne ha, mina herrar, ingen anledning att beklaga sig över statliga ingripanden under dessa världskrigets år. Fiskarne ha

liksom andra näringars män under denna tid haft gyllene år, och det är en välmåga i fiskesamhällena, som nog är känd för oss litet var. Att missnöje uppkommer både bland fiskare och oss köpmän och industriidkare, därför att ingripanden till statens bästa från staten göras, som föranleda oss näringsidkare att icke kunna utnyttja den nuvarande situationen och därav draga fördelar på sådant sätt, som vi själva så gärna skulle vilja, det förstår jag, men man får också mottaga det missnöjet med en mycket stor försiktighet.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Till sist skall jag endast be att få uttala min förvåning över att herr Lithander var så missnöjd med herr statsrådets svar på den fjärde frågan i hans interpellation. Herr Lithander ansåg, att den frågan låg så enkel och klar för ett rent ja i stället för ett blankt nej. Ja, är man icke inne i de handelspolitiska förhållandena under världskriget, utan ser frågan endast sådan den möjligen borde ligga under normala förhållanden, då förstår jag herr Lithanders uppfattning. Men herr Lithander borde förstå, att likaväl som förhållandena äro annorlunda under dessa krigsår vi nu genomleva, så torde det ävenledes finnas frågor, som under dessa krigsår icke lämpa sig för offentlig debatt.

Herr Andersson i Fiskebäckskil: Herr talman, mina herrar! Eftersom jag haft tillfälle att följa detta avtals tillkomst och de förhandlingar, som föregingo detsamma, skall jag be att få yttra några ord utöver vad redan förut anförts från statsrådetsbänken.

Jag vill då genast från början säga, att jag i flera stycken icke kan följa den ärade interpellanten. Det går icke an att se denna fråga så isolerad, som han gör. Den måste ses i sitt sammanhang. Men hänger man upp sig på själva detta, att kommissionen icke längre såg sig i stånd till att mottaga sillen till det yttersta, så må det ju medgivas, att fiskarena därigenom kommo i den ställningen, att de icke gjorde så stora förtjänster, som de skulle ha gjort, om kommissionen kunde ha mottagit sillen till säsongens slut. Den ärade interpellanten framhåller här, att folkhushållningskommissionen genom sina åtgärder tillfogat fiskarena ekonomisk förlust, att fisket äventyrats och att tillförseln av ett viktigt födoämne därigenom kommer att minskas. Om man nu närmare ser på detta avtal, frågar man sig, hur det har verkat. Jo, ställningen var ju den, när innevarande fiskesäsong stod för dörren, att det icke fanns någon möjlighet för export, och det gälde då att tillgodogöra sig den stora sillfångsten inom landet. Under normala förhållanden exporteras större delen av fångsten och endast en mindre del stannar inom landet. Nu kan man lätt tänka sig, att, när hela fångsten skulle tillgodogöras inom landet, skulle priserna komma att tryckas ned, och fiskarena sågo därför mycket mörkt på den kommande säsongen. Det var därför en stor ljusning för dem, när kommissionen ville ingå detta avtal om att i görligaste mån övertaga den blivande sillfångsten. Det inleddes förhandlingar, och man enades om, att staten skulle till-

Svar å interpellation.
(Forts.)

handahålla vissa kvantiteter brännolja och smörjolja på det villkor, att fiskarena i stället avlämnade fångsten till visst pris. Då uppstod den frågan, för vilken tid avtalet skulle gälla. Staten hade skyldighet att lämna en bestämd kvantitet olja, men fiskarena skulle vara skyldiga att lämna fångsten. Men skulle de behöva göra det under hela säsongen eller under en del därav? Med hänsyn till det stora behovet av salt sill och även för kontrollens skull ansåg kommissionen det vara nödvändigt, att fiskarena fingo binda sig iör hela säsongen. Då inträffade det anmärkningsvärda, att många fiskare ytterst ogärna ville gå in på detta villkor. De ville hellre binda sig för en kortare tid, och det inträffade t. o. m., att ej alla fiskelagen gingo med på avtalet. Om jag ej missminner mig alltför mycket, anordnades då av ett ombud för västkustfiskarnas lokalförening i Öckerö ett protestmöte mot, att fiskarena skulle vara bundna för hela säsongen. Samma ombud har nu anordnat protestmöten mot att fiskarena blivit fria från avtalet före säsongens slut. Man förstår då, att fiskarena handla nog så inkonsekvent, att det synes mig ådagalägga, att man bör vara rätt försiktig, innan man gör sådana kanske under ögonblickets ingivelse gjorda opinionsuttalanden till utgångspunkt för så hårda ord, som interpellanten här fallt.

Ser man nu efter, hur kontraktet har verkat, måste man obehingat säga, att det verkat till fiskarens stora fördel. Kommissionen har inköpt 190,000 hektoliter sill till ett genomsnittspris av 45—48 kronor per hektoliter. Jag vill erinra om, att förra säsongen, då exporten till utlandet ganska obehindrat fick pågå, var medelpriset icke mer än 49 kronor per hektoliter, och jag vill särskilt påpeka ett fall, då detta avtal måste anses ha varit till särskild nytta för fiskarebefolkningen, nämligen dagarna den 13—15 februari, då det fångades icke mindre än 118,000 hektoliter. Att märka är, att all denna sill mottogs av folkhushållningskommissionen. Endast under dessa dagar köpte kommissionen sill för bortat 5,000,000 kronor. Med kännedom om det sätt, varpa uppköparna handla, när de själva bestämma priserna på marknaden, kan man gott säga, att om detta avtal icke funnits vid detta tillfälle, så hade fiskarena säkerligen icke gjort sig mera än en fjärdedel eller en tredjedel av denna förtjänst.

Jag torde ingalunda kunna misstänkas för att intaga en partisk ställning gent emot fiskarena, särskilt som jag vid flera tillfällen i pressen fått röna ganska skarpa förebräelser därför att jag särskilt under krisåren på ett ensidigt sätt skulle ha företrätt fiskarens intressen, men jag måste finna, att detta avtal var sådant, att fiskarena böra vara ganska tacksamma. Jag är den första att beklaga, att kommissionen ej hade möjlighet att in i det sista mottaga all sillen, och det är mycket naturligt, att häröver råder bland fiskarena ett viss missnöje, men det är icke rätt att som interpellanten säga, att avtalet helt enkelt bröts, och att kommissionen ej *ville* mottaga sillen längre. Saken låg så, att kommissionen ej kunde mottaga sillen. Det fanns ingen möj-

lighet därtill då den ej kunde uppbringa tunnor och salt för att mottaga fångsten. Jag gjorde också en framställning till den avdelning av kommissionen, som hade denna affär om hand, med anhållan att kommissionen skulle anstränga sig till det yttersta för att mottaga sillen, och jag vet, att kommissionen var villig härtill, men den kunde det icke av nyss nämnda skäl. Den disponerade visserligen ett antal tunnor och salt, men det var så litet, att kommissionen ej vågade sig på att lova mottaga sillen igen, ty då kunde kommissionen lätt ha kommit i den ställningen, att den tagit emot några få fångster men ej de övriga, en ställning som blivit fullkomligt ohållbar. Därför fattade kommissionen det beslutet att icke försöka sig på det vidare.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Jag kommer alltså till det resultatet, att den oro, som nu tager sig uttryck i tidningarna och särskilt i den skrivelse, som interpellanten har befordrat till jordbruksministern, och som synes utgöra ett underlag för interpellationen icke är fullt berättigad. Jag kan heller icke värja mig för den uppfattningen att det ligger något konstlat i den oro, som här skapats över detta förhållande.

I den skrivelse, som jag nämnde, talas det om, att fiskarena på grund av sin godtrogenhet behandlas som parias, släpas hit och dit, näpses och släppes. Ja, mina herrar, det är sant, att fiskarena denna vinter släpats hit och dit, men på det sättet, att genom statens försorg anordnats bogsering varigenom fiskefartygen ha kunnat släpas till och från fiskeplatserna för att därigenom söka spara olja för fiskarena. När i denna skrivelse säges det, som jag anförde, är det icke blott en omätlig överdrift utan en uppgift, som står i fullständig strid mot verkliga förhållandet. Nu kommer kanske interpellanten att säga, att han icke författat skrivel-en, men då han befordrat den till en regeringsledamot, har han väl också gjort sig solidarisk med dess innehåll. Jag tror icke, att det kan väcka interpellantens förvåning, om man säger, att sådana skrivel-er icke kunna vara ägnade att göra regeringen eller vederbörande myndigheter gynnsamt stämda gent emot de krav, som uppställas från fiskarebefolkningens sida. Jag tror, att det i längden är lyckligare för fiskarena, om de ej få alltför många sådana talesmän.

Liksom andra yrkesgrupper ha naturligtvis också fiskarena starkt fatt kända vid de restriktioner, som varit nödvändiga under den gångna tiden, men jag får säga, att hittills ha fiskarena gått ganska helskinnade ur striden. Och jag vill framhålla, att detta har skett i flera fall genom statsmyndigheternas ingripande, genom upprepade avtal, som avslutats mellan fiskarena och folkhushållningskommissionen om inköp av deras fångster. Jag vill såsom exempel nämna två avtal angående inköpande av makrill, avtal som gjort, att det stora bohuslänska makrillfisket i Nordsjön kunnat äga bestånd under krigsåren under det att samma fiske i Norge måst läggas ner. Genom detta avtal, som nu här så skarpt klandras, har staten, kan man säga, också raddat sillfisket under denna

Svar å interpellation.
(Forts.)

säsong. Genom statens ingripande har nämligen det bohuslänska sillfisket för säsongen lämnat ett utbyte som är större än någonsin förut. Det är redan uppe i en avkastning på 13,000,000 kronor. Nu säger interpellanten, att det är så stora omkostnader vid sillfisket, och det är alldeles riktigt. Omkostnaderna äro stora. Men när han nämnde, att ett vadlag köpt fotogen för icke mindre än 94,000 kronor, tror jag, såvida det ej föreligger någon överdrift, att det kanske gäller ett av de vadlag, som icke gått med på avtalet. Det var nämligen så, redan innan avtalet kom till stånd, att en del fiskare till abnormt höga priser förskaffat sig så kallad jobbarolja, som de skulle ha för sitt fiske under säsongen, och de, som skaffat sig mest sådan olja, voro minst hågade att gå med på det avtal, som nu diskuteras.

Sedan frågade interpellanten i sitt yttrande särskilt om en sak, som jag skall be att få beröra. Han frågade, om det inträffat, att folkhushållningskommissionen har köpt färsk sill i den fria marknaden. Ja, det har hänt, att kommissionens kommissionär, som har att förmedla inköp till livsmedelsnämnderna i landet, har på detta sätt köpt sill i Göteborg. Men det är enda utvägen för honom att köpa sill. Det går ej an, att han köper sill till de fastställda prisen av ett fåtal fiskare, under det att de andra ej få sälja till honom. Det vore ohållbart, och därför måste det sätt praktiseras som nu sker.

Jag nämnde, att fiskarena hittills gått ganska helskinnade igenom de svårigheter, som rätt, men jag vill starkt framhålla, att nu stå fiskarena verkligen inför en kritisk situation. Kunnat vi ej få in brännolja, varigenom fisket för framtiden möjliggöres, blir ställningen för äm mycket kritisk. Om interpellanten vill utföra något till *verkligt* gagn för fiskarebefolkningen, så finnes för honom en stor uppgift, nämligen att stödja de strävanden, som gå ut på att till landet skaffa brännolja i så stor utsträckning som möjligt.

Herr Olsson i Kollungeröd: Herr talman, mina herrar! Jag medger visserligen även att fiskarena i visst fall ha gjort affär på det kontrakt, varom här är tal, men jag kan å andra sidan icke gilla den åtgärd, som folkhushållningskommissionen har vidtagit beträffande fullgörandet av detta kontrakt. Kontraktet tillför binder fiskarena, för att de skola erhålla fotogen och smörjor under hela fiskesäsongen, att lämna all den sill, som de komma att fiska, för ett visst bestämt pris. Men det talas ingenting om, att kommissionen mottager sillen så länge säsongen varar eller om rätt att uppsäga kontraktet.

Nu är det visserligen sant, att dessa kontrakt nog icke äro i juridiskt hänseende av sådan bindande kraft gentemot folkhushållningskommissionen, att fiskarena kunna ställa något juridiskt anspråk på ersättande av den förlust de eventuellt genom uppsägningen ha lidit, men kontrakten äro dock försedda med folkhushållningskommissionens varuförmedlingsbyrås tryck, och man får ju anse,

Svar å interpellation.
(Forts.)

att en förbindelse med en statens korporation bör vara av bindande beskaffenhet, även om den icke är av den ena parten underskriven. Våra fiskare äro alls inga jurister, och de äro ganska godtroget folk, som icke alls tänka, att de skola bli lurade så att säga, utan de ha satt den tron till kontrakten, att de voro bindande även för folkhushållningskommissionen.

Nu kan man ju säga, att de hade det bra under den tid folkhushållningskommissionen mottog sillen. Men det är ju mycket möjligt, att de själva ha sålt lika bra till sina gamla förbindelser, som de hade förut, när de fingo sälja som de ville. De hade ju med dessa kontrakt förlorat rätten att sälja till andra, och just när tillströmningen av sill var som störst, så få de uppsägningen och skola skaffa sig nya förbindelser för att sälja till. Naturligt är, att detta bringar förlust. En ny underhandling från folkhushållningskommissionens sida hade ju varit bra mycket mjukare och bekvämare, om den nu icke ansåg sig kunna taga emot mera sill till det fastställda priset.

Men jag tror, att det hade varit riktigt, om man stått fast vid kontraktet och tagit emot sillen, även om staten gjort någon förlust. Det är ju någonting, som staten får vidkännas i många hänseenden. Icke kunna vi tro, att de pengar, som staten lägger ut t. ex. till anskaffning av ved, komma att till fullo inflyta, och även ifråga om spannmål m. m. har staten trätt emellan med pengar för att kunna likvidera varan. Fiskarne själva beräkna att de förlorat över 2 miljoner kronor på uppsägningen av dessa kontrakt, och dessutom ha en del av dem rent av slutat med fisket, enär de blivit missmodiga över uppsägningen och trott, att de icke skulle få sådana priser, att fisket skulle betala sig, och därför icke vågat fortsätta. Det är icke samma utgifter för fisket nu som förr under normala förhållanden. Förutom att oljan betingar ett avsevärt högre pris, så kosta också redskapen nu mycket mera. Jag såg nyligen, att bomullsgarn till vadar — om det nu kan anskaffas — kostar över 16 kronor per kg. Då kan man man förstå, vad dessa kolossala vadar, som det här är fråga om, dessa djupa snörpvadar skola kosta. Jag vågar icke säga någon siffra, men det är ett ganska avsevärt belopp. Och dessa vadar kunna också på en gång förloras under ett tillfälle, då de kanske icke få någon fångst. Det är därför också förenat med mycket stor risk. Visserligen ha åtskilliga lag denna vinter tjänat rätt mycket pengar, men för en del lag har det gått ganska dåligt.

Jag kan icke annat än beklaga, att denna uppsägning kom som den gjorde. Om folkhushållningskommissionen förutsatte någonting dylikt, att det kunde bli möjligt, att kontraktet måste uppsägas, för den händelse tillgången bleve större än man kunde taga emot, så borde det väl ha varit en klausul, som tydligt sagt ifrån detta. Men här har det endast sagts, att man skall taga emot all den sill, som vadlagen under vintersäsongen kunna fiska, och så är det en särskild förbindelse, att om de sälja på annat sätt, är det 500 kronors vite varje gång denna bestämmelse överkrides.

Svar & interpellation.
(Forts.)

Det var en annan sak, som nämndes av interpellanten, vilken jag anser borde tagas i beaktande, och det var, huruvida icke på västkusten, där de stora sillfikenas försiggå, sillrökerier skulle kunna anläggas. Vi veta ju, att det skickades kolossalt mycket sill härifrån till Tyskland. När vi hade sådan tillgång, att vi kunde undvara en del av sillen, så strösaltades den här för att sedan skickas till Tyskland och där rökas. Då kan jag icke förstå, varför vi icke kunna ordna denna rökning själva för att kunna begagna oss av den rika tillgång, som vid vissa tillfällen kan tillstötta. Hade vi rökerier vid västkusten, så skulle sillen kunna rökas och förvaras där för att användas på en större tidsenhet. Nu var det säkerligen bristen på salt och tunnor, som föranledde denna uppsägning. Men hade man haft sådana rökerier, så hade icke denna uppsägning behövt komma till stånd, som väckt det största missnöje bland fiskarne, vilka icke anse sig ha blivit rätt behandlade från statsmakternas sida. Jag får verkligen här uttala, att jag icke kan gilla den åtgärd, som från folkhushållningskommissionens sida i detta fall har vidtagits, då den uppsagt ett kontrakt där ingen bestämmelse om uppsägning föreligger.

Herr Lithander: Herr talman! Herr Röing gjorde gällande, att jag skulle ha underrättat fiskarne om att de misstagit sig med avseende på kontraktet och att de borde vara nöjda med det. Nej, herr Röing, litet känner herr Röing mig, om han tror, att så är fallet. Jag har tvärtom för min del upplyst dem om min fulla mening som köpman om vad kontraktet innebar, och jag tror, att jag skall både nu och i framtiden försöka klara mina svar själv utan några dessänger från herr Röing. Jag tror icke de gå i den riktning, som jag gillar.

Han har märkt, att jag kritiserat folkhushållningskommissionen. Jag har icke yttrat mig om folkhushållningskommissionen i något avseende annat än beträffande detta kontrakt, och det anser jag fortfarande, att jag haft full rätt och anledning att göra.

Jag vill säga det, att herr Röing för nog in debatten på ett något annat område, när han säger, att fiskarne skulle utnyttjat de gynnsamma tider, som nu råda. Det gäller icke alls den saken. Det gäller icke, huruvida det ena hade varit bättre för dem eller det andra, utan det gäller, huruvida de skola kunna lita till kontrakt med staten eller ej. För övrigt vill jag säga, då han ansåg, att det var så gyllene tider för fiskarne, att det är nog så, att de tiderna växla, och liksom det för lantbrukarne är behöfligt och önskligt, att de ha tider, då de kunna konsolidera sig, så är samma förhållande gällande för fiskarbefolkningen, den må bo i Bohuslän eller var helst vara månde runt Sveriges kust.

Vad som gjort denna sak så svår för fiskarne och ställt dem brydsamma beträffande vad de skulle göra, när folkhushållningskommissionen ett till tre sade upp kontraktet, var det, att hela av-sättningsfrågan icke varit föremål för någon omsorg från fiskarnes sida, utan de trodde, att den var tryggad. Det stod icke någon

organisation färdig att taga upp den frågan, när folkhushållningskommissionen ett tu tre vägrade taga emot sillen. Det fanns inga köpmän, ingen organisation, som var mäktig att ett tu tre lösa det problemet, och det var, därför de med missmod och svarighet drevo sin näring.

Han säger, att jag fällt hårda ord. Men det gäller som sagt endast kontraktet, och klandret sker med full rätt.

Jag har redan bemött vad herr Andersson i Fiskebäckskil sade då han vill göra gällande, att det varit förmånligt för fiskarne, det som nu skett, men jag säger fortfarande, att det gäller här en avtalsfråga, och vi ha icke gått in på det spörsmålet, vilket som hade varit bäst för de olika vadlagen, om de gått den fria vägen eller den bundna vägen.

Herr Andersson gjorde vidare gällande det att när man befordrar en skrivelse till regeringen, så är man solidarisk med innehållet i den skrivelsen. Jag tillåter mig ha en annan uppfattning. Jag har sett den saken så, att när representanter för bohussläns-fiskarne ha anmodat mig att framföra en sak till regeringen, så har det varit min skyldighet att göra det och jag har gjort det utan några kommentarer i allt vad som rört framställningen från dem såsom grupp. Men i ett fall har jag även befordrat ett brev rörande denna sak till herr statsrådet, en till mig ställd skrivelse, men då har jag till herr statsrådet personligen uttalat den meningen och sagt, att där förekommer i det brevet saker, som kunde ha varit sagda litet annorlunda och bättre, så att man icke får taga det precis efter ord-n. Men å andra sidan innehåller det så mycket, som kommit fram ursprungligt och som skildrar läget, så att jag ansåg, att det kunde vara av värde till belysning av denna fråga.

Jag kan icke neka till, att det i alla fall var intressant att få av fiskeriintendenten bekräftelse på, att folkhushållningskommissionen dock har under vissa förhållanden, sedan den lös fiskarne från deras kontrakt och priset sjunkit, i den öppna marknaden köpt till nedsatt pris i stället för att taga ut sill av fiskarne till det kontrakterade priset.

Vidare nämnde herr Andersson, att om jag ville gagna fiskarnes sak, skulle jag söka verka för införande av brännolja i landet. Ingen skulle hellre än jag vilja kunna bidra till den saken, men jag vet, huru oerhört svårt det är för myndigheterna att nu få in just brännolja. Därför har jag valt en annan väg. Jag har redan vänt mig till såväl industrikommissionen som även de industrier, som sysselsätta sig med tillverkning av fiskemotorer, med den förfragan, om det icke finnes möjligheter att, liksom man omändrat de känsligare, finare och mera krävande motorerna för annan drift, experimentera sig fram till sådana modeller, att fiskeflottan skulle kunna i större utsträckning än för närvarande är fallet begagna sig av den i utveckling stadda tillverkningen av inhemsk sulfitsprit och på så vis lösa den frågan.

Jag skall till det, som nyss nämndes angående önskvärdheten

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

av att på västkusten få rökerier, även foga det, att det är önskvärt att få stekerier för fisk och på så vis kunna taga till vara sillen som födoämne men även tillgodogöra sig i större utställning, än nu är fallet, den olja, det fettämne, som fisken innehåller. Jag har, herr talman, i övrigt ingenting vare sig att tillägga till eller draga ifrån vad jag förut sagt.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet Petersson: Herr talman! Jag ber bara att få göra ett par mycket korta erinringar, särskilt med anledning av att man här bland annat talat om, att folkhushållningskommissionen skulle ha begått en olaglig handling, man har talat om avtalsbrott o. s. v. Jag ber då särskilt att få säga, att jag i mitt svar icke har inlåtit mig på att bedöma den rättsliga innebörden av de kontrakt, som kunna finnas. Jag har inskränkt mig till att vitsorda, vad jag bestämt vet, att man från folkhushållningskommissionshall, där man hade med denna sak att göra, från början icke avsåg att binda sig för mottagande av hela fångsten alldeles oberoende av dess storlek. Jag påminner mig mycket livligt, hurusom det framhölls i det sammanhanget, att det kunde betyda så pass mycket för folkhushållningskommissionen att ikläda sig sådana förpliktelser, att det skulle bli mycket svårt att infria dem, och då framhölls, att det var icke avsikten eller meningen.

Da kan man säga: varför har icke folkhushållningskommissionen intagit i dessa nu omtalade kontrakt sådana klausuler, att detta blev tydligt? Ja, jag har i dag frågat bland annat personer, som böra vara inne i den saken, och fått det svaret, att när det gällt kontrakt mellan trålfiskarne och kommissionen, då har en uttrycklig sådan klausul intagits, därför att där har funnits en sådan ekonomisk sammanslutning, att man kunde göra ett juridiskt bindande avtal. Däremot har man icke haft en sådan utväg, när det gällt vadsillfiskarne. För dem har icke funnits någon sådan ekonomisk sammanslutning, och därför har man tagit saken på ett annat sätt. Men från det hållet har det fasthållits och fasthålls allt fortfarande, att detta icke kan innebära någon förpliktelse att taga emot hela fångsten. För min del vill jag icke alls gå in på någon juridisk tolkning och något rättsligt bedömande av denna fråga, men att det icke var folkhushållningskommissionens avsikt att binda sig för hela fångsten, det är alldeles säkert.

Sedan anser jag icke, att den ärade interpellanten har fog för något som helst påstående eller ens antydning om att från statens sida man skulle ha handlat hårdhänt gentemot västkustfiskarne. Jag tror väl, att vi äro eniga vi två i det, att staten har varit ganska generös gentemot dem och gjort vad staten gärna har kunnat göra för att befordra och uppmuntra Bohuslänsfisket och det på mer än ett sätt. Och jag tror, att man från statens sida är villig att understödja alla verkligt goda företag, som avse att främja och befordra detta västkustfiske.

Herr Olsson i Broberg: Herr talman! Jag skall icke mycket förlänga denna diskussion, men jag skall be att få framhålla några synpunkter, som jag har kommit att reflektera över i samband med densamma.

*Svar å interpellation.
(Forts.)*

Till en början ber jag att få säga, att herr statsrådets senaste förklaring här, att han icke på något sätt velat inlåta sig på den rättsliga sidan av denna sak, förvånar mig ganska mycket. Jag anser, att det skulle varit mycket lämpligt, att den frågan blivit utredd i samband med detta, ty jag anser, att det icke bör vila något sken över statens handlande mot enskilda beträffande den juridiska rättsfrågan. Utan är det så, att vederbörande tolkare på detta område kunna anse, att någon som helst juridisk förpliktelse från statens sida kan finnas mot dem det här gäller, så anser jag, att det bör vara statsmakternas främsta uppgift att undanröja, att en uppfattning av att staten ej vill fullgöra denna förpliktelse på något sätt kan föreligga. Jag anser således detta vara en av kardinalpunkterna, huruvida det kan anses, att dessa personer kunna ha något som helst juridiskt anspråk på staten med anledning av här ifrågakvarande avtal.

Jag skall för övrigt be att få göra några reflektioner, i anknytning till vad som här förekommit, också beträffande huru dessa frågor i allmänhet betraktas.

Dessa kommissioners verksamhet framkallar på nästan alla områden ett osäkerhetstillstånd för näringarna i landet, som gör, att man snart icke på något håll vet, vad man skall rätta sig efter. När man då kommer och begär en utredning och söker få rättelse, så gör man från regeringens sida allt vad man kan för att försvara alla de åtgärder, som vidtagits av kommissionerna, även i de fall där verkligen anledning till anmärkning kan föreligga. Jag skulle vilja säga det, att i dessa tider är det icke allenast på dem, som arbeta i näringarna här i landet, som man får ha anspråk, utan även på statsmakterna kan man ha lika stora anspråk att tillrättalägga allting, så att verkligen näringarnas män kunna ha det förtroende till statsmakterna och deras organ, som är nödvändigt för att det hela skall fungera på ett sätt, som är gagneligt för landet i dess helhet.

Undan för undan som man sett, huru dessa kommissioner redan från början visat tendenser till vissa åtgärder, så ha praktiska personer och personer, som varit inne i förhållandena, genast varnat och framlagt riktlinjer och förslag i den ena och den andra riktningen, såväl i det ena som det andra avseendet, men man har icke velat lyssna på det örat. Emellertid som utvecklingen gått framåt, så har man kommit till insikt om, att det som anmärktes verkligen var rätt. Då har man försökt ställa det till rätta. men då har det varit för sent, och då ha redan stora skador skett. Hur var det icke med maximipriset på potatis i höstas? Varje praktisk jordbrukare insåg ju, att det var det mest abnorma och galna att icke sätta detta maximipris högre, än vad det på många håll i landet varit under normala förhållanden, och att sätta detta

Svar å interpellation.
(Forts.)

pris så, att jordbrukarne naturligtvis skulle hålla tillbaka potatisen med risk, att den fick ligga kvar i gårdarna och frysa bort eller genom att användas till utfodring minskas. Emot detta varnades det, men man lyssnade icke på det örat. Man konfirmerade vad kommissionerna föreslagit. Men hur har det gått? Sent omsider har man fått ögonen öppna, så att man åtminstone beträffande vissa delar av landet givit med sig och erkänt, att det var ett felgrepp. Men varför icke erkänna det tidigare och försöka göra rättelse i god tid, så att de skador, som uppkommit undan för undan, kunde ha undvikits?

Så är det även i den fråga som nu föreligger. Jag tycker därför, att det skulle varit det allra käraste för herr statsrådet och regeringen att göra allt vad de kunna för att ordna denna sak, så att dessa människor, som faktiskt lidit skada, därför att de trott på, att den uppgörelse de haft med staten icke skulle på något sätt slå fel, icke behövde känna missnöje eller lida direkt förlust, som nu odisputabelt många fått göra.

Jag får säga, att jag förstår icke detta handlingssätt från regeringens sida att, undan för undan som berättigade anmärkningar framkomma från olika håll, göra allt vad den kan för att försvara alla åtgärder, som varje förnuftig människa förstar icke varit till landets bättnad utan tvärtom. Det bör sägas ifrån detta, ty om det får fortgå, så tror jag, att näringslivet här i landet kommer att taga sådana former och missnöje uppstå på alla områden, så att det blir den största fara för vår folknäring och vår produktion. Icke skapar man produktion och arbetslycka i landet därigenom att man såsom på sista tiden kommer med långa skrivelser och vackra förslag på papperet, som icke kunna realiseras, utan det mästa vara åtgärder, som visa, att folk får betalt för sitt arbete och kan trygga sig till de åtgärder, som statsmakterna och olika statsorgan vidtaga, och att de verkligen kunna lita på statens ordhållighet mot de enskilda i landet.

Her Andersson i Fiskebäckskil: Herr talman! Jag uppkallades av ett yttrande i interpellantens sista anförande. Han sade, att när staten förkunnat, att den icke kunde taga emot sillen längre, så stode fiskarena alldeles handfallna. De visste icke, om de kunde giva sig ut på fisket; de visste icke, om de kunde få sälja sillen, därför att hela köpmanskåren var borta. Jag får säga, att detta yttrande verkade något överraskande, ty det vet ju herr Lithander som göteborgare, att alla de gamla köpmännen i denna bransch funnos fortfarande kvar i Göteborg och längs hela kusten, och de voro också färdiga att genast gripa in och köpa den sill fiskarena togo. Det visade sig också, att veckan närmast efter det avtalet blev uppsagt fiskades omkring 51,000 hektoliter sill, vilken såldes till ett medelpris av 16 kronor per hektoliter. Följande vecka var det så gott som intet fiske på grund av rådande storm. Veckan därpå, den 3 till 9 mars, fiskades 11,000 hektoliter till ett medelpris av 42 kronor per hektoliter, och nu sista veckan,

den 10 till 16 mars, fiskades över 39,000 hektoliter sill, som betalades med ett genomsnittspris av 20 kronor per hektoliter. Vi se, att alla dessa priser jämförda med de normala äro redan de, ganska höga.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Jag vill tillägga till mitt förra yttrande, att det avtal, som här ägt bestånd, har så långt ifrån minskat fisket, att det i stället har varit en kraftig sporre för fiskarena på västkusten att driva ett intensivt fiske, och de ha också med förvånande skicklighet skaffat sig fotogen vid sidan om den av staten levererade för att kunna bedriva ett intensivt fiske. När jag förra söndagen talade vid fiskare från tre olika håll i Bohuslän, och frågade, om fisket på sista tiden varit lönande för dem, så svarades på alla hållen, att fisket i genomsnitt på sista tiden varit lönande.

Man kan således icke påstå, att på grund av detta s. k. avtalsbrott fisket skulle ha särskilt minskats. Jag tror nog, att en hel del fiskare varit tvungna att nedlägga fisket, men då beror det därpå, att de icke haft möjligt att skaffa sig brännolja.

Det är mycket glädjande, att interpellanten beträffande sulfitspriten vidtagit de nämnda åtgärderna men jag vill då meddela, att frågan om sulfit-pritens användning för fisket har varit föremål för undersökning långt tidigare av dem, som representera fiskerinäringen i landet.

Jag vill också tillägga, att detta att staten köper sill till så höga priser, som den gjort, innebär ett mycket stort krav på statskassan. Det är nämligen så att folkhushållningskommissionen är tvungen att sälja sillen mycket billigare än till inköpspriset. Och jag tycker det är oriktigt, att när det gäller att främja fiskerinäringen, interpellanten skall så envist haka sig fast vid denna detalj. Det är så många andra krav, som böra tillgodoses. Jag vill nämna den för fisket viktiga frågan om anskaffandet av redskap, varvid det måste tillses, att priset på redskapen ej blir så högt att det icke lägger hinder i vägen för fiskarena att skaffa sig redskap. Här ställes åter ett stort krav på statskassan och Göteborgs och Bohus läns Havsfiskeförening, som verkligen är ett uttryck för bohuslänska fiskarbefolkningen, har också gjort en framställning till regeringen i det syftet.

Det talas så mycket om här, att det skulle vidtagas anstalter för att fullt ut tillgodogöra sig sillen inom landet, och man har särskilt nämnt anläggandet av rökerier. När ett par talare framhållit det såsom räddningen ur situationen med avseende på tillvaratagande av sillen, så vill jag säga, att om detta hade sagts till några yrkesfiskare där nere, så skulle det helt säkert ha givit dem anledning att draga på munnen. Visserligen är det bra med rökerier, men att man i en hast skulle kunna få till stånd rökerier i så stor skala, att de skulle utgöra något avsevärt plus för tillgodogörandet av sillen, tillåter jag mig betvivla. Frågan om anläggning av sillrökerier i Sverige har också varit föremål för mycket grundliga undersökningar under årens lopp, och det har

Svar å interpellation.

visat sig vara synnerligen svårt att driva fram denna näringsgren i vårt land.

(Forts.)

Jag vill ännu en gång poängtera, att jag beklagar, att folkhushållningskommissionen varit nödsakad att icke fullfölja kontraktet. Men jag vill framställa den frågan till dem som intaga interpellantens ståndpunkt: om det stått i kontraktet, att staten skulle mottaga all sill som fångas, och om vi ändå kommit till den punkt, där vi voro, när detta avtal upphävdes, nämligen att kommissionen icke vidare hade möjlighet att mottaga hela säsongens fångst, skulle herrarna ändå ha sagt, att det vore regeringens skyldighet att köpa sillen till överenskommet pris utan att hava någon användning för den? Jag betvivlar det. Jag menar, att vare sig det stått i kontraktet, att kommissionen skulle vara bunden för hela säsongen, eller icke, så hade man såsom förhållandet nu var, ändå kommit till det resultatet, att kommissionen icke kunnat mottaga sillen under hela säsongen, och då hade man kanske också haft anledning att vänta en interpellation liknande denna.

Herr Lithander: Jag skall blott be att få nämna, att jag tror, att doktor Andersson borde litet uppmärksammare höra på ordalydel-en av vad som sägs, när han vill referera detsamma.

Han har påstått, att jag skulle hava sagt, att hela köpmanskåren var borta. Det har jag icke sagt, utan jag har sagt, att den icke var beredd på denna omläggning, och jag har framhållit olägenheterna av omläggningen. Men köpmanskåren förefanns givetvis.

Vidare säger han, att vi framhållit rökerierna såsom räddningen. Det ha vi icke gjort, utan vi hava framhållit, att anläggningen av sådana rökerier var en bland de önskvärda åtgärderna.

§ 14

Härefter föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 33 under åttonde huvudtiteln av propositionen med förslag till tilläggsstat till riksstaten för år 1918 gjorda framställning angående anslag till förstärkning av det för tekniska högskolan på extra stat för år 1918 beviljade anslaget till diverse utgifter för bränsle, lyshållning m. m.;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående leverans av oljor till marinen;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av rörelsekapital för bränslekommissionen under år 1918; och

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild ersättning till vissa flottan tilldelade värnpliktiga under mobiliseringstjänstgöring.

Utskottets i dessa utlåtanden gjorda framställningar blevo av kammaren bifallna.

§ 15.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget bevillningsutskottets memorial, nr 18, angående skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning av det gällande tullsystemets verkningar.

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.

Med åberopande av den bevillningsutskottet i § 40 riksdagsordningen i sådant avseende medgivna befogenhet hemställde i detta memorial utskottet, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig utredning av det gällande tullsystemets verkningar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Hammarström, Ollas Ericsson, Antonsson, Östberg, Nilsson* i Bonarp, *Jonsson* i Hökhult, *Berg* i Staby, *Knaust* och *Forssman*, vilka inom utskottet motsatt sig avlåtande av förevarande memorial.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Nilsson i Bonarp: Herr talman, mina herrar! Då jag reserverat mig mot utskottets hemställan vid denna punkt, ber jag att få yttra några få ord.

Uti det föreliggande memorialet hemställer utskottet, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig utredning av det gällande tullsystemets verkningar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen giver anledning.»

Detta är ett mycket ovanligt memorial. Jag har åtminstone aldrig förr varit med om något sådant. Det är icke föranlett av någon kungl. proposition och icke heller av någon motion, utan utskottet har med åberopande av den utskottet i § 40 riksdagsordningen medgivna befogenheten gjort sin hemställan. Det vill förefalla, som om det icke varit lagstiftarnas mening, att denna bestämmelse skulle tillämpas annat än för att komplettera i en kungl. proposition eller i en motion framlagda förslag. Förutsättningen för tillämpningen av paragrafen torde ävenledes hava varit att utskottet skulle stå något så när enigt. Det var den uppfattning som kom till uttryck under överläggningarna inom bevillningsutskottet.

I den historik som åtföljer detta memorial visas, att allt sedan tulltaxans senaste revision upprepade försök gjorts att förmå riksdagen att anhålla om en sådan utredning angående det gällande tullsystemets verkningar, som av utskottet nu ifrågasatts. Det har emellertid tillsvidare avstyrkts från högerns representanter i utskottet och i riksdagen, och någon sådan utredning har därför icke kommit till stand. Den kunde visserligen vara av ett visst intresse, det vill jag gärna medge, men bara för den skull skall man naturligtvis icke vara med om att bifalla en framställning

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

därom. Utredningen måste naturligtvis i främsta rummet avse att tjäna ett praktiskt syfte. Man har också i detta hänseende vid olika tillfällen försökt att få fram en grund för ett sådant förslag. Förut har det alltid varit föranlett av motioner rörande omläggning av vår tullpolitik, och mot en dylik bakgrund har alltid denna fråga fått ses. Syftet har varit att förbereda en annan tullagstiftning och överge den vi nu hava, d. v. s. att övergå till frihandel. Ehuru det icke synes i detta memorial, får det dock ses mot bakgrunden av herr Fabian Månssons motion till innevarande års riksdag om upphävande av tullen å malen och omalen spannmål. Det är nämligen bara en tillfällighet, att det icke tydligare framgår av handlingarna, att bakgrunden är den nu antydda. Jag skall emellertid icke närmare ingå på omständigheterna, varför memorialet icke framkommit i sammanhang med nämnda motion.

Vi hålla före, att de betänkligheter som gjort sig gällande mot en omläggning av vår tullpolitik fortfarande äga samma giltighet, som de tidigare haft, och det kan till och med sättas ifråga, om icke nu ännu mer än år 1913 fog finnes för att avslå framställningen. Allt tyder efter vår mening på att i framtiden har man att räkna med en skärpning av den ekonomiska kampen nationerna emellan. Det skulle därför vara en mycket olämplig tidpunkt att nu gå in på att vidtaga förberedande åtgärder för att omlägga näringspolitiken i vårt land. Under de exceptionella förhållanden varunder vi leva är det väl icke gärna möjligt att åstadkomma en utredning som skulle vara lämpad för en omläggning av näringspolitiken. Vi reservanter tro icke, att en utredning, verkställd under de förhållanden som i senare tider rätt skulle kunna utgöra en tillförlitlig grundval för förändringar i tullagstiftningen. Därför hava vi också tills vidare motsatt oss en dylik utredning. Om man däremot vill inskränka sig till att rusta sig i avsikt att tillvarata våra ekonomiska och kommersiella intressen i förhållande till utlandet med avseende på de traktater som möjligen komma att ingås, skulle vi icke haft anledning att motsätta oss en så beskaffad utredning, och i den man speciella utredningar av teknisk innebörd äro behöfliga, hava vi icke något att erinra mot att de göras. Senast år 1914 framställdes av friherre Palmstierna i interpellation en förfrågan om den dåvarande regeringens ställning till en sådan utredning med hänsyn till förestående traktatsförhandlingar. I sitt svar meddelade dåvarande statsrådet och chefen för finansdepartementet, att Kungl. Maj:t i april 1914 uppdragit åt kommerskollegium att verkställa en dylik utredning, och denna utredning pågår. Detta är således vad som efter vår mening bör göras. Men något därutöver synes med avseende på de förhållanden varunder vi nu leva icke vara av omständigheterna påkallat.

Man må säga vad man vill, och jag vet, att utskottets vice ordförande kommer att säga, att det nu är fråga om en fullkomligt förutsättningslös utredning, att den skall göras objektivt och att det därför icke är på något sätt något förhandsuttalande an-

gående en omläggning av tullsystemet. Han må försäkra detta hur mycket som helst, så är det dock omöjligt att komma ifrån, att syftet och ändamålet med detta är att vidtaga förberedande åtgärder för att astadkomma en förändring i var tullagstiftning och jag tror, att jag härutinnan skall få ett visst stöd av herr Fabian Månsson, som antagligen också kommer att säga sin mening i denna fråga.

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

Jag vill med dessa ord endast hava sagt, att vi reserverar oss ansett oss hava tillräckliga skäl för att motsätta oss avlatandet av ifrågakvarande memorial.

Herr talman, jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr *Jonsson* i Hökhult instämde häruti.

Herr *Röing*: Herr talman, mina herrar! Det har under ett par årtionden varit en rätt allmän åsikt, som även uttalats från många protektionisters sida, att det finnes en lucka rörande vår tullagstiftning som snarast möjligt borde fyllas, nämligen bristen på en utredning rörande tullsystemets verkningar.

Jag får säga, att jag numera är fullständigt på det klara med, att hur och när än detta krav framställes, så kommer den nuvarande högern inom den svenska riksdagen att systematiskt motsätta sig en sådan utredning, man må begära densamma på grund av förestående traktatsförhandlingar såsom för ett tiotal år sedan, då sadana förestodo med Tyskland, eller på andra skäl. Då ansåg man det icke lämpligt att i detta sammanhang och vid detta tillfälle verkställa en allsidig och opartisk utredning rörande tullsystemets verkningar. Man upptog sedermera frågan i annat sammanhang. Då förelag en motivering, vilken föranledde högern att motsätta sig utredningen, varvid högern sade: nej, det är ett frihandelslyfte, som är anledningen till denna hemställan, och därför motsätta vi oss densamma. Man försökte sedermera att anknyta detta krav till en motion, vari påyrkades ändring av vissa rubriker i tulltaxan. Svaret från högerns sida var detsamma som förut. Nu ansåg man i bevillningsutskottet: låt oss använda den rätt, som bevillningsutskottet enligt grundlagen har att taga initiativ till förslag om en dylik utredning, så skola vi väl kunna komma överens med högern inom utskottet och giva denna hemställan en sådan motivering och en sådan bakgrund, att det kan tillfredsställa högern, så att man icke kan peka på något frihandelsvanligt förslag eller motiv eller på förestående traktatsunderhandlingar eller dylikt. Men även i denna situation sade högern sitt blanka nej och förklarade sig icke vilja vara med om en dylik opartisk, förutsättningslös och allsidig utredning rörande tullsystemets verkningar.

Det är icke blott från riksdagsmäns sida detta krav har framställts, utan omedelbart efter det 1906 års tulltaxekommittés förslag blev känt och de båda centrala ämbetsverken kungl. general-

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

tullstyrelsen och kungl. kommerskollegium fått i uppdrag att yttra sig över tulltaxekommitténs i många hänseenden, det måste jag medgiva, mycket förtjänstfulla arbete, uttalade dessa myndigheter sitt djupa beklagande över att den fasta utgångspunkten för hela kommitténs arbete saknades, nämligen utredning rörande verkningarna av tullsystemet, ett system, som då varat i runt tal 20 år från 1888, då som bekant spannmålstullarna infördes här i vårt land. Tulltaxekommittén kunde då till skenet försvara sin uraktlåtenhet att verkställa denna utredning, innan den började med sitt egentliga arbete. Kommittén kunde nämligen framhålla, att ett dylikt uppdrag icke låg inom ramen för kommitténs arbete. Det är alldeles riktigt. Det var en högerregering, som satt vid styret; den Lindmanska regeringen hade kommit till makten sista dagarna i maj eller första dagarna i juni 1906, och redan i midsommarveckan tillsattes tulltaxekommittén. Men hade det funnits god vilja inom denna kommitté, är jag övertygad om att den Lindmanska ministären icke ett ögonblick hade tvekat att utvidga ramen för kommitténs uppdrag, så att detta även innefattat en allsidig och förutsättningslös utredning rörande tullsystemets verkningar. Den kritik, som kommerskollegium och generaltullstyrelsen ägnade kommitténs utlåtande i detta hänseende, är ett bevis på att även från det hållet kändes bristen på en dylik utredning.

Denna utredning är grundläggande för det fortsatta arbetet på det tullpolitiska området. Om följderna av världskriget komma att gå i den riktningen, att vi få se en protektionistisk vind blåsa upp, som föranleder staterna att införa ännu högre tullar än de nuvarande, eller om följderna komma att gå i den motsatta riktningen, så att vi få se frihandlaråsikterna vinna terräng allt mer och mer — under båda förutsättningarna är det oavvisligen nödvändigt, om denna fråga skall kunna bedömas allsidigt, att man först och främst får denna utredning till stånd, så att man klart och tydligt kan se följderna av tullsystemets införande från åren 1888 och 1892. Kommer världskriget att leda till att traktatsunderhandlingar påbörjas mellan de olika staterna, behöver denna grundläggande utredning göras dessförinnan, och då är det lyckligt om personer finnas, som samtidigt ävenledes kunna bedöma behovet av tullskydd å olika varuslag. Det är alldeles riktigt, såsom den siste ärade talaren nämnde, att herr Vennersten på sin tid, när han var finansminister i den Hammarskjöldska regeringen, i sitt svar på en interpellation av herr Palmstierna framhöll, att han givit kommerskollegium i uppdrag att vidtaga vissa förberedande åtgärder med tanke på förestående traktatsunderhandlingar med Tyskland. Han meddelade därvid, att en person fått i uppdrag att inom kommerskollegium börja samla det material, som vore nödvändigt för ett dylikt arbete, och att meningen skulle vara, att ytterligare tre sakkunniga personer skulle tillsättas för att bearbeta detta hop-samlade material. En tulltjänsteman erhöll också detta uppdrag, och kanske en av de härför mest kompetenta, men världskriget

bröt ut någon månad därefter, han rycktes bort från sitt arbete, och hans värdefulla kraft måste tagas i anspråk på ett annat betydelsefullt område inom vår förvaltning. Sedermera hava under dessa 3½ år inom kommerskollegium vissa förarbeten gjorts, och dessa arbeten torde snart vara avslutade, men då gäller det också att gripa in och bearbeta detta rika material, att se till vad som fattas, att sovrå vad som måste sovrå, ty herrarna kunna väl förstå, i hur många hänseenden detta material måste sovrå, då det har erhållits från industri- och andra näringsidkare, vilka sett frågorna ur sin ofta ensidiga synpunkt.

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

Skulle vi emellertid få uppleva den olyckan, att vi efter världskrigets slut skulle få se ett ekonomiskt krig i fortsättningen mellan ett par gruppkoncentrationer, ententeländerna å ena sidan och centralmakterna å andra sidan, ja, mina herrar, då komma vi neutrala småstater under ett tryck från båda sidorna, som måste tvinga oss att i långt större utsträckning än hittills försöka få ett samarbete till stånd mellan de tre skandinaviska länderna, dessa länder, som i tullpolitiskt hänseende föra en så olika politik. Det gäller då att hava denna utredning färdig, att kunna överblicka följderna och att vidtaga vissa åtgärder och att taga vissa steg, det må vara i den ena eller andra riktningen, åtgärder och steg, vilka icke kunna med säkerhet tagas utan att det föreligger en sådan utredning, som här är föreslagen!

Herr Nilsson i Bonarp har redan meddelat kammaren vad jag skulle komma att svara på hans påståenden. Det är för märkvärdigt att man från protektionistiskt högerhåll är så rädd för denna utredning. Man måtte icke hava så ofantligt stort förtroende till detta tullsystem, som man år efter år röstat för och som man påstår att man tror så mycket på. Om jag vore övertygelsetrogen protektionist, skulle jag anse att en allsidig, förutsättningslös utredning just skulle visa välsignelserna av tullsystemets verkningar. Men man tror antagligen motsatsen, att denna utredning skall visa, att landet icke haft den välsignelse av tullsystemet, som man påstått, utan att en sådan utredning ovillkorligen skulle komma att föra med sig en frihandelsvänligare tullpolitik än den, som har varit tills dato. Det skulle naturligtvis glädja mig, såsom gammal frihandlare, om så bleve följden, av en utredning ifråga, men antag, att utredningen visade, att jag tager fel och att herr Nilsson i Bonarp och andra protektionister hava haft rätt i, att tullsystemet varit till nytta för vårt land. Skulle detta icke då också vara till nytta för er, jordbrukare, som då skulle få behålla skyddet för er spannmål och för andra alster, som ni odla, samtidigt som det såges till, att ni finge behålla det skydd, som bör tillkomma eder, så att icke en del av edert tullskydd fastnar i fickorna på truster eller andra sammanslutningar inom industrien, som köpa upp vad ni producera?

Jag tror, att en sådan utredning skulle vara till nytta och gagn för alla parter, och på dessa skäl, herr talman, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Andra kammarens protokoll 1918. Nr 31.

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

Herr Nylander: Herr talman, mina herrar! Den föregående talaren förebrådde högern, att den av partipolitiska skäl icke ville gå med på denna utredning. Utan att inblanda någon som helst politik i frågan kan jag emellertid ur rent saklig synpunkt icke finna annat än att den utredning, som bevillningsutskottet här föreslår, icke är nödvändig. Man invänder, att den är förutsättningslös och att därför inga som helst skäl mot utredningen borde från vårt parti föreligga, men undersöker man, vilken behandling som motioner i samma syfte under föregående riksdagar rönt, finner man dock, att man vid varje riksdag kommit till den slutsatsen, att den begärda utredningen icke är förutsättningslös utan att den siktar mot det mål, som herr Nilsson i Bonarp omnämde.

Det uttalas sålunda på tal om en motion vid 1910 års riksdag, att i denna motion »sammanknöts den påyrkade utredningen med frågan om lämpligheten av det gällande systemets avskrivning eller modifiering samt med jämväl framställt yrkande om uppgörande av plan för det statsfinansiella ordnandet av systemets delvisa avlösande.» Vid 1911 och 1912 års riksdagar avslogs av enahanda skäl i samma syfte väckta motioner, och bevillningsutskottet 1911 uttalade, att tidpunkten vore allt annan än lämplig för ett beslut om sådan utredning. Vid 1912 års riksdag anförde bevillningsutskottet, att »av motionen framginge, att den ifrågasatta utredningen icke skulle inskränka sig till att allenast bliva en undersökning rörande de verkningar, tullsystemet medfört å olika områden inom vårt ekonomiska liv, utan att densamma fastmer skulle från början inriktas på möjligheten att helt eller åtminstone i betydande omfattning avskriva det nu gällande tullsystemet.»

Jag kan för min del ej se något annat än att en liknande tankegång även i år ligger bakom bevillningsutskottets memorial, och under sådana förhållanden anser jag att tidpunkten för en utredning i sådan riktning nu är betydligt mindre lämplig än 1912, då utskottet redan ansåg tiden olämplig.

Nu kan man invända: det kan ju hända, att en sådan utredning leder till att det nu gällande tullsystemet verkligen visar sig vara det lämpligaste och, i den utsträckning vi nu ha det genomfört, fullt motiverat. Ja, det är ju mycket möjligt, att en eventuell utredning, såsom jag för vår industris, vårt jordbruks och hela vårt inhemska näringslivs skull för min del hoppas kommer att leda till sådant resultat, men jag anser detta för min del icke vara tillräckligt bärande skäl för att gå med på en sådan utredning nu i denna osäkra tid. Detta vad angår förhållandena inom vårt eget inhemska näringsliv från tullskyddssynpunkt betraktat.

Sedan berör bevillningsutskottet i sitt memorial en annan fråga, som ligger på ett annat plan, nämligen vikten av att vi förbereda oss för tillvaratagandet av Sveriges ekonomiska och kommersiella intressen i förhållande till utlandet. Ja, vi äro väl alla överens om att den frågan är av största vikt, och bevillningsutskottet påvisar på annan plats en del stora risker, som vårt inhemska näringsliv löper med hänsyn till sina exportmöjligheter på utlan-

det genom de rustningar, som där vidtagas. Det är alldeles riktigt, att vi måste räkna med ytterst svår konkurrens, ty exempelvis i ett sådant frihandelsland som England göra sig ju ända sedan krigets början ganska kraftiga protektionistiska tendenser gällande. Detta stärker emellertid min uppfattning, att tillfället nu för en icke förutsättningslös utredning är dess olämpligare, som dylika protektionistiska tendenser även i frihandelsland bli allt starkare och starkare. Redan på dessa skäl anser jag därför ur denna synpunkt en sådan utredning knappast vara motiverad just nu. Men jag kommer nu till det viktigaste skälet, som för mig är det avgörande, att yrka avslag på bevillningsutskottets förslag och ställa mig på reservanternas sida, nämligen det, att vi här hemma ha — jag begår säkerligen ingen indiskretion, när jag nämner det — dock redan sedan länge haft ögonen öppna för dessa förhållanden, både för vad en ökad dumping från utlandet på vår egen inhemska marknad kan innebära och för de svåra konsekvenser, som ett ökat protektionistiskt system i olika avsättningsländer för vår industri kan medföra. Det pågår ju sedan länge en allsidig utredning i dessa frågor, och då jag själv haft och har tillfälle att delvis följa detta arbete, måste jag säga, utan att anse mig träda sekretessen för när, att alla de problem och de frågor, som i sammanhang med detta utredningsarbete dyka upp, bli så intimt lierade med frågan om tullsystemets verkningar i dess helhet, att jag inte kan finna annat än att vad bevillningsutskottet här föreslår komme att medföra ett dubbelarbete vid sidan av det som redan sedan länge pågår. Jag kan därför ej finna annat än att det är onödigt att nu komma med en ny utredning, ty genom den, som redan nu pågår, måste som sagt logiskt och konsekvent även alla tullsystemets verkningar framträda. Med hänsyn härtill och i anslutning till vad jag i övrigt anfört ber jag därför, herr talman, få yrka avslag å utskottets hemställan.

Ang. utredning av det gällande tullsystemets verkningar.
(Forts.)

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner å de därunder förekomna yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16.

Herr statsrådet *Rydén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 170, angående upplåtelse av mark till botaniska institutonen vid universitetet i Uppsala;

nr 177, angående understöd åt vissa äldre behövande folkskollärare och småskollärare m. fl.;

nr 178, angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionerade lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor m. fl.;

nr 179, angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i folkskollärarnas änke- och pupillkassa;

nr 180, angående krigstidstillägg under år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i prästerskapets änke- och pupillkassa; samt

nr 181, angående tilläggsarvoden åt vissa extra ordinarie ämneslärarinnor vid allmänna läroverk.

Ifrågavarande propositioner bordlades.

§ 17.

Ang. tillfällig höjning av postavgifterna.

Vidare förekom till behandling bevillningsutskottets betänkande, nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig höjning av postavgifterna ävensom i ärendet väckta motioner.

I en till riksdagen den 8 februari 1918 avlåten, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 76, hade Kungl. Maj:t under återropande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit riksdagen besluta,

dels att avgifterna för inrikes brev, brevkort, postanvisning och postförskott skulle för tiden 1 april 1918—1 april 1920 utgöra:

för lokalbrev:

om brevets vikt icke överstege 20 gram	7 öre
» vikten överstege 20 men icke 125 »	15 »
» » » 125 » » 250 »	20 »

för annat inrikes brev:

om brevets vikt icke överstege 20 gram	12 öre
» vikten överstege 20 men icke 125 »	25 »
» » » 125 » » 250 »	35 »

för brevkort jämväl lokalbrevkort:

enkelt brevkort	7 öre
dubbelt »	15 »

för postanvisning eller postförskott:

om postanvisnings- resp. postförskottsbeloppet uppginge till	15 öre
högst 5 kronor	20 »
om beloppet överstege 5 men ej 25 kronor	30 »
» » » 25 » » 50 »	35 »
» » » 50 » » 100 »	40 »
» » » 100 » » 250 »	45 »
» » » 250 » » 500 »	55 »
» » » 500 » » 750 »	65 »
» » » 750 » » 1,000 »	

dels ock att, utan ändring av vad för närvarande gällde ifråga om ökning av viktportot för skrymmande paket, det inrikes portot

för paket skulle för tiden 1 april 1918—1 april 1920 utgå enligt följande grunder, nämligen för paket, som vägde

högst 1 kilogram, med	60 öre
mer än 1 men ej över 3 kilogram, med	90 »
» » 3 » » » 5 » »	1 krona 20 »
» » 5 kilogram, med 1 krona 20 öre för de första 5 kilogrammen och därefter 40 öre för vart överskjutande kilogram eller del därav.	

Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)

I anledning av ifrågavarande proposition hade inom riksdagen väckts fyra jämväl till bevillningsutskottet för förberedande behandling hänvisade motioner, nämligen i första kammaren, nr 133, av herr *Ström* samt i andra kammaren, nr 313, av herr *Carlson* i Herrljunga, nr 314, av herr *Kropp*, och nr 311, av herr *Welin*.

I förstnämnda tre motioner hade hemställts, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition.

Herr *Welin* hade uti sin motion föreslagit, att riksdagen ville besluta

dels att avgifterna för inrikes brev, brevkort, postanvisning och postförskott skulle för tiden 1 april 1918—1 april 1920 utgöra:

för lokalbrev:

om brevets vikt icke överstege 15 gram	5 öre
» vikten överstege 15 men icke 75 gram	10 »
» » » 75 » » 250 »	15 »

för annat inrikes brev:

om brevets vikt icke överstege 15 gram	10 öre
» vikten överstege 15 men icke 75 gram	20 »
» » » 75 » » 250 »	30 »

för brevkort, jämväl lokalbrevkort:

enkelt brevkort	5 öre
dubbelt »	10 »

för postanvisning eller postförskott:

— — — — — del därav.

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition samt ovanberörda motioner, måtte besluta,

dels att avgifterna för inrikes postanvisning och postförskott skulle för tiden från och med dag under innevarande år, som bestämdes av Kungl. Maj:t, till och med den 31 december 1919, utgöra:

om postanvisnings- resp. postförskottsbeloppet uppginge till högst 5 kronor	15 öre
--	--------

Ang. tillfällig om beloppet överstege	5 men ej	25 kronor	20 öre
höjning av	» »	50 »	30 »
postavgif-terna.	» »	100 »	35 »
(Forts.)	» »	100 »	40 »
» »	» »	250 »	45 »
» »	» »	500 »	55 »
» »	» »	750 »	65 »

dels ock att, utan ändring av vad för närvarande gällde ifråga om ökning av viktportot för skrymmande paket, det inrikes portot för paket skulle för ovannämnda tid utgå enligt följande grunder, nämligen för paket, som vägde

högst 1 kilogram, med	60 öre
mer än 1 men ej över 3 kilogram, med	90 »
» » 3 » » » 5 » »	1 krona 20 »
» » 5 kilogram, med 1 krona 20 öre för de första 5 kilogrammen och därefter 40 öre för vart överskjutande kilogram eller del därav.	

Vid betänkandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Hammarström, Lyckholm, Antonsson*, friherre *Fleming, Knaust* och *Neess*, som tillstyrkt bifall till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet utom beträffande den tid de föreslagna provisoriska höjningarna av postavgifterna borde omfatta, i vilket avseende reservanterna anslutit sig till utskottets förslag;

av herr *Rosén*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka allenast den av Kungl. Maj:t föreslagna höjningen av paketportot; samt av herr *Jönsson* i Fridhill.

Utskottets hemställan föredrogs, varefter

Herr Kropp yttrade: Som framgår av detta utskottsbetänkande, har den kungl. propositionen i år ifrån utskottets sida rönt ett betydligt mera välvilligt mottagande än förhållandet var under förlidet års riksdag, då, som vi torde erinra oss, en liknande proposition förelåg, som emellertid skilde sig från den i år avgivna därutinnan, att de avgifter, som då föreslogos, ställde sig betydligt lägre än de nu föreslagna. Det är i anledning av att jag i denna fråga väckt en motion, som jag begärt ordet för att något ytterligare motivera min ståndpunkt i densamma. Jag vill då framhålla, att när man läser den kungl. propositionen, så styrkes man allt mer och mer i den uppfattningen, att den utredning som här är förebragt, icke kan vara tillfyllestgörande, för att riksdagen och i all synnerhet denna kammare nu skulle kunna känna sig beredda att ta ett sådant steg som att antaga det förslag som bevillningsutskottet här kommit med. Som man finner utav propositionen, åtföljes den utav tvenne reservationer, den ena avgiven utav herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet, uti

vilken han framhåller som sin åsikt, att en liknande framställning icke nu bort göras. Vidare ha också två av byråcheferna inom generalpoststyrelsen, nämligen herrar Kihlmark och Askberg, reserverat sig, och i den Askbergska reservationen finner man, att beträffande paketposten har honom veterligt ingen utredning företagits. Detta tyder i sin mån på att den utredning som föreligger inte kan vara tillfyllestgörande, för att man skulle kunna taga ett sådant steg som här föreslås i en så ytterst ömtålig fråga som denna fråga dock onekligen är. Man kan därjämte inte undgå att finna, att en förhöjning av postavgifterna måste verka som en indirekt beskattning, en beskattning, som visserligen går ut över alla samhällsklasser men som dock, mina herrar, hårdast kommer att drabba de i ekonomiskt avseende svagast ställda, dessa människor och samhällsklasser, som just under de förhållanden vi nu leva i få göra alla möjliga tänkbara uppoffringar, som inte få lämna någon som helst möda ospard för att försöka draga sig fram under de bistra tider vi nu genomleva. Man söker nu emellertid göra troligt, att dessa förhöjningar skulle komma att gå ut över affärlivet. Ja, men det finnes väl inte någon i denna kammare, som i grund och botten hyser en sådan uppfattning. Det blir ju nämligen den allra lättaste sak i världen för affärsmännen att vältra över dessa utgifter, som härigenom skulle åsamkas dem, på den konsumerande allmänheten.

*Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)*

Civilministern motiverar sin framställning med att den är betingad eller förestavad av de merutgifter, som postverket fått vidkännas på grund av kristiden i form av såväl kristidshjälp och kristidstillägg som en blivande lönereglery för postverkets personal. Ja, det är ju sant, att så är förhållandet, att postverket kommer att åsamkas stora utgifter, men emot denna motivering torde man kunna ställa den frågan: är postverkets ekonomi för närvarande sådan, att, i händelse dessa förhöjningar icke skulle vidtagas, postverket då skulle stå inför den eventualiteten att gå med förlust? Av de upplysningar, som man får i den kungl. propositionen, och som man utöver dessa har lyckats förskaffa sig, finner man, att de beräknade och de verkliga överskotten under de fyra krigsåren ha utgjorts av följande belopp: 1914 var det beräknade överskottet 3,000,000 kronor och det verkliga 3,910,000, 1915 var det beräknade överskottet 4,000,000 och det verkliga 5,041,000, 1916 var det beräknade överskottet 4,165,000 och det verkliga 6,647,000, 1917 var det beräknade överskottet 4,700,000 och det verkliga 9,038,000. Skillnaden mellan det beräknade och det verkliga överskottet under de fyra krigsåren utgör i procent: för 1914 30 %, för 1915 26 %, för 1916 59 % och för 1917 92 %. Trots de betydande extrautgifter, som postverket fått vidkännas för befordran av krigsfångepost utan något vederlag och för oberäknad transitobefordran av väldiga massor av vanlig post mot för låg ersättning, har överskottet stegrats år från år under kriget, nämligen från 1914 till 1915 med 29 %, från 1915 till 1916 med 31 %, från 1916 till 1917 med 35 %.

Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)

Nu hyser man en del farhågor för att under det år vi nu äro inne i och dem vi gå till mötes skulle möjligen en förändring kunna komma att inträffa härutinnan. Man finner emellertid, att den oroskänslan icke kan vara så befogad, som man framhåller, ty av de uppgifter, som man inhämtat, finner man, att inkomsterna under januari månad i år överstego inkomsterna under samma månad 1917 med icke mindre än 800,000 kronor. Kan då verkligen någon tro, att detta verkliga överskott år 1917 på 9 miljoner kronor skall omedelbart förbytas i brist, då första månaden under år 1918 kommit att utvisa en inkomstökning på 800,000 kronor?

I samband med detta och med tanke på postverkets räntabilitet bör man icke fördölja det sammanhang, som redan finnes mellan postverket och postsparbanken. Postsparbanken åtnjuter, såsom vi veta, portofrihet, och i ett uttalande, som 1902 års löne-regleringskommitté år 1910 hade i denna fråga, beräknades denna portofrihet motsvara ett värde av hundra tusentals kronor om året. Härtill kommer, såsom jag också i min motion framhållit, att postverket utan något som helst vederlag tillhandahåller lokaler, uppvärmda, belysta och städade, skrivmaterialier, expenser och arbetskraft vid rikets över 3,500 postsparbankskontor. Sedan 1910 har också riksförsäkringsanstaltens verksamhet, som förmedlas genom postverket via postsparbanken, väsentligen utvidgats. Folkpensioneringen har tillkommit och vållar postverket rätt stora utgifter. Ja, jag tror, att, såsom jag i min motion sagt, de utgifter, som postverket på detta sätt åsamkat sig, gå upp till inemot 2 miljoner kronor om året. Detta är något, som bör läggas till på postverkets inkomstsida, om man på ett verkligt sakligt sätt skall kunna bedöma postverkets räntabilitet. Det är därför särskilt värt beaktande, mina herrar, att generalpoststyrelsen gått förbi denna fråga.

Det skulle vara ganska mycket att säga angående krigsfångeposten och en hel del annat, som har samband med frågan, men jag skall icke, herr talman, nppehålla tiden längre utan vill i stället endast framhålla, att när det gäller att under extraordinära förhållanden finna den för dessa förhållanden erforderliga inkomsten synes det mig rimligast och mest rättfärdigt, att man i första hand söker skaffa sig denna tillfälliga inkomst ur tillfälliga möjligheter, ur sådana tillfälliga möjligheter, som skapas just av förstnämnda extraordinära förhållanden, och en sådan möjlighet erbjuder sig onekligen i alla de tillfälliga, ansenliga, ja, rent av svindlande vinster, som gjorts under kristiden och allt fortfarande komma att göras. Jag vill tillägga, att den höga, direkta krigskonjunkturskatt eller inkomst- och förmögenhetsskatt, som skulle erfordras för att inbringa cirka 7 miljoner kronor, som det rör sig om, är högst obetydlig, ja, så högst obetydlig vill jag ha sagt, att den nästan icke betyder någonting alls, under det att den föreslagna portoförhöjningen betyder så väsentligt mycket för dem, som den i första hand går ut över.

Ja, herr talman, på grund av vad jag i största korthet fram-

hållit finns det för mig ingen möjlighet att kunna gå med på det förslag, som bevillningsutskottet kommit med, utan tillåter jag mig i stället att yrka avslag på bevillningsutskottets förslag och bifall till den av mig i ämnet väckta motionen.

*Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)*

Vidare anförde

Herr Sommelius: Frågan om en förhöjning av vissa postavgifter förelåg även vid förra årets riksdag, och nu återkommer generalpoststyrelsen med en framställning i detta syfte, vilken utskottet i år delvis bifallit. Jag får säga, att jag i allmänhet anser, att lika betänkligt som det är att man i vårt dagliga liv onormalt ökar priserna på vad som för vår folknäring är oundgängligt, lika viktigt är det, att man, när det gäller våra kommunikationer, iakttagit en viss försiktighet, men även i detta fall synes man icke kunna tillfredsställa hungern efter ökade inkomster. Vi se t. ex. beträffande telefonen, huru girigt och ivrigt man sökt utnyttja situationen. Då det en gång förlidet år påstods att det ingalunda var för att öka förtjänsten som man höjde telefontaxorna, har det sedan visat sig, att detta just var en av de allra viktigaste orsakerna för höjandet av taxorna. Nu föreligger här åter ett förslag från postverkets sida och av detta har utskottet avslagit det mesta, men dock gått med om en ökning av avgifterna för postanvisningar och postförskott samt likaså av viktportot för skrymmande paket.

Jag skall be att få erinra därom, att Nederländerna icke höjt andra avgifter än för de två lägsta portosatserna, och dock går postverket där med förlust. Norge har endast slopat lokalportot och Danmark har icke alls höjt brevportot och paketportot med blott 5 öre per viktsats, vilken höjning, procentuellt beräknad, betydligt understiger den höjning, som för svenska postverket fastställdes förra året.

Jag skall med anledning av vad vederbörande myndighet, postverket samt Kungl. Maj:t anført, be att få säga, att det är alldeles klart, att, om man skall kunna undvika att höja portot, får man naturligtvis skaffa sig antingen minskade utgifter eller också ökade inkomster. Vad det förra alternativet angår, undrar jag, om icke i detta fall det svenska postverket har något för villigt stått till tjänst gentemot andra myndigheter, vars funktioner det i flera avseenden fyller. Om man underlåter att taga tillräckligt betalt av övriga verk, som anlita postverket, blir följden naturligtvis den, att svenska folket nödgas erlägga högre avgifter, men därför bör man se till, att postverket får tillräckligt betalt av alla de myndigheter, som nu anlita detsamma. Det är, som kamraren torde veta, icke så få andra myndigheter i vårt land, som avsevärt betunga postverket, och jag nödgas uttala min beundran för den personal, som för närvarande är anställd i posten, och som har till uppgift att hantera och expediera den mångfald olika ärenden och arbeten, som f. n. påvilar verket, och som allt rikligare

Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)

betungar det. Det fordras i första rummet en god ledning, men därjämte en pålitlig och någorlunda väl avlönad personal, och jag undrar om det i detta senare avseende är tillfredsställande. Det är också tydligt, att man icke i längden kan fortgå på detta sätt, ty en gång måste postverkets förmåga att taga sitt folk i anspråk för mångskiftande verksamhet tryta, och det vore väl, om man snart nog komme till insikt därom. Det är också alldeles solklart, att postverket under de år, under vilka man mer och mer betungat detsamma och ökat dess arbetsbörda, därigenom nödgats förvärva sig större lokaler, större personal och dessutom naturligtvis ökade anslag till belysning och uppvärmning.

Allt detta får postverket påtaga sig. Vissa myndigheter erlægga naturligtvis någon avgift, men icke alla. För närvarande utför postverket utan att därför själv åtnjuta någon ersättning ett betydligt arbete åt postsparbanken och tillhandahåller åt densamma erforderliga lokaler, uppvärmda och belysta. För alla sina portoförsändelser erlägger postsparbanken inga som helst avgifter. Dessutom förmedlar postverket genom sina postanstalter utbetalningen av en hel del pensionsmedel från statliga och halvskilda pensionskassor, såväl inbetalningar som utbetalningar för riksförsäkringsanstalten samt frivilliga inbetalningar för den allmänna folkpensioneringen och ombesörjer utbetalningar av pensioner och understöd genom den senare. Vidare skall jag be att få anföra att en del av riksförsäkringsanstaltens uppgifter bestrides med postverket såsom mellanhand. Vissa av dessa institutioner betala alldeles säkert någon avgift, men icke på långt när tillräckligt i förhållande till det arbete och den möda, som kräves av postverket. Vidare har man lagt på postverket stämpelförsäljningen. Härför erhåller dock verket en mindre avgift — om den är tillräcklig kan jag ej säga. Och nu senast har man lagt på postverket kronoskatteuppbörden. Såsom herrarna se, är det en arbetsbörda av ofantligt stor omfattning, och det är alldeles klart, att av de nämnda institutionerna borde postverket taga ordentligt betalt för att slippa höja sina portosatser. Utom hela sin postexpedition torde man kunna säga, att postverket bedriver nära nog en bankir rörelse med penningflyttningar, inlåning för postsparbanken, inkasseringar m. m.

Det är även en annan fråga i detta hänseende, som jag funnit anmärkningsvärd, och det är det billiga sätt, varpå postverket förmedlar transitering av postförsändelser mellan de olika länderna, särskilt de krigförande, och numera snart sagt för hela världen. Sverige, som faktiskt har verkställt denna transitobefordran och sålunda haft utgifter för vad andra länder eljest skolat verkställa, torde dock få utföra denna prestation utan någon däremot svarande ersättning. Detta förefaller den oinvidige och även mig ofattbart.

Jag ber att få upplysa om, att det finnes en konvention fastställd i Rom sedan många år tillbaka, som ålägger postverken i respektive länder att ombesörja diverse sådana postförsändelser, som vid krig kunna påfordras. Men denna börda för nästan hela

världen, har man lagt på svenska postverket, och man har i regel icke ställt några krav på ökad ersättning därför. Det har t. o. m. gått så långt, att — uppgiften torde jag hava hämtat ur dr. Hildebrands bok — det toges i anspråk för denna transitering o. d. 3-å 400 godsvagnar i månaden. Nu finnes det folk, som tro sig kunna försäkra, att denna transitering skulle i regel kosta postverket inemot en miljon om året sedan krigets början. Det vore då icke för mycket begärt, om Kungl. Maj:t sökte ordna så, att postverket finge full ersättning för detta arbete; ty då konventionen i Rom fattade sitt beslut, så var det naturligt, att man avsåg krigsförhållandena sådana de dittills gestaltat sig och icke sådana krigsförhållanden, som uppröra och taga i anspråk hela världen, och att svenska postverket under dessa förhållanden skulle bestrida transitering av kan man säga postförsändelser för hela världen torde väl få anses för orimliga anspråk.

*Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)*

Jag skall be att få erinra om, att den post varom här är fråga, består dels av paketpost, dels brevpост och slutligen av post till och från krigsfångar i de krigförande länderna. För dessa krigsfångepaket erinrar jag mig att det betalas 50 centimes per styck, men i varje fall måste postverket för deras transitering vidkännas så ofantligt stora ekonomiska uppoffringar, att det icke alls är att undra på, att ekonomin under sådana förhållanden icke kan gå ihop för svenska postverket.

Nu upplyses det emellertid, att generalpoststyrelsen gjort framställning om, att man hos vederbörande främmande postförvaltningar skulle begära, att för den extra transitobefordringen under kriget utfä full ersättning med de i världspostkonventionen fastställda belopp, och att man därvid skulle taga hänsyn till den faktiskt postbefordrade paketmängden, vars vikt blivit genom vägning utränt. Om Sverige, som man har anledning att antaga, skulle få denna ersättning, blir postverkets ställning helt annorlunda, men ännu har icke, såvitt jag vet, Kungl. Maj:t gjort någon framställning i nu angivna avseende, jag vågar dock icke taga detta påstående på mitt ansvar.

Det är emellertid dylika omständigheter, som göra, att postverkets ekonomi icke lätteligen kan gå ihop; debet och kredit stämma icke, och det hela utvisar icke tillräckligt överskott för postverket. Det torde icke böra försummas att göra en framställning om ersättning hos de krigförande makterna enär vårt land och särskilt postverket för vissa länders räkning tagits så hårt i anspråk, att man fått vidkännas en merktad i sin drift på ofantliga belopp.

Man får sålunda icke bedöma frågan om höjandet av postavgifterna utslutande ur den synpunkten, att verkets driftkostnader väsentligen stigit på grund av penningvärdets fall, utan jämväl taga med i räkningen bristen på full ersättning av de svenska verk, som anlita posten samt de ekonomiska uppoffringar, som postverket måst vidkännas för ombesörjandet av den utländska

Ang. tillfällig
höjning av
postavgif-
terna.
(Forts.)

posttrafiken och särskilt den trafik, som omfattar skrivelser, brev och paket från och till krigsfångar.

Då jag sålunda icke kan finna det rimligt, att den svenska allmänheten skall få vidkännas högre portosatser på grund av de förhållanden, jag här antytt, kan jag för min del icke vara med om den höjning av postavgifterna, som här blivit ifrågasatt. Jag kan på sin höjd, herr talman, gå med på att yrka bifall till utskottets hemställan i den sista punkten, att utan ändring av vad för närvarande gäller i fråga om ökning av portosatserna hemställa om bifall till utskottets sista punkt i uttalandet.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till vad utskottet föreslagit i sista delen av sin förevarande hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare handläggningen av ifrågavarande betänkande jämte behandlingen av övriga på föredragningslistan förekommande ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

§ 18.

Avlämnades följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 135, med förslag till lag om fattigvården, nämligen av:

herr *Leander*, nr 342;

herr *Magnusson* i Tumhult, nr 343;

herr *Karlsson* i Sandviken *m. fl.*, nr 344; samt

herr *Källman*, nr 345 och 346.

Vidare avgav herr *Eronn* en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 123, med förslag till förordning om extra inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1919.

Slutligen avlämnade herr *Lübeck* en motion, nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 150, angående vissa ändringar i avlöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.

Samtliga dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 19.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att riksdagsmannen Anders Petter Gustafsson sedan den 16 innevarande månad vårdas å Sabbatsbergs sjukhus för genom olycks-händelse uppkommen hjärnskakning och på grund härav är urstånd-

satt att deltaga i riksdagsarbetet under minst 2 veckor från nedan-
nämnda dato, intygar

Sabbatsbergs sjukhus den 20 mars 1918.

F. Högman,
underläkare, leg. läkare.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.40 e. m.

In fidem
Per Cronvall.